

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse osakond

Kairit Kährik

**KRIMINAALHOOLDUS PEREVÄGIVALLATSEJATE
KORREKTSIOONIMEETODINA EESTI NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2017

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Perevägivalda mõiste ja liigid	7
1.1. Perevägivalda mõiste.....	7
1.2. Perevägivalda liigid	8
1.2.1. Füüsiline vägivald	8
1.2.2. Vaimne vägivald.....	9
1.2.3. Seksuaalne vägivald	10
1.2.4. Majanduslik vägivald	10
2. Perevägivaldlaste suhtes rakendatavatest sanktsioonidest Eesti karistusseadustikus ...	13
2.1. Perevägivalda õiguslik raamistik.....	13
2.2. Rakendatavad sanktsioonid	15
2.2.1. Rahaline karistus	15
2.2.2. Tingimisi vangistus	16
2.2.3. Tingimisi vangistus käitumiskontrollile allutamise	17
2.2.4. Vangistuse asendamine üldkasuliku tööga	19
3. Kriminaalhooldus ja selle teostamine perevägivaldlaste suhtes	22
3.1. Kriminaalhooldussüsteemi loomine Eestis.....	22
3.2. Kriminaalhoolduse olemus ja liigid.....	22
3.3. Perevägivaldlaste kohtlemine käitumiskontrolli raames	24
3.3.1. Riskihindamine.....	24
3.3.2. Kohtlemistase ja hoolduskava	26
3.4. Perevägivaldlaste kohtlemine üldkasuliku töö raames	28
3.5. Vägivallatsete kohtlemine menetluses määratud ÜKT raames	30
3.6. Perevägivalda ohvri roll kriminaalhoolduse teostamisel.....	31
3.7. Sotsiaalprogrammid.....	34
4. Võrgustikutöö kriminaalhoolduses.....	39
4.1. Võrgustikutöö olemus	39
4.2. Koostöömudel MAPPA.....	40
4.3. Koostöömudel MARAC	42
5. Perevägivaldaste sooritanud Põlva maakonna kriminaalhooldusaluste küsitlus ja selle tulemused.....	44
5.1. Uurimuse eesmärk, meetodika ja valim	44
5.2. Uuringu tulemuste analüüs ja järeldused.....	44

Kokkuvõte	66
Summary.....	70
Kasutatud kirjanduse loetelu	74
Kasutatud normatiivaktide loetelu.....	77
Kasutatud kohtupraktika loetelu.....	78
Lisa 1. Uuringu küsimustik koos vastuste kokkuvõttega	79

Sissejuhatus

Perevägivald kuritegude arv on Eestis aasta-aastalt kasvanud. Kui 2011. aastal registreeriti 1939 perevägivaldajuhtumit, siis 2015. aastal juba 2997 juhtumit. 2015. aastal moodustas perevägivald kõigest kuritegudest hinnanguliselt kümnendiku, vägivaldakuritegudest 38%. Eestis registreeriti 2015. aastal 10 000 inimese kohta keskmiselt 23 perevägivaldakuritegu. Keskmisest suurem oli see suhtarv Põlvamaal (36), Narvas (29), Tallinnas (29), Kohtla-Järvel (27) ja Valgamaal (27), väiksem Hiiumaal (9), Järvamaal (11) ja Pärnumaal, v.a Pärnu (11).¹ Eeltoodust tulenevalt saab öelda, et magistritöö teema on aktuaalne, sest perevägivaldajuhtumite arv suureneb ning tegemist on väga olulise sotsiaalse probleemiga.

Riiklik tegevus perevägivaldaga võitlemisel on hoogustunud ning püütakse kasutusele võtta erinevaid õiguslikke meetmeid. 2014. aastal liitus Eesti Euroopa Nõukogu naistevastase vägivald ja perevägivald ennetamise ja tõkestamise konventsiooniga.² Konventsiooniga liitudes võttis Eesti endale erinevaid kohustusi seoses perevägivald ennetamise ja tõkestamisega – mh tuleb kasutusele võtta vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et töötada välja või toetada programme, mille eesmärgiks on õpetada perevägivald toimepanijaid vägivaldast loobuma, et vältida edasist vägivalda ning muuta vägivaldseid käitumisharjumusi. Samuti tuleb tagada vägivaldlatsete jälgimine või nende üle järelevalve teostamine ning kaitsta ja abistada ohvreid ning tõhustada asutustevahelist koostööd.

Perevägivald tõkestamine on keeruline ja pikaajalist sekkumist nõudev probleem. Kõige tõhusamaks peetakse lahendust, kus tegeletakse vägivald taga peituvate probleemidega. Vägivaldset käitumist peresuhetes võivad soodustada erinevad tegurid. Vägivaldlatsetad ei ole klassifitseeritavad ühegi näitaja kaudu. Peamiselt võib vägivald seletada nelja tasandi kaudu: 1) isikulised faktorid (noor iga, madal haridustase, sõltuvusainete kuritarvitamine, vägivald aktsepteerimine ning lapsepõlves kogetud vägivald); 2) suhetega seonduvad asjaolud (konfliktid või rahulolematust suhetes, mehe ülemvõim perekonnas, majanduslik stress); 3) kogukondlik ning 4) ühiskondlik tasand (soolist ebavõrdsust soodustavad sotsiaalsed normid, vaesus, madala sotsiaalse ja majandusliku staatusega naised, leebed sanktsioonid vägivald

¹ A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn: Justiitsministeerium 2016, lk 34-37. - http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf (20.02.2017).

² Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence 11.05.2011 (CETS No. 210). <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e> (01.04.2017).

kasutamise puhul, vägivalda aktsepteerimine, relvakonfliktid ja kõrge vägivalda tase ühiskonnas).³

Seega ei ole prioriteediks kurjategija karistamine, vaid tema vägivaldsete käitumisharjumuste muutmine. Üheks võimaluseks vägivaldlatseja mõjutamiseks on tema allutamine kriminaalhooldusele. Kriminaalhoolduse olulisus ei seisne ainult karistamises ja järelevalve teostamises, vaid sellega soovitakse soodustada isiku sotsiaalset kohanemist ning seeläbi mõjutada teda hoiduma uutest õigusrikkumistest.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on leida vastus küsimusele, kas ja kuidas aitavad kriminaalhoolduses kasutusel olevad meetodid kaasa perevägivalda tõkestamisele ja ennetamisele. Nimetatud eesmärgi realiseerimiseks viidi töö raames ajavahemikul 01.03.2017-06.04.2017 läbi sotsioloogiline küsitlus perevägivaldaste sooritanud Põlva maakonna kriminaalhooldusaluste seas. Valimi moodustamise aluseks võeti asjaolu, et eelpoolviidatud statistika kohaselt on Põlva maakonnas perevägivalda kuritegude arv keskmisest suurem. Uuringu eesmärgiks seati selgitada välja kriminaalhooldusaluste hinnanguid kriminaalhoolduse eesmärkidele, korraldusele, tõhususele ja rakendamisele.

Tulenevalt töö eesmärgist esitab töö autor hüpoteesi: kriminaalhoolduse käigus ei kohelda perevägivaldlatsejaid teisiti kui muud liiki kuriteo toime pannud isikuid ning seetõttu pole kriminaalhoolduses kasutatavad meetodid vägivalda ennetamiseks ja tõkestamiseks efektiivsed.

Magistr töö on liigendatud viieks peatükiks. Esimeses peatükis avatakse perevägivalda mõiste ja tuuakse välja perevägivalda liigid.

Töö teises peatükis vaadeldakse perevägivaldlatsejate suhtes rakendatavaid sanktsioone Eesti karistusseadustikus.

Töö kolmandas peatükis keskendutakse kriminaalhooldusele kui perevägivaldlatsejate korrektsioonimeetodile. Avatakse kriminaalhoolduse olemus ja liigid ning võrreldakse, kas kriminaalhoolduse liikidest tulenevalt esineb erisusi vägivaldlatsejate kohtlemisel. Samuti

³ World Health Organization. Understanding and addressing violence against women. WHO 2012, lk 3-5. – http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77432/1/WHO_RHR_12.36_end.pdf (05.04.2017).

vaadeldakse, milline on kannatanu rolli kriminaalhoolduse teostamisel ning milliseid sotsiaalprogramme on vägivallatsejatele võimalik kohaldada.

Töö neljandas peatükis käsitletakse võrgustikutöö olemust ning kriminaalhoolduses rakendatavaid koostöömudeleid.

Töö viiendas peatükis esitatakse ankeetküsitluse tulemused ning analüüsitakse vastanute hinnanguid kriminaalhoolduse eesmärkidele, korraldusele, tõhususele ja rakendamisele ning nende suhtumist perevägivalda. Küsitlusele vastas 11 respondenti. Uuringu aluseks olev küsimustik on lisatud koos vastuste kokkuvõttega käesolevale magistritööle.

Magistritöö koostamisel on peamiste allikatena kasutatud teemakohast erialast kirjandust, perevägivallatsejatele kohalduvaid õigusakte ning erinevate autorite poolt läbi viidud uuringute tulemusi, samuti autori poolt läbiviidud küsitluse andmeid.

Töö autor avaldab tänu käesoleva magistritöö juhendajale lektor Silvia Kaugia'le ja küsitluses osalenud kriminaalhooldusalustele.

Märksõnad: perevägivald, tingimisi karistus, kriminaalhooldus, üldkasulik töö.

1. Perevägivald mõiste ja liigid

1.1. Perevägivald mõiste

Perevägivald on mitmetahuline nähtus, mis hõlmab sotsiaalsed, psühholoogilist, meditsiinilist ning õiguslikku sfääri. Perevägivalda peetakse inimõigusi kahjustavaks probleemiks, mis piirab inimeste õigust vabadusele, turvalisusele, väärikusele, vaimsele ja füüsilisele puutumatusse ning mittediskrimineerimisele. Vägivald põhjustab suuri kannatusi ohvrile ja tema lähedastele ning tekitab kahju ühiskonnale (ravikulud, töövõime vähenemine, inimeste elukvaliteedi halvenemine jne).⁴

Kasutusel on terminid koduvägivald, perevägivald, lähisuhtevägivald, paarisuhtevägivald ning soolisel erinevusel põhinev vägivald.

Mõistet koduvägivald peetakse üldiseks ja see tähistab peamiselt vägivald toimepanemise kohta. Lähisuhte vägivald all peetakse silmas peamiselt intiimpartneri vastu suunatud vägivalda.⁵ Sooline vägivald on peamiselt naiste vastu suunatud vägivald, mis on toime pandud eelkõige põhjusel, et tegemist on naisega.⁶ Paarisuhtevägivald all mõistetakse praeguste või endiste abikaasade, elukaaslaste või partneri poolt toime pandud vägivaldakte.⁷ Perevägivald mõiste on üks osa lähisuhtevägivald mõistest, mis hõlmab lisaks peresuhtele nii paari-, kodusuhteid kui ka osaliselt naistevastase vägivald juhtumeid. Perevägivald puhul on ohver ja kannatanu ühest perest, s.t vägivald leiab aset tavaliselt pereliikmete vahel või pereliikme ja lähisugulase vahel. Perevägivald puhul kasutab füüsiliselt ja vaimselt tugevam isik teist füüsiliselt ja vaimselt nõrgemat isikut väärt ära, see hõlmab endas lähtuvalt väärkohtlemisobjektist mitmeid tüüpe ning iga tüübi sees võib omakorda esineda erinevusi.⁸ Istanbuli konventsioonis defineeritakse perevägivald mõistet järgnevalt: „*Igasugused füüsilise, seksuaalse ja psühholoogilise vägivald aktid, mis leiavad aset perekonnas või*

⁴ I. Pettai, R. Narits, S. Kaugia. Perevägivald juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal. – *Juridica* 2015/9, lk 14.

⁵ H. Kase. Lähisuhtevägivald. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2004, lk 10-11.

⁶ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence 11.05.2011 (CETS No. 210), lk 5. -

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e> (01.04.2017).

⁷ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Perevägivald levikut soodustavad riskid ja perevägivald ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn 2011, lk 2. – https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/19_perevagivald_levikut_soodustavad_riskid_ja_perevagivald_ulatus.pdf (22.03.2017).

⁸ J. Salla, B. Tammiste, E. Laur. Kuritegevus Eestis 2008. Tallinn: Justiitsministeerium 2009, lk 29-30. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/10._kuritegevus_eestis_2008.pdf (10.04.2017).

koduseine vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivaldseja elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas.“ Samuti on konventsioonis rõhutatud, et perevägivald mõjutab rohkem naisi ning tunnistatakse, et ohvriks on ka lapsed kui vägivalda pealtnägijad.⁹ Seega konventsioonis sisuliselt võrdsustatakse lähisuhtevägivald ja perevägivald.

Kuna perevägivalda mõiste on kõige üldisem, siis kasutatakse käesolevas töös mõistet „perevägivald“.

1.2. Perevägivalda liigid

Perevägivalda saab liigitada peamiselt kaheks: 1) vägivaldavormi järgi ja 2) lähtuvalt ohvri ja vägivaldseja seotusest. Peamiste vägivaldavormidena võib nimetada füüsilist, vaimset, seksuaalset ja majanduslikku vägivalda.

1.2.1. Füüsiline vägivald

Füüsiline vägivald on tahtlik füüsilise jõu kasutamine vastu teise isiku tahtmist, põhjustades teisele inimesele vigastusi, füüsilist valu või surma.¹⁰ Seega hõlmab füüsiline vägivald mistahes soovimatut käitumist oma lähedase vastu, seisnedes nt lükkamises, peksmises, lämmatamises, kannatanu liikumisvabaduse piiramises¹¹, samuti löömisel rusika või käega, kõhtu või pähe löömisel, müksimises ja nügimises ning tulirelva või noa kasutamises ohvri vastu.¹² Füüsilise vägivalda all võib mõista ka ohvrile abi andmisest keeldumist, kui viimane on haige või vigastatud. Füüsilise vägivalda kasutamine on kõige tõenäolisem olukorras, kui ohver püüab vägivaldsest suhtest lahkuda.¹³ Töö autori hinnangul on füüsiline vägivald kõige raskemate tagajärgedega ning kõige selgemini tuvastatav vägivaldavorm nähtavate kehavigastuste tõttu.

⁹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Viidatud töö, lk 3-4.

¹⁰ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks. Tallinn: Justiitsministeerium 2011, lk 6. – http://ft.ee/admin/upload/files/perevagivalda_juhis_kovidele_veebi.pdf (10.04.2017).

¹¹ K. Healey, C. Smith, C. O’Sullivan. Batterer Intervention: Program Approaches and Criminal Justice Strategies. National Institute of Justice 1998, lk 3. – <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/168638.pdf> (11.04.2017).

¹² H. Kase. Vaikijate hääled: raamat soolisest vägivaldast: räägivad ohvrid, nõustavad eksperdid, analüüsivad teadlased. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2001, lk 15.

¹³ K. Healey, C. Smith, C. O’Sullivan. Viidatud töö, lk 3.

1.2.2. Vaimne vägivald

Vaimne vägivald on näiteks segamine, ähvardamine, sõimamine, hirmutamine, laimamine ja isoleerimine. Vaimne vägivald võib esineda ka kaudselt ja seisneda teise inimese omandi või esemete hävitamises, nt lemmikloomade piinamises või asjade lõhkumises.¹⁴ Vaimne vägivald võib hõlmata ka verbaalseid solvanguid, et kahjustada ohvri enesekindlust. Vägivallatseja püüab veenda ohvrit, et ta on ebameeldiv, halb lapsevanem või kaaslane, töökõlbmatu, rumal, ebakompetentne jms.¹⁵

Hirmutamine tähendab seda, et vägivallatseja kasutab žeste ning meetmeid, mille kaudu näitab ta üles võimalust, et leiab aset füüsiline vägivald, nt relvade väljapanek.¹⁶

Ähvardamine võib leida aset nii ohvri kui ka tema laste ning perekonna vastu. Näiteks võib vägivallatseja anda lubadusi, et ta tekitab ohvrile probleeme tema töödaja või perekonnaliikmetega.¹⁷

Isoleerimine ehk eraldamine hõlmab kontrolli selle üle, kellega ohver suhtleb või kohtub. Võidakse ära keelata ligipääs telefonile, tööle või koolis käimine, suhtlus perekonna ning sõpradega. Isoleerides hävitab vägivallatseja ohvri tugivõrgustiku ning see muudab viimase kergemini haavatavaks.¹⁸

Vaimne vägivald on üks keerulisemaid vägivallavorme, kuna see on tihti varjatud ja võib jääda esialgu märkamatuks.¹⁹ Kui füüsilise vägivalda akte on võimalik kindlaks teha tänu kehavigastustele, siis vaimset vägivalda tuvastada on äärmiselt keeruline. Tihti võib perekonnas olla olukord, kus ohver ise ei mõistagi, et ülalpool toodud kirjeldustele vastavad teod on samuti vägivald. See võib märkamatuks jääda ka lähedastele, sõpradele, naabritele ja teistele kogukonnaliikmetele. Vaimset vägivalda võidakse tihti pidada peretüliks, kuid tuleb silmas pidada, et perevägivald ja peretüli ei ole üks ja sama asi. „Vägivald ei ole kahe inimese võrdne riid ega ühiste seisukohtade väljaselgitamine. Vägivald on võimu kasutamine, mille

¹⁴ Kase 2001, lk 15.

¹⁵ K. Healey, C. Smith, C. O'Sullivan. Viidatud töö, lk 3.

¹⁶ K. Healey, C. Smith, C. O'Sullivan. Viidatud töö, lk 3.

¹⁷ K. Healey, C. Smith, C. O'Sullivan. Viidatud töö, lk 3.

¹⁸ K. Healey, C. Smith, C. O'Sullivan. Viidatud töö, lk 3.

¹⁹ Kase 2004, lk 9.

puhul üks osapool dikteerib teisele, kuidas tuleb elada, olla, suhelda ja paneb paika tegutsemise reeglid, tehes seda vägivald abil“.²⁰

1.2.3. Seksuaalne vägivald

Seksuaalne vägivald on näiteks soovimatu, tahtevastane seksuaalne puudutamine, suguühetele sundimine ja vägistamine.²¹ Seksuaalne vägivald hõlmab ka soovimatut seksuaalset tähelepanu, seksuaalset häirimist, seksuaalsete teenuste nõudmist ja eeldamist, seksuaalset objektistamist, sadistlikku vahekorda²², sunnitud prostitutsiooni ning alandavaid seksuaalseid avaldusi.²³ Seksuaalne ja füüsiline vägivald kuuluvad tihti kokku. Ka abielus toimuv seksuaalne sundimine ja vägistamine on seksuaalne vägivald.²⁴ Varasemalt ei peetud partneritevahelist vägistamist probleemiks, kuna leiti, et mehel on õigus oma naisega seksuaalvahekorras olla, sõltumata sellest, kas naine nõustub sellega või mitte.²⁵ ÜRO avaldas 1993. aastal deklaratsiooni naistevastase vägivald tõkestamise kohta ning määratles selles paarisuhtesise vägistamise inimõiguste rikkumisena.²⁶

1.2.4. Majanduslik vägivald

Majanduslik vägivald seisneb peamiselt ohvri üle majandusliku kontrolli teostamises, rahasaamise takistamises ja tahtlikult rahatuna pidamises.²⁷ Majandusliku vägivaldaga piiratakse peamiselt juurdepääs rahalistele vahenditele ning takistatakse ohvri teenimisvõimaluste otsimist. Vägivallatseja eesmärgiks on tekitada ohvri majanduslik sõltuvus temast. Teenimisvõimaluste piiramine ehk tööga seotud vägivald on näiteks töökäimise takistamine, sundimine töösuhte lõpetamiseks, tööotsingute ja tööintervjuudel käimise takistamine ning ohvri ahistamine töökohal. Rahalistele vahenditele juurdepääsu takistamine seisneb selles, et vägivallatseja otsustab millal ja kuidas ohver rahalistele vahenditele ja pangakontodele ligi pääseb ning raha kasutab. Selle tagamiseks võib ta ohvri panga- ja krediitkaardid enda kätte võtta. Lisaks võib vägivallatseja kasutada ohvri rahalisi vahendeid viimase teadmata. Majandusliku vägivald üheks vormiks võib olla ka tehinguteks

²⁰ Kase 2004, lk 17.

²¹ K. Healey, C. Smith, C. O’Sullivan. Viidatud töö, lk 3.

²² Kase 2004, lk 9.

²³ K. Healey, C. Smith, C. O’Sullivan. Viidatud töö, lk 3.

²⁴ Kase 2001, lk 15.

²⁵ D. Anne. Pierce. Seksuaalne vägivald paarisuhtes. Vägivallaennetuse teabekeskus MTÜ. Tartu 2015, lk 13.

²⁶ Declaration on the Elimination of Violence against Women. United Nations General Assembly 20.12.1993. - <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm> (24.04.2017).

²⁷ Kase 2001, lk 15.

sundimine. Vägivalla abil sunnib vägivallatseja ohvrit tegema erinevaid tehinguid, nt krediitkaartide taotlemine, et hiljem selle abil laenu tehinguid teha või käsib ohvril laenu võtta. Samuti võib vägivallatseja avada ohvri nimel kontosid ilma viimase teadmata ja nõusolekuta ning kasutada ohvri dokumente laenu taotlemiseks.²⁸ Majanduslik sõltuvus on üks ohvristumise põhifaktoreid. Tihti ei lahku ohvrid vägivaldsest suhtest just majanduslikel põhjustel. Ohver võib tihti seista eelpoolnimetatud asjaolude tõttu silmitsi suurte võlgade ja laenukohustustega ning äraminek võib tähendada vaesusesse langemist. Tal puudub iseseisev sissetulek ning rahalised vahendid, et soetada endale eluase ja ise hakkama saada.²⁹ Eeltoodust nähtub, et majanduslik vägivald on küll eraldiseisev vägivallavorm, kuid tihti kaasneb sellega ka füüsiline ja vaimne vägivald. Ühest küljest võib vaimse ja füüsilise vägivalla abil tekkida majanduslik vägivald ning teisest küljest võib naise majanduslik sõltuvus põhjustada vägivaldset käitumist. „Ainuüksi teadmine ohvri sõltuvusest annab vägivallatsejale kõikvõimsuse tunde, mis tekitab julgust ja jultumust oma agressiivsust ohvri peal välja elada“.³⁰

Lähtuvalt ohvri ja vägivallatseja seotusest saab nimetada põlvkondade sisest ja põlvkondadevahelist vägivalda. Põlvkondade sisene vägivald hõlmab paarisuhte vägivalda – mehe vägivald naise vastu või naise vägivald mehe vastu ning õdede-vendade vahelist vägivalda. Põlvkondade-vahelise vägivallana käsitletakse laste väärkohtlemist ehk vanemate või hooldajate vägivalda laste vastu ning laste vägivalda vanemate vastu, mis hõlmab nii täiskasvanud kui ka alaealiste laste vägivalda vanemate vastu.³¹

Nagu eeltoodust nähtub, ei eristu perevägivalla puhul ohvri ja vägivallatseja sugu. Vägivald võivad kodus kasutada nii mehed kui ka naised, lapsed kui ka täiskasvanud. Kõige sagedamini esinev vägivallavorm on selline, kus mees kasutab vägivalda naissoost pereliikme vastu. Vägivallatsejate ja ohvri vahekord on 9:1, seega on igast kümnest ohvrast 9 nais- ja 1 meessoost. Seega saab seoses perevägivallaga rääkida eelkõige naiste vastu suunatud vägivallast.³²

²⁸ Facts about Domestic Violence and Economic Abuse. National Coalition Against Domestic Violence. *Sine loco, sine anno*, lk 1. - <https://ncadv.org/files/Domestic%20Violence%20and%20Economic%20Abuse%20NCADV.pdf> (22.04.2017).

²⁹ Kase 2004, lk 51.

³⁰ Kase 2004, lk 51.

³¹ K. Soo, E. Reitemann, T. Laan. Sooline vägivald ja perevägivald: käsiraamat põhikooli õpetajale. Tallinn: ENÜ sihtasutus 2012, lk 24-26. - http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf (11.04.2017).

³² Kase 2004, lk 11.

Seda saab põhjendada ühest küljest asjaoluga, et agressiivsus on kõige suurem sooline erinevus meeste ja naiste vahel. Agressiivsus meeste puhul on märgatav juba lapseas, kus poiste viha ja riiakus silma torkavad. Poiste agressiivsus avaldub rohkem füüsilise kahju tekitamises, kuid tüdrukud kasutavad enamasti sõnalist agressiivsust.³³

³³ T. Niilberg, I. Ivari. Abielu Eesti moodi. Maalehe Raamat 2000, lk 20.

2. Perevägivallatsete suhtes rakendatavatest sanktsioonidest Eesti karistusseadustikus

2.1. Perevägivald õiguslik raamistik

Eestis rakendub Euroopa inimõiguste konventsioon, mille artikkel 3 sätestab, et kedagi ei või piinata, ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.³⁴ Euroopa Inimõiguste Kohus on välja toonud oma otsuses *Opuz vs. Türgi*, et artikkel 3 kohaldub ka perevägivaldajuhtumite puhul, millest tuleb järeldada, et perevägivald hõlmab endas inimõiguste rikkumist. Otsuse tulemusena on liikmesriigil kohustus astuda samme, et tagada vägivald lõppemine.³⁵

Varasemalt ei olnud Eesti õiguses eraldi mõistena välja toodud perevägivalda. Eelnevalt ei näinud karistusseadustik perevägivald toimepanijale ette karmimat karistust, kuna perevägivald langes kehalise väärkohtlemise koosseisu alla.

Alates 1. jaanuarist 2015 toodi karistusseadustiku (edaspidi KarS)³⁶ paragrahvis 121 esmakordselt eraldi mõistena välja perevägivald. KarS § 121 kvalifikatsioonina lisati teine lõige, mis sätestab lähi- või sõltuvussuhtes isiku kehalisele väärkohtlemisele senisest suurema karistuse, milleks on karistuse maksimummäär tõus seniselt 3-aastaselt vangistuselt 5-aastasele vangistusele. Muudatuse põhjenduseks võib välja tuua asjaolu, et tekkis vajadus eristada perevägivalda kui spetsiifilist vägivald liikide teistest vägivald vormidest.³⁷ Kuna perevägivald on sageli varjatud ja korduv, leiti, et see vajab karmimat kohtlemist.³⁸ Kahtlemata on taoline muudatus oluline, kuna seda võib pidada üheks viisiks, kuidas riik saab näidata, et teema on oluline ning peresisene vägivald on lubamatu ning tuleb lõpetada. Lisaks nimetatud sättele kasutatakse vägivallatsete vastutusele võtmiseks kõiki karistusseadustiku paragrahve, kus koosseisuliseks tunnuseks on vägivald. Näiteks on karistatav raske tervisekahjustuse tekitamine (KarS § 118), ähvardamine tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumisega või hävitamisega, kui on olnud alust karta ähvarduse täideviimist (KarS § 120), vägistamine (KarS § 141).

³⁴ European Convention on Human Rights 04.11.1950, lk 6. - http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (07.04.2017).

³⁵ EIKo 09.06.2009, 33401/02, *Opuz vs Türgi*.

³⁶ Karistusseadustik. – RT I, 31.12.2016, 14.

³⁷ I. Pettai, S. Kaugia, R. Narits. Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. – Riigikogu Toimetised 2015/31, lk 155.

³⁸ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. *Sine loco, sine anno*, lk 50-51. -

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (05.02.2017).

Nagu töö esimeses peatükis märgitud, hõlmab perevägivald endas väga palju erinevaid vägivallaliike. Eesti õiguses on kriminaalkorras karistatavad neist näiteks füüsiline vägivald, kui sellega on põhjustatud kannatanule valutunnet või tervisekahjustusi (KarS 121), surm (KarS § 113, KarS § 114), raske tervisekahjustus (KarS § 118), seksuaalse vägivallaliikides näiteks vägistamine (KarS § 141), suguuhteile või muule sugulise iseloomuga teole sundimine (KarS § 143) ning vaimse vägivalla liikidest ähvardamine, kuid ainult sellisel juhul, kui ähvardatakse tapmisega, tervisekahjustuse tekitamise, olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamise eest, kui on olnud alust karta ähvarduse täideviimist (KarS § 120). Seega ei ole niisugused vägivallaliigid nagu laimamine, söimamine, isoleerimine, töötötsingute takistamine, rahatuna hoidmine jms karistatavad.

Ei ole õige väita, et varasemalt poleks saanud perevägivaldlatsejaid süüdi mõista nende poolt toime pandud kuritegudes. Pigem on muudatuse eesmärk see, et anda ühiskonnale selge signaal, et riik on valmis vastu võtma meetmeid, et lõpetada vägivaldne käitumine ning kaitsta ohvri turvalisust.

Lisaks karistusseadustiku muudatusele liitus Eesti 2014. aastal Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivaldla ennetamise ja tõkestamise konventsiooniga (Istanbuli konventsioon). Tegemist on riikide ülese kokkuleppega, millega seatakse esikohale eelkõige kannatanu, kellele pakutakse vajalikku tuge ja teenuseid.³⁹ Konventsiooniga soovitakse juurutada mõistmist, et vägivallal – eelkõige naiste- ja peresisesel vägivallal puudub igasugune õigustus. Konventsiooniga ühinedes võttis Eesti endale kohustuse tagada vajalikud muudatused nii seadusandluses kui ka sobivad tugisüsteemid ohvritele, sh perevägivalda pealt näinud lastele.⁴⁰ Nagu eelpool mainitud, pole paljud psüühilise vägivalla liigid Eestis käesoleval hetkel karistatavad, kuid Istanbuli konventsiooni artiklis 33 on sätestatud, et konventsiooniosalised peavad võtma kasutusele vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et inimese psüühilist terviklikkust tõsiselt kahjustav tahtlik tegu oleks kriminaliseeritav. Seega tuleks kaaluda seadusandluse muutmist või täiendamist, et konventsioonis sätestatud kohustusi täita.

³⁹ M. E Tuulik. Justiitsminister allkirjastas Istanbuli konventsiooni. Justiitsministeerium. *Sine loco, sine anno*. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-allkirjastas-istanbuli-konventsiooni> (04.04.2017).

⁴⁰ Pettai, Kaugia, Narits 2015, lk 155.

Kuigi seadusandlusesse on eraldi mõistena sisse toodud perevägivald, puudub käesoleval hetkel Eestis perevägivaldaseadus. Perevägivaldaseaduse puudumine võib mõjutada ohvri kaitsmist, ehk õigusbaas on nõrk ja ei toeta kannatanut. Eraldi seadus võimaldaks kasvatada õiguskultuuri ja õiguslast mõtlemist, andes avalikkusele selge sõnumi: lähisuhtes toime pandud vägivald on tõsine kuritegu. Perevägivaldaseaduse vastuvõtmine võimaldaks reguleerida üha konkreetsemaid õigusrikkumisi ning muuta karistatavaks reguleerimata või leebeks rikkumiseks peetavad vägivaldaktid (nt jälitamine, vaimne vägivald). Perevägivaldaseadus on eeldus sellise süsteemse lähenemisviisi väljatöötamiseks, kus tagatakse objektiivse statistilise info kogumine, tuginetakse teaduslikele analüüsidele ning uuringutele ja pööratakse tähelepanu ennetavale sekkumisele.⁴¹ Lisaks eeltoodule võib perevägivaldaseaduse efektiivsus seisneda selles, et seeläbi on võimalik paremini koordineerida perevägivaldaga kokkupuutuvate organisatsioonide koostööd.⁴²

Töö autor on samuti seisukohal, et eraldi seadus võimaldaks kriminaliseerida erinevad vägivaldavormid, mis praegusel hetkel pole karistatavad. Samuti aitaks see paika panna kindla raamistiku, milliseid tegusid peetakse vägivaldaks, kuidas sekkuda perevägivaldaga juhtumitesse ning teha tõhusalt ja efektiivselt koostööd, et vähendada vägivaldset käitumist peresuhtes.

2.2. Rakendatavad sanktsioonid

Nagu eelpool märgitud, saab inimest, kes on toime pannud kehalise väärkohtlemise lähi- või sõltuvussuhtes võimalik karistada rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. Samuti on teiste vägivaldavormide (ähvaramine, vägistamine jms) puhul kehtestatud karistuse ülem- ja alampiir. Seega ei ole kindlaks määratud, millise karistusliigi peab määrama perevägivaldaseadusele. Kohtule on antud võimalus kaaluda erinevaid karistuse alternatiive ning mõista kuriteo asjaoludest ning kurjategija isikust lähtudes sobivaim. Järgnevalt tuuakse välja seadusest tulenevad võimalikud karistused perevägivaldaseadusele.

2.2.1. Rahaline karistus

KarS § 44 lg 1 sätestab, et kurjategijale võib mõista rahalise karistuse kolmkümmend kuni viissada päevamäär. Rahaline karistus mõistetakse päevamäärades ning lõpliku summa

⁴¹ Pettai, Kaugia, Narits 2015, lk 155-160.

⁴² Pettai, Narits, Kaugia 2015, lk 14.

määrab süüdlase keskmine päevasissetulek. Rahalise karistuse määramisel lähtutakse kahest aspektist – süüteo raskus ja süüdlase varanduslik olukord.

Rahalise karistuse kui karistuse eesmärkide saavutamiseks tuleb selle mõistmisel arvestada erinevate asjaoludega. Esiteks peab kohus selgeks tegema, kas süüdlasel on seda võimalik tasuda. Arvestada tuleb, et süüdlase aastanetosissetuleku ja keskmise päevasissetuleku määramiseks kogutud andmed kajastavad minevikus aset leidnud asjaolusid ja ei pruugi tegelikkuses näidata tema võimelisust karistuse tasumiseks. Kui süüdlasel puuduvad rahalised vahendid karistuse täitmiseks, tuleks selle mõistmises hoiduda ning kaaluda muid alternatiivseid karistusi.⁴³

2011. aastal Justiitsministeeriumi poolt läbi viidud analüüsist nähtub, et perevägivalda kuriteos süüdistatavale mõisteti rahaline karistus 14 % juhtudest. Keskmine karistuse summa oli 534 eurot ning kõige suurem 1972 eurot.⁴⁴ Rahalise karistuse saanud süüdlaste puhul on täheldatud madalat retsidiivsust.⁴⁵ Madala retsidiivsuse põhjuseks peetakse asjaolu, et inimesed, kellele sellist karistust kohaldatakse, on ilmselt teistest paremas majanduslikus olukorras ning neil esineb vähem sotsiaalseid probleeme, mis on olulised korduvkuritegevuse riski maandavad asjaolud.⁴⁶ Sellest tulenevalt saab öelda, et rahalist karistust rakendatakse perevägivaldajate puhul üsna harva. Põhjuseks võib olla asjaolu, et nad ei ole võimelised rahalist karistust täitma. Perevägivaldajate puhul on täheldatud erinevaid sotsiaalseid probleeme, nt võib ka raske majanduslik olukord vägivalda soodustada. Töötus, rahulolematust tööga, pinged tööl, rahapuudus ja liigsed laenukohustused võivad vallandada vägivaldsuse.⁴⁷

2.2.2. Tingimisi vangistus

KarS § 73 lg 1 sätestab, et kui kohus, arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ja süüdlase isikut, leiab, et mõistetud tähtajalise vangistuse ärakandmine või rahalise karistuse tasumine süüdlase poolt ei ole otstarbekas, võib ta määrata, et tingimisi jäetakse karistus süüdlase

⁴³ P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 167.

⁴⁴ J. Salla, L. Surva. Perevägivalda juhtumite menetluspraktika: 2010. Tallinn: Justiitsministeerium 2011, lk 7. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalda_juhtumite_menetluspraktika_2010._justiitsministeerium._2011_0.pdf (25.03.2017).

⁴⁵ J. Salla, L. Surva. Perevägivaldajate retsidiivsus. Tallinn: Justiitsministeerium 2012, lk 1-3. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivaldajate_retsidiivsus._justiitsministeerium._2012.pdf (01.04.2017).

⁴⁶ Salla, Surva 2011, lk 6.

⁴⁷ Kase 2004, lk 41.

suhtes kohaldamata. Sellisel juhul ei pöörata mõistetud karistust täielikult või osaliselt täitmisele, kui süüdlane ei pane kohtu määratud katseajal toime uut tahtlikku kuritegu.

Isiku karistusest tingimisi vabastamise aluseks on kuriteo toimepanemise asjaolude kõrval olulisel määral ka süüdlase isik, mis iseseisvalt või koostoimes võib muuta karistuse ärakandmise ebaotstarbekaks.⁴⁸

Riigikohtus on välja toonud, et karistuse kandmisest tingimuslik vabastamine võib üldjuhul kõne alla tulla kergemate süütegude ja lühiajalisemate vangistuste puhul. Sõna "üldjuhul" tähendab seda, et tegemist ei ole reeglina, millel puuduksid erandid.⁴⁹ Nimelt on Riigikohtu otsuses nr 3-1-1-80-04 märgitud, et KarS § 73 sätestatust ei tulene karistusest tingimusliku vabastamise keeldu ka raskemate kuritegude puhul, kuid seda siiski vaid tingimusel, et selline vabastamine on põhjendatav samaaegselt nii kuriteo toimepanemise asjaolusid kui ka süüdlase isikut iseloomustavatest erandlikest asjaoludest lähtuvalt.⁵⁰

Tingimisi vangistust kohaldatakse peamiselt siiski esmakordsete rikkujate puhul.⁵¹ Samas on perevägivald tihti varjatud ja korduv. Seega, kui perevägivalla teo eest on isiku suhtes alustatud kriminaalmenetlus, tuleb arvestada, et vägivalda võib olla esinenud ka varasemalt, kuid nii kannatanu kui ka vägivallatseja võivad varjata toimunud vägivallaakte. Tingimisi vangistuse määramisel tuleb arvestada, et vägivaldset käitumist põhjustavad erinevad asjaolud ning eesmärgiks on ära hoida uute vägivallaaktide toimepanemine. Seega tuleb tõsiselt ja kriitiliselt kaaluda, kas sellise karistusliigi määramisel on võimalik vägivallatsejat mõjutada piisavalt, et ta oleks valmis muutma enda vägivaldseid käitumisharjumusi ning ei paneks toime uusi kuritegusid.

2.2.3. Tingimisi vangistus käitumiskontrollile allutamise

Kui kohus, arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ja süüdlase isikut, leiab, et mõistetud tähtajalise vangistuse ärakandmine süüdlase poolt ei ole otstarbekas, võib ta määrata, et tingimisi jäetakse vangistus süüdlase suhtes kohaldamata. Sellisel juhul ei pöörata mõistetud karistust täielikult või osaliselt täitmisele, kui süüdlane ei pane kohtu määratud katseajal toime uut kuritegu (KarS § 74 lg 1). Lisaks peab isik täitma §-s 75 sätestatud kontrollnõudeid – elama kohtu määratud alalises elukohas, ilmuma kriminaalhooldusametniku määratud ajal

⁴⁸ RKKKm 3-1-1-20-16.

⁴⁹ RKKKm 3-1-1-99-06.

⁵⁰ RKKKm 3-1-1-80-04.

⁵¹ J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007, lk 166.

kriminaalhooldusosakonda registreerima, alluma kriminaalhooldaja kontrollile oma elukohas ja esitama andmeid oma kohustuse täitmise ja elatusvahendite kohta, saada kriminaalhooldusametnikult loa elukohast lahkumiseks Eesti territooriumi piires kauemaks kui viieteistkümneks päevaks, saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elu-, töö- või õppimiskoha vahetamiseks, saada ametnikult loa Eesti territooriumilt lahkumiseks ja väljaspool Eesti territooriumi viibimiseks. Kõik kontrollnõuded on täitmiseks kohustuslikud.

Ühtlasi võib kohus määrata süüdlasele lisakohustusi. Lisakohustused on: heastama kuriteoga tekitatud kahju kohtu määratud ajaks, mitte tarvitama alkoholi, mitte omama või tarvitama narkootilisi või psühhotroopseid aineid, mitte omama, kandma ja kasutama relva, otsima endale töökoha, omandama üldhariduse või eriala kohtu määratud tähtajaks, alluma ettenähtud ravile, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud, täitma ülalpidamiskohustust, mitte viibima kohtu määratud paikades ega suhtlema kohtu määratud isikutega, osalema sotsiaalprogrammis, alluma elektroonilisele valvele, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud (KarS § 75 lg 2).

Käesolevas paragrahvis sätestatud karistusest tingimisi vabastamise näol on tegemist sisuliselt kriminaalhooldusega. Kriminaalhooldus võrreldes §-s 73 sätestatud tingimisi vangistusega on raskem vangistuse alternatiiv, mis on selgitatav kontrollnõuetest tulenevate vabadusõiguslike piirangutega. Kriminaalhoolduse olemust selgitatakse töö järgnevas peatükis.

Süüdlase tingimisi vabastamine ja tema käitumiskontrollile allutamise aluseks on süüdlasele mõistetud karistuse äraandmise ebaotstarbekus. Karistuse mõistmisel arvestatakse kuriteo toimepanemise asjaolusid ja süüdlase isikut. Käitumiskontrolli kohaldamine on vangistuse alternatiiv, mida võib kohaldada isikute suhtes, keda on korduvalt karistatud. Karistuse mõistmisel tuleb kohtul hinnata, kas isikut kuriteo toimepanemisele viivad tegurid on kõrvaldatavad kriminaalhoolduse teostamisega ning kas isik on järelevalve tingimustes võimeline oma katseaja edukalt läbima.⁵²

2011. aastal läbi viidud analüüsist nähtub, et tingimisi vangistus on kohtu poolt määratud karistusliikidest levinuim – perevägivalla asjades määratakse vangistus tingimisi 53% ehk igale teisele süüdimõistetule. Antud uuringu raames ei eristatud tingimisi vangistust ja tingimisi vangistust käitumiskontrollile allutamisega.⁵³

⁵² P. Pikamäe, J. Sootak. Viidatud töö, lk 234.

⁵³ Salla, Surva 2012, lk 5.

Eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et suures osas on kohtunikud veendumusel, et reaalne vanglakaristus perevägivallatsejate suhtes on ebaotstarbekas. Käesoleva töö autor on seisukohal, et tingimisi vangistus ilma käitumiskontrollile allutamisetä on perevägivallatsejale liiga leebe karistus. Kui seadusandja soov on näidata kogu ühiskonnale, et perevägivald on tõsine kuritegu, siis peaks vägivallatsejaid ka karmimalt karistama. Muidugi on inimesel võimalus karistuse iseseisva täitmise ajal tegeleda enese muutmisega, kuid suuresti sõltub see inimese motivatsioonist, enesekontrollist ja tahtest.

2.2.4. Vangistuse asendamine üldkasuliku tööga

Üldkasulik töö kui alternatiivne karistusmeede on Eestis kasutusel 2002. aastast.⁵⁴ Karistusseadustiku § 69 alusel on isikule määratud arest või kuni kaheaastane vangistus võimalik asendada üldkasuliku tööga. Üldkasulikku tööd määratakse vangistuse asemel süüdimõistetule nõusolekul kuni 2-aastase vangistuse asemel. Ühele päevale vangistusele vastab üks tund üldkasulikku tööd. Üldkasuliku töö ajal on isik kohustatud järgima KarS §-s 75 sätestatud kontrollnõudeid ning kohus võib kohaldada talle ka lisakohustusi.

Üldkasuliku töö ettevalmistamise, täitmise ja järelevalve korra⁵⁵ § 2 sätestab, et üldkasuliku töö täitmise tagamist ja järelevalvet teostab kriminaalhooldusosakond.

Menetluspraktikas on üldkasulik töö n-ö viimane võimalus enne vanglat. Selle karistusliigi puhul on retsidiivsusmäär üks suurimaid.⁵⁶

Läbiviidud uuringust (2011) nähtub, et perevägivallatsejate puhul mõisteti üldkasulik töö 20 % süüdimõistetutele, mille keskmine kestus oli 248 tundi. Vaadeldud perioodil oli suurim määratud üldkasuliku töö hulk 516 tundi, kõige väiksem 60 tundi.⁵⁷

2.2.5. Vangistus

Vangistus on kõige raskem ja kahjulikum füüsilisele isikule kuriteo eest kohaldatav karistus. Vangistuse kahjulikkus seisneb järgmises: 1) süüdlase desotsialiseerumine, s.t süüdlasele

⁵⁴ I. Koikson. Üldkasulik töö ja ootused koostööpartneritele. – Sotsiaaltöö 2016/3, lk 30.

⁵⁵ Üldkasuliku töö ettevalmistamise, täitmise ja järelevalve kord. – RT I, 30.12.2016, 9.

⁵⁶ Salla, Surva 2012, lk 5.

⁵⁷ Salla, Surva 2011, lk 7.

oluliste sotsiaalsete kontaktide katkemine ühiskonnaga; 2) kohanemine passiivse vanglaelu stiiliga; 3) erialaste oskuste vähenemine; 4) süüdlase stigmatiseerumine ehk häbimärgistumine.⁵⁸

Vangla on äärmiselt kallis viis seaduserikkujaga tegelemiseks võrreldes teiste karistusliikidega ning vanglasolek üldiselt ei soodusta kurjategija rehabiliteerimist, vaid pigem kinnistab nende kuritegelikkust.⁵⁹

Vangistus peab jääma karistuseks, mille kohaldamine tuleb kõne alla üksnes siis, kui kõik teised karistusliigid on end ammendanud või kui seda nõuavad õiguskorra kaitsmise huvid. Vangistust võib mõista juhul, kui karistuse eesmärke ei ole võimalik saavutada kergema karistusega.⁶⁰

Perevägivalda kuriteos reaalse vanglakaristusega karistatud isikute retsidiivsus on väga kõrge. Seda põhjendatakse ühest küljest asjaoluga, et isiku kuritegelik minevik võib olla pikem, s.t et teda on korduvalt karistatud erinevate kuritegude toimepanemise eest, vangistus soosib uute kuritegude toimepanemist läbi negatiivse mõjuga suhete tekkimise (nn kuritegevuse kool) ning negatiivsete psühholoogiliste mõjude ja stigmatiseerimise ning vabaduse võtmisega ja tavaelust eraldamisega kaasnevad riskid, mis puudutavad normaalsete suhete katkemist, võimalikku töö- ja elukoha kaotust ning muid probleeme, on samuti olulisteks teguriteks, mis vangistuse puhul retsidiivsusrisiki tõstavad.⁶¹

2011. aastal läbi viidud uuringus mõisteti reaalne vangistus perevägivallatsete puhul 13 %-le süüdimõistetutest.⁶² Nagu ülalpool mainitud, võib perevägivallatsete kuritegelik minevik olla pikem. Teda võib olla varasemalt karistatud mh ka perevägivalda teo toimepanemise eest. Üldjuhul pannakse vägivallaakte toime soovist domineerida ohvri üle ning vägivald võib korduda. Ameerika sotsiaalteadlane ja terapeut Leonore Walker on töötanud välja teooria, mis selgitab paarisuhte dünaamikat. Vägivallaaktide puhul valitsevad peresuhetes teatud seaduspärasused. Kui üks osapooltest sellest ringist välja ei murra, kaldub vägivald intensiivistuma ja vägivallaaktid sazenema, s.t vägivald hakkab esinema tsüklikena. Walker jaotas vägivalda kolmeks faasiks: pinge kogunemise faas, plahvatuse faas ning mesinädalate

⁵⁸ P. Pikamäe, J. Sootak. Viidatud töö, lk 146.

⁵⁹ R. Kreem (koost). Sotsiaaltöö teooria ja praktika. Lähtealuseid isikliku, perekondliku ja ühiskondliku elu tugevdamiseks. Tartu: ESKL 1995, lk 369.

⁶⁰ P. Pikamäe, J. Sootak. Viidatud töö, lk 146.

⁶¹ Salla, Surva 2012, lk 4-5.

⁶² Salla, Surva 2011, lk 7.

ehk kahetsuse faas. Pingete kogunemise faasis otsitakse põhjusi ohvriga tülitsemiseks ning kritiseerimiseks. Pingete faas kulmineerub plahvatamisega, kus leiavad aset vägivallaaktid, ning kahetsuse ehk mesinädalate faasis tehakse kingitusi ning töötatakse, et vägivaldne käitumine lõpeb.⁶³

Nagu töö eelnevas osas on välja toodud, siis peab käesoleva töö autor tingimisi vangistust perevägivallatsejate jaoks liiga leebeks karistuseks ning vangistus pigem kinnistab nende kuritegelikku käitumist. Seega on perevägivallatsejale tingimisi vangistus käitumiskontrollile allutamise või üldkasulik töö üks sobivamaid karistusliike. Nimelt keskendutakse selle raames lisaks kurjategija karistamisele ka tema rehabiliteerimisele ehk soovitakse muuta tema kuritegelikku käitumist. Vägivallatseja jääb oma tavapärasesse keskkonda, kuid ta peab arvestama teatud kitsendustega. Karistuse täitmise ajal on isikul võimalik tegeleda oma vägivaldsete käitumisharjumuste muutmisega ning seeläbi murda välja korduma kippuvast vägivallaringist.

⁶³ L.E. Walker. Battered woman syndrome (3rd edition). New York: Springer Publishing Company 2009, lk 91.

3. Kriminaalhooldus ja selle teostamine perevägivallatsejate suhtes

3.1. Kriminaalhooldussüsteemi loomine Eestis

Seoses kinnipidamisasutustes viibivate isikute suure arvu ja kasvava kuritegevuse tasemega tuli Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järgsel perioodil hakata muu hulgas otsima ka uusi mooduseid ühiskonna turvalisuse tagamiseks. Soov vangide arvu vähendada oli üks peamisi argumente kriminaalhooldussüsteemi loomise põhjendamisel. 1993. aastal koostati Justiitsministeeriumi tellimusel esialgne versioon sellest, milline peaks välja nägema loodav kriminaalhooldussüsteem. 1996. aastal alustas Justiitsministeerium kriminaalhooldusseaduse koostamist, töötades paralleelselt välja ka kõik seaduse rakendamist puudutavad õigusaktid ning koostades rakendusplaani koos eelarvega. Kriminaalhooldusseadus jõustus 1. mail 1998. aastal, samal ajal alustasid ka tööd esimesed kriminaalhooldusosakonnad.⁶⁴

3.2. Kriminaalhoolduse olemus ja liigid

Nagu eelpool märgitud, on kriminaalhooldus kurjategija karistamine tingimisi vangistusega käitumiskontrollile allutamiseks. Samuti korraldatakse üldkasuliku töö sooritamist kriminaalhooldusosakonnas.

Kriminaalhooldus kitsamas tähenduses seisneb kohtu poolt süüdlasele mõistetud karistuse täitmisele pööramise edasilükkamises katseajaga ning süüdlase allutamises käitumiskontrollile. Sellise käsitluse järgi on kriminaalhooldus eelkõige järelevalve eesmärgiga kindlustada talle määratud nõuete ja kohustuste täitmine. Järelevalvet teostab peamiselt kriminaalhooldusametnik.⁶⁵

Kriminaalhooldus laiemas tähenduses hõlmab süüdlase käitumise üle teostatavat kontrolli ning talle osutatavat sotsiaalset abi eesmärgiga toetada teda uute kuritegude toimepanemisest hoidumisel. Kriminaalhoolduse põhisisuks on süüdimõistetuga tehtav sotsiaaltöö eesmärgiga kõrvaldada ja tuvastada faktorid, mille tõttu pani ta toime kuriteod, seeläbi soovitakse isikut suunata õiguskuulekale teele.⁶⁶

⁶⁴ M. van Kalmthout, J. Roberts, S. Vinding (koost). Probation and Probation Services in the EU accession countries. Wolf Legal Publishers 2003, lk 106.

⁶⁵ P. Pikamäe, J. Sootak. Viidatud töö, lk 234.

⁶⁶ P. Pikamäe, J. Sootak. Viidatud töö, lk 234.

Kriminaalhoolduse eeliseks vangistuse ees, peetakse süüdlase jäämist tema igapäevasesse keskkonda, jättes riigile võimaluse tema käitumise üle valvata.⁶⁷ Kui aga süüdlane katsejal ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, võib kriminaalhooldusametnik teda kirjalikult hoiatada või kohus määrata täiendavaid kohustusi vastavalt KarS § 75 lõikes 2 sätestatule, pikendada katseaega kuni ühe aasta võrra või pöörata karistuse täitmisele (KarS § 74 lg 4).

Kriminaalhooldusseaduse (edaspidi KrHS)⁶⁸ § 1 lg 1 sätestab: „*Kriminaalhoolduse käigus valvatakse kriminaalhooldusaluse käitumise ja temale kohtu või prokuröri poolt pandud kohustuste täitmise järele ning soodustatakse kriminaalhooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest.*“

Kriminaalhoolduse liigid on järgmised: vangistuse asendamine käitumiskontrolliga, vanglast tingimisi enne tähtaega vabanemine, üldkasulik töö, lühiajalise vangistuse või vahistamise asendamine elektroonilise järelevalvega, alaealise allutamine käitumiskontrollile mõjutusvahendina ning karistusjärgne käitumiskontroll.

Kriminaalhoolduse ajal kriminaalhooldusametnik kogub ja analüüsib pidevalt andmeid kriminaalhooldusaluse käitumise ja kontrollnõuetest ja kohustustest kinnipidamise kohta. Nõuete ja kohustuste täitmise kontrollimiseks kasutavad kriminaalhooldusametnikud alko- ja narkoteste ning kodukülastusi. Hooldusaluselt nõutakse vajadusel tõendeid ning tema poolt esitatud andmeid võrreldakse ja kontrollitakse. Võrdluseks kasutatakse avalike registrite andmeid, vesteldakse spetsialistidega ning asjassepuutuvatesse ametkondadesse tehakse kirjalikke päringuid. Samuti korraldatakse koostöökohtumisi, uuritakse meediakajastusi ja vaadeldakse suhtluskeskkondades avaldatut. Need on igapäevased töömeetodid. Kui hooldusalune on seaduskuulekas, ei mõjuta taolised töömeetodid tema katseaja kulgu. Ühtlasi motiveeritakse isikut oma riskidega tegelema, nõustatakse teda ning suunatakse vajadusel sotsiaalprogrammidesse.⁶⁹

⁶⁷ P. Pikamäe, J. Sootak. Viidatud töö, lk 234.

⁶⁸ Kriminaalhooldusseadus. – RT I, 31.12.2016, 23.

⁶⁹ K. Savitš, Ü. Luts, A. Vaks. Töö vangi ja kriminaalhooldusalusega. – Sotsiaaltöö 2016/3, lk 10.

3.3. Perevägivaldajate kohtlemine käitumiskontrolli raames

3.3.1. Riskihindamine

Kriminaalset käitumist seostatakse inimese isiklike ja sotsiaalsete probleemidega. Kriminaalhooldusega soovitakse parandada isikute iseseisvat toimetulekuvõimet, et nad oskaksid pärast karistuse kandmist seaduskuulekalt hakkama saada. Et hoolealusega tõhusalt tööd teha, on vaja teada, milline on tema sotsiaalne taust ja millised on tema õigusrikkumise põhjused. Selleks on vanglasüsteemis kasutusele võetud riskihindamise meetoodika⁷⁰, millest on saanud keskne töövahend karistusaega planeerides. Riskihindamine koostatakse süüdimõistetule, kellele on karistuseks mõistetud reaalne vanglakaristus või isikule, kes on vangistusest tingimisi vabastatud ning allutatud käitumiskontrollile.⁷¹ Riskihindamisel on kindel struktuur koosnedes kümnest alateemast: kriminaalne tegevus, eluase, haridus, töö ja majanduslik toimetulek, suhted ja elustiil, alkoholi, narkootikumide ja muude kuritarvituste probleemid, tervis ja emotsionaalne seisund, mõtlemine ja käitumine, hoiakud ning ohtlikkus.⁷² Hinnangute andmisel tuleb arvestada kõiki fakte, mis on seotud kurjategijaga.⁷³ Kokkuvõtlikult saab öelda, et riskihindamine on töövahend, mille kaudu soovitakse välja selgitada kuritegeliku käitumise põhjused, soodustegurid, uue kuriteo toimepanemise tõenäosus ja ohtlikkus ning tegevused, millega mõjutada hoolealuse käitumist seaduskuulekalt.⁷⁴

Riskihindamine koostatakse ka perevägivalda teo toime pannud isikutele, sõltumata sellest, kas talle on mõistetud vanglakaristus või määratud kriminaalhooldus.

See, et riskihindamine oleks hea ja kvaliteetne, sõltub suuresti hindajast ning tema oskustest hinnanguid anda.⁷⁵ Seetõttu on perevägivaldajate puhul äärmiselt oluline, et kriminaalhooldusametnik teaks perevägivalda olemust, perevägivaldajate tüüpilisi tunnusoone, vägivalda soodustavaid ja põhjustavaid tegureid ning suudaks ära tunda ohumärke.

⁷⁰ K. Savitš, Ü. Luts, A. Vaks. Viidatud töö, lk 10.

⁷¹ M. Grünberg. Kriminogeensete riskide hindamine: vanglateenistuse õpik. Tallinn: Justiitsministeerium 2013, lk 6-9.

⁷² M. Grünberg. Viidatud töö, lk 236-256.

⁷³ K. Savitš, Ü. Luts, A. Vaks. Viidatud töö, lk 11.

⁷⁴ M. Grünberg. Viidatud töö, lk 5.

⁷⁵ M. Grünberg. Viidatud töö, lk 23.

Riskihindamine viiakse kriminaalhoolduses läbi katseaja alguses või siis, kui toimub oluline muutus hoolealuse elus või käitumises, kuid mitte harvem kui üks kord aastas või katseaja lõppemisel. Kriminaalhoolduses tulenevad esmase riskihindamise korral hinnangud peamiselt kuritegelikku käitumist iseloomustavatest andmetest ning eluolust, korduva hindamise puhul võrreldakse praegust käitumist varasemaga ning tuuakse esile muutused, kui neid on.⁷⁶

Riskihindamise küll koostab kriminaalhooldusametnik, kuid on rõhutatud kriminaalhooldusaluse kaasamise olulisust. Riskihindamisel tuleb arvestada tema arvamuste, hoiakute ja seisukohtadega.⁷⁷ Riskihindamise probleem perevägivallatsete puhul võib seisneda selles, et nad võivad suuta oma hoiakuid ja maailmatajuga seonduvaid iseloomulikke jooni hoolikalt varjata.⁷⁸ Seetõttu on oluline, et riskihindamise koostamisel arvestataks kõikvõimalike muude infoallikatega. Riskihindamise koostamiseks vajalikud infoallikad on kohtuotsus, karistusregistri väljavõte, riiklikud infosüsteemid, intervjuu süüdimõistetuga, kodukülastus, info võrgustikult, info vangla erinevatelt osakondadelt, info internetist, kinnipeetava ning kriminaalhoolduse toimik, süüdimõistetu igapäevaelu jälgimine.⁷⁹

Seega, kui intervjuu käigus isik võib oma hinnangutes, arvamustes ja seisukohtades vastustega manipuleerida, siis üldiselt muid allikaid võib pidada usaldusväärseteks.

Töö autor on arvamusel, et kodukülastus ja info võrgustikult on riskihindamise koostamisel perevägivallatsete puhul hädavajalik. Kui kannatanu ja hoolealune elavad koos, on ametnikul võimalik kodukülastuse käigus tutvuda koduse olukorraga, suhelda kannatanuga ning saada informatsiooni hoolealuse käitumise ja nende omavaheliste suhete kohta. Kodukülastus ja pereliikmetega suhtlemine võib luua eeldused selleks, et koostöö pereliikmetega kestab kogu katseaja. Kahtlemata võib olla oht, et hooldusaluse juuresolekul ei pruugi kannatanu rääkida ausalt kodus toimuvast, sest kardetakse negatiivseid tagajärgi.

Kui riskihindamine on koostatud, siis hoolealune peab olema teadlik hindamise tulemustest.⁸⁰ Autori hinnangul on oluline, et isik saaks ülevaate oma riskiteguritest, kuna taoline lähenemine annab isikule võimaluse kaardistada oma probleemid ning hakata nende lahendamisele soovi korral tegelema. Tihti ei pruugi inimesed ise mõista, millised riskid on

⁷⁶ M. Grünberg. Viidatud töö, lk 31.

⁷⁷ Kriminaalhoolduse standardid. Heaks kiidetud 31.12.2014 vanglate direktorite poolt. Jõhvi 2014, lk 20. - <http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumentid/kriminaalhooldusestandardid.pdf> (22.02.2017).

⁷⁸ L. Bancroft, J.G. Silverman. Vägivallatsete lapsevanemana: millist mõju avaldab lähisuhtevägivald perekonna toimimisele. Tartu 2007, lk 25.

⁷⁹ M. Grünberg. Viidatud töö, lk 33.

⁸⁰ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 20.

nende puhul aktuaalsed. Inimene ei saa endaga tööd teha, kui ta ei teadvusta ega taju oma probleeme. Riskihindamise ankeeti hoolealusele ei tutvustata, kuna sellisel juhul on oht, et ta hakkab riskihindamise tulemusi teadlikult mõjutama.

3.3.2. Kohtlemistase ja hoolduskava

Kui riskihindamine on kinnitatud, selgub kohtlemistase ning vastavalt sellele hakatakse planeerima tegevusi katseajaks.⁸¹

Kasutusel on neljatasemeline kohtlemismudel: väga kõrge, kõrge, keskmine ja madal. Mida rohkem on riske ja vajadusi, seda kõrgem on kohtlemistase. Kohtlemistase annab ametnikule raamid ja teadmise, kui intensiivseid tegevusi ja järelevalvet karistuse kandmise ajaks planeerida.⁸²

Üldjoontes arvestatakse kohtlemisvajaduse väljaselgitamisel uue kuriteo toimepanemise tõenäosust kahe aasta jooksul ning kõrgemat tulemust ning ohtlikkuse hinnangutes peab lähtuma kõrgeimast tulemusest.⁸³

Kriminaalhoolduse standardites on välja toodud, et automaatselt koheldakse esimesel aastal peale kriminaalhooldusele määramist või lühema kriminaalhooldusperioodi puhul kogu katseaja vältel kõrgele kohtlemistasemele mh kriminaalhooldusaluseid, kes on süüdi mõistetud pereliikmete või lähisugulaste kehalise väärkohtlemise eest. Antud erisust rakendatakse ka elektroonilise järelevalve all olevate kriminaalhooldusaluste, tingimisi ennetähtaegselt vabanenute, seksuaalkuriteo toime pannud isikute ning karistusjärgsel käitumiskontrollil olevate süüdimõistetute suhtes. Kõrge kohtlemistase tähendab sekkumist, mille suunitluseks on vägivaldsete käitumisharjumuste muutumine.⁸⁴

Seega on otsustatud kriminaalhoolduses sõltumata riskihindamise tulemustest, hakata intensiivsemalt tegelema perevägivaldsetega. See tähendab, et korrektsioonisüsteemis on jõutud arusaamale, et perevägivald on tõsine probleem ja tuleb kasutusele võtta tõhusad meetodid selleks, et vägivald lõpeks ning vägivaldsete muudaks oma vägivaldseid käitumismustreid ja hoiakuid. Lisaks võib antud regulatsiooni eesmärgiks olla, et kui riske on

⁸¹ M. Grünberg. Viidatud töö, lk 21.

⁸² K. Savitš, Ü. Luts, A. Vaks. Viidatud töö, lk 11.

⁸³ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 15.

⁸⁴ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 17-18.

hinnatud liiga leebelt ning seetõttu pole riskihindamine piisavalt kvaliteetne, siis hoolimata sellest on võimalik vägivallatseja muutmisega tegeleda.

Perevägivald toime pannud isikud peavad käima registreerimas kaks korda kuus ning kriminaalhooldusametnik teostab kodukülastuse vähemalt 1 kord poolaastas. Nagu eelmises alapeatükis sai välja toodud, oleks kodukülastamise teostamine mõistlik katseaja alguses. Samuti tuleks neile tagada nõustamist ning programmide läbimist, teha koostööd võrgustikuga, vajadusel tegeleda tööhõive- ja haridusega seonduvate probleemidega ning näidustusel suunata psühhiaatri või psühholoogi juurde. See on üldine loetelu, kuid konkreetsed eesmärgid ja tegevused pannakse paika hoolduskavas, lähtudes kohtuotsusest, riskihindamise tulemustest, hooldusaluse olukorrast ning kannatanu huvidest. Hoolduskavas koostatakse tegevused kogu katseajaks ning need kavandatakse minimaalselt kvartaalse täpsusega.⁸⁵ Tegevuste planeerimine toimub koostöös hoolealusega. Oluline on ära märkida, et katseaega planeerides tuleb arvestada hoolealuse vajaduste, võimaluste ning piirkonna eripäradega. Eesmärkide ja tegevuste täitmisse võib kaasata kohalikku omavalitsust või muid riiklikke asutusi, vajaduse korral erinevaid spetsialiste ning lähedasi.⁸⁶

Oluline on arvestada, et kriminaalhooldusametnikust võib saada isik, kes otsustab, kas vägivallatseja saab maitsta oma tegude vilju või lastakse tal vabalt edasi tegutseda. Vägivallatseja jaoks pole probleem välja uurida, kas kriminaalhooldusametnik peab vägivalda tõsiseks kuriteoks või mitte. Tihti katsetavad nad oma vabandusi ja õigustusi, et näha, millised on tema võimalused nõuete täitmisest kõrvalehoidmiseks ja ohvri süüdistamiseks. Mida rohkem kriminaalhooldaja tema õigustuste ja vabandustega arvestab, seda leebema järelevalvega vägivallatseja arvestab.⁸⁷ Vägivallatsejate puhul peetakse oluliseks, et rikkumisele peavad järgnema kohesed tagajärjed, mitte ähvardamine võimalike sanktsioonidega tulevikus. Oluline on tegeleda esmalt tema vägivaldsusega, sest see avaldab tema käitumisele kõige suuremat mõju. Kriitika, mis pärineb autoriteetsetel ametikohtadel olevatelt inimestelt, avaldab vägivallatsejatele mõnikord suurimat mõju, mida kõrvaline sekkumine üldse võib saavutada.⁸⁸

Käesolevas alapeatükis käsitleti, kuidas koheldakse perevägivallatsejaid käitumiskontrolli raames, kuid üks kriminaalhoolduse liikidest on üldkasulik töö. Kriminaalhooldusametniku

⁸⁵ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 18-22.

⁸⁶ M. van Kalmthout, J. Roberts, S. Vinding (koost). Viidatud töö, lk 111.

⁸⁷ L. Bancroft. Miks ta seda teeb? Kuidas mõtlevad vihased ja kontrollivad mehed. Tartu 2006, lk 359-375.

⁸⁸ L. Bancroft. Viidatud töö, lk 457.

ülesanne on koordineerida üldkasuliku töö sooritamist ning jälgida, kas üldkasuliku töö sooritaja täidab talle määratud kontrollnõudeid ja kohustusi.

3.4. Perevägivaldajate kohtlemine üldkasuliku töö raames

Enamasti määratakse ÜKT liikluskuritegude, varavastaste kuritegude ja kergemate isikuvastaste kuritegude eest. Kuid ÜKT on karistusliik, mida saab määrata ka perevägivaldajatele. Meedet rakendades saab täita kriminaalhooldusaluse vaba aega ja anda talle võimaluse kanda oma karistust vabaduses tööd tehes. Kriminaalhooldusalusele määratakse üldkasulik töö kahel juhul: 1) kohtuotsusega määratud ÜKT koos käitumiskontrolli nõuete täitmise kohustuse ja vajadusel kohaldatud elektroonilise valvega; 2) prokuratuuri kriminaalmenetluse lõpetamise alusel määratud ÜKT (edaspidi MÜKT).⁸⁹ Käesolevas alapeatükis võrreldakse käitumiskontrolli ja ÜKT erinevust perevägivaldajatega tegelemisel.

Perevägivaldajate puhul on kriminaalhooldusametniku ülesanne selgitada üldkasuliku töö eesmärki ja tingimusi, tutvustada võimalikke töökohti, valida sobiv töökoht, arvestades hooldusaluse hõivatust, oskusi, töökogemusi ja võimalusi ning koostada ajakava. Kriminaalhoolduse standarditest nähtub, et ÜKT puhul ei koostata hooldusalusele riskihindamist ega hoolduskava ning automaatselt rakendub madal kohtlemistase. Madala kohtlemistaseme puhul on prioriteediks peamiselt järelevalve, jälgimine ja hoolealuse nõudmisel vajalikud teenused. Madal kohtlemistase tähendab, et vägivaldajaja peab käima registreerimas 1 kord kuus kuni 1 kord kvartalis (90 päeva jooksul) – vastavalt kriminaalhooldusametniku põhjendatud otsusele. Vajadusel tegeletakse tööhõive ja hariduse teemadega ning muid teenuseid pakutakse äärmisel vajadusel. Peamiselt tegeletakse üldkasuliku töö raames riskide jälgimisega. Täiendavaid kohustusi tuleb täita sõltumata madalast kohtlemistasemest.⁹⁰ Samas aga peetakse üldkasulikkude tööd piiravamaks meetmeks kui käitumiskontrolli.⁹¹

Kui arvestada asjaoluga, et üldkasuliku töö on n-ö viimane võimalus enne vanglat, jääb käesoleva töö autori jaoks arusaamatuks, miks rakendatakse üldkasuliku töö tegija puhul automaatselt madalat kohtlemistaset. Kui vägivaldajale on mõistetud käitumiskontroll ja ta

⁸⁹ I. Koikson. Viidatud töö, lk 30-31.

⁹⁰ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 18.

⁹¹ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Viidatud töö, lk 29.

paneb toime uue kuriteo, on talle võimalus määrata üldkasulik töö. See aga tähendab, et tal on võimalus käia harvem registreerimas, ei teostata kodukülastusi, ei koostata riskihindamist ega hoolduskava. Vägivallatseja peamiseks ülesandeks on töötundide sooritamine ja kontrollnõuete ning kohustuste täitmine. Tekib aga küsimus, kuidas toimub taolisel juhul riskide maandamine, kuna prioriteediks peaks olema siiski vägivaldsete käitumisharjumuste muutmine. Käitumiskontrolli puhul saab ametnik riskihindamise käigus teada, millised tegurid põhjustavad ja soodustavad kuritegelikku käitumist ning selle kaudu saab paika panna tegevused riskide maandamiseks. Kui isik oli varasemalt arvel käitumiskontrolliga, saab ametnik vaadata varasemate riskihindamiste tulemusi, kuid tuleb arvestada uue sooritatud kuriteo asjaolusid. Seega selgitab ametnik riskid välja peamiselt vestluse ja oma siseveendumuse kohaselt. Küll aga pole tal ülevaadet uue kuriteo toimepanemise tõenäosusest protsentuaalselt.

Seega on otstarbekas üldkasuliku töö tegijale määrata täiendavaid lisakohustusi, nt mitte tarvitada alkoholi, osaleda sotsiaalprogrammis või alluda ravile. Täiendavate kohustuste kaudu saab mõistetud karistus personaalsema mõõtme ja võimaldab isikut ka enam seaduskuulekatele valikutele mõjutada.⁹² Kui isikule on määratud kohustusena osaleda sotsiaalprogrammis, siis ilmselt on ta motiveeritud selles osalema, et katseaeg nõuetekohaselt läbida. Probleem võib tekkida siis, kui isikule pole sotsiaalprogrammi määratud. Kuna enese muutmine, oma kuritegeliku käitumise põhjuseid ja tagajärgi analüüsida on väga ebameeldiv, siis sõltub isiku osalemine programmis suuresti ametniku oskusest teda motiveerida. Selleks, et hoolealust paremini motiveerida, on alates 01.01.2015 võimalik arvestada kuni 30 tundi sotsiaalprogrammis osalemist maha üldkasuliku töö tundidest. Muudatuse põhjusena tuuakse välja asjaolu, et see peaks hoolealust motiveerima resotsialiseerivates tegevustes osalema. Kui kriminaalhooldusametnik saab arvestada osa ÜKT tunde sooritatuks programmi läbimisega, on kindlasti programmis osalemise huvi ja motivatsioon süüdlasel kõrgem ning kasu edasise kuritegeliku käitumise ärahoidmiseks suurem. Maksimaalne asendatavate ÜKT tundide hulk on valitud selle järgi, et enamik vanglasüsteemis rakendatavatest sotsiaalprogrammidest oleksid kasutatavad. Kriminaalhooldusametnik võib lugeda sotsiaalprogrammis osaletud tunnid ÜKT sooritamiseга võrdseks pärast sotsiaalprogrammi läbimist.⁹³ Sotsiaalprogrammi määramisel lähtub kriminaalhooldusametnik hoolealuse riskidest.⁹⁴ Kui aga isikule ei ole määratud sotsiaalprogrammi ja ta keeldub osalemast, siis põhimõtteliselt pole võimalik teda

⁹² I. Koikson. Viidatud töö, lk 30-31.

⁹³ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Viidatud töö, lk 30.

⁹⁴ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 15.

kohustuslikus korras sotsiaalprogrammi suunata, v.a juhul kui ta rikub kontrollnõudeid, kohustusi või ei soorita nõuetekohaselt üldkasulikku tööd. KarS § 69 lg 6 alusel võib väiksemate rikkumiste korral määrata hoolealusele täiendavaid kohustusi. Seega on erakorralise ettekande aluseks üksnes rikkumine, kuid kui isik täidab nõudeid, pole võimalik talle kohustuslikus korras täiendavaid lisakohustusi määrata.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et kuigi ÜKT on mõeldud eelkõige kergemate kuritegude puhul, rakendatakse seda ka perevägivallatsete suhtes (eelpoolviidatud 2011. a uuringu kohaselt 20%). Sellest tulenevalt võib järeldada, et ÜKT-le jõuavad teatud juhtudel n-ö „valed inimesed“. Samas, kui ikkagi perevägivallatsetele on üldkasulik töö määratud võiks neile koostada riskihindamise ja hoolduskava, kuna see võimaldab efektiivsemalt nende riskidega tegeleda ning vähendada seeläbi korduvkuritegevust ühiskonnas.

3.5. Vägivallatsete kohtlemine menetluses määratud ÜKT raames

Nagu eelmises alapeatükis märgitud, võib prokurör lõpetada kriminaalmenetluse, kui puudub avalik menetlushuvi ja isiku süü ei ole suur. Lõpetamist rakendatakse enamasti isikute puhul, keda pole varasemalt karistatud ning kelle puhul menetlejad leiavad, et nende edaspidist käitumist on võimalik positiivselt mõjutada karistust kohaldamata. Samuti võimaldab antud menetlusliik säästa menetlusressursse ning see on vähem stigmatiseeriv nii kannatanule kui kahtlustatavale.

Perevägivalda kriminaalasjades on avaliku menetlushuvi puudumisel menetluse lõpetamine eelistatuim lahend – 2011. aastal läbiviidud uuringu kohaselt lõpeb iga neljas perevägivalda juhtum sel viisil.⁹⁵ Sellisel juhul ei ole isik juriidilises mõttes karistatud, kuid kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS)⁹⁶ § 202 lg 2 alusel võib süüdistatavale või kahtlustavale mh määrata kohustuseks 10–240 tundi üldkasulikku tööd. Taolist üldkasuliku töö liiki korraldab kriminaalhooldusosakond. 2011. aastal läbiviidud uuringu kohaselt määrati 99-st juhtumist 40-le inimesel üldkasulik töö. Keskmise määratud töötundide arv oli 65, kõige suurem üldkasuliku töö tundide arv oli 150.⁹⁷

⁹⁵ Salla, Surva 2012, lk 6.

⁹⁶ Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 31.12.2016, 46.

⁹⁷ Salla, Surva 2011, lk 6.

MÜKT puhul nagu ka ÜKT puhul ei koostata hooldusalusele riskihindamist ega hoolduskava. Hooldusaluse kohtlemistase on automaatselt madal, mis tähendab, et reeglid on samad nagu ÜKT puhulgi. Kui ÜKT puhul on võimalik isikule määrata lisakohustusi, siis MÜKT puhul seda võimalust ei ole. Kui ÜKT puhul on ametnikul võimalik rikkumise kohta teha erakorraline ettekanne ning seeläbi saab isikule määrata täiendavaid kohustusi, siis MÜKT täitmata jätmise korral uuendab kohus prokuröri taotlusel kriminaalmenetlust (KrMS § 202 lg 6). Seega ei ole selle karistusliigi puhul võimalik isikule kohaldada sotsiaalprogrammi. Kuna MÜKT kohaldatakse peamiselt isikutele, kes pole kriminaalkorras karistatud, ei ole võimalik lähtuda ka varasemast riskihindamisest. Need asjaolud teevad kriminaalhooldusametniku töö korduvkuritegevuse vähendamiseks ja riskide maandamiseks oluliselt keerulisemaks kui teiste kriminaalhoolduse liikide puhul. MÜKT tegemise tähtaeg on maksimaalselt 6 kuud (KrMS § 202 lg 3), mis tähendab, et lühikese aja jooksul peab ametnik suutma lisaks MÜKT korraldamisele mõjutada vägivallatsejate käitumist selliselt, et ta ei paneks toime uusi kuritegusid. Kuna perevägivald on tihti varjatud ja korduv ning seda põhjustavad paljud riskitegurid, on töö autor veendunud, et antud meetod perevägivallatsejate distsiplineerimiseks pole piisav.

3.6. Perevägivalda ohvri roll kriminaalhoolduse teostamisel

Kriminaalhoolduse standardites on sätestatud: „*Kriminaalhooldus peab tagama, et kriminaalhooldusalustele kehtestatud kontrollnõuded ja määratud kohustused viiakse täide kaitses ja arvestades ühiskonnaliikmete turvalisust ja julgeolekut.*”⁹⁸ Seega ei ole prioriteediks ainult kurjategija mõjutamine, vaid ka ühiskonnaliikmete turvalisuse tagamine.

Istanbuli konventsiooni artikkel 1 sätestab mh, et tuleb võtta kasutusele meetodid perevägivalda ohvrite kaitsmiseks ja abistamiseks. Sellest tulenevalt on oluline, millised kohustused on kriminaalhooldusametnikul seoses kannatanuga ning milliste meetoditega tagatakse kannatanu turvalisus.

Kui perevägivallatseja võetakse kriminaalhooldusesse arvele, teavitab kriminaalhooldusametnik kannatanut isiku kriminaalhoolduse algusest ning võimalusest avaldada arvamust ja anda informatsiooni hoolealuse käitumise kohta. Antud erisust kohaldatakse lisaks perevägivallatsejatele ka isikute suhtes, kellele on määratud lähenemiskeeld, keda on karistatud raske isikuvastase või konkreetse isiku vastu suunatud

⁹⁸ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 6.

seksuaalkuriteo eest. Informatsiooni kannatanu kohta saab ametnik kohtutoimikust, vanglalt, ohvriabitöötajalt või muudest kättesaadavatest allikatest. Kui kannatanu kontaktandmed on välja selgitatud, võtab kriminaalhooldusametnik kannatanuga ühendust ja informeerib teda kriminaalhoolduse algusest ning võimalusest arvamuse avaldamiseks. Standardites pole sätestatud, milliste sidevahendite kaudu peab kriminaalhooldusametnik kannatanuga ühendust võtma, kuid ilmselt võib kontakteeruda nii telefoni, kirja kui ka kohtumise teel. Samas on välja toodud erisus, et kui süüdimõistetu on ohvri pereliige või nad kuuluvad ühisesse leibkonda, siis kontakteerub kriminaalhooldusametnik kannatanuga isiklikult, ennetades sellega kirjalike pöördumiste sattumist kriminaalhooldusaluse kätte. Seega, kui vägivaldseja ja ohver elavad endiselt koos, oleks otstarbekas ja tulemuslikum kannatanuga kohtuda või telefoni teel vestelda.⁹⁹ Kohtumine on vajalik ja oluline, kuna sellisel juhul on vägivaldsejal keerulisem maalida ohvrist moonutatud pilti ning kriminaalhooldusametnik tunneb rohkem vastutust tema turvalisuse pärast.¹⁰⁰ Nagu töö eelnevas osas on välja toodud, saaks kriminaalhooldusametnik kodukülastuse käigus vestelda kannatanuga ning selgitada talle vahetult, millised on tema õigused ja võimalused seoses kriminaalhoolduse teostamisega.

Kannatanu ja kriminaalhooldusametnik võivad kokku leppida, et kriminaalhooldusametnik kontakteerub temaga regulaarselt kogu katseaja jooksul. Kriminaalhooldusametniku ülesanne on järgida konfidentsiaalsusnõudeid nii kannatanu kui ka kriminaalhoolduse teostamise andmete osas. Suhtlus kannatanuga tuleb kajastada tööpäevikus ning selles sisalduvat informatsiooni on keelatud kriminaalhooldusalusele avaldada.¹⁰¹ Kahtlemata on kannatanu ja kriminaalhooldusametniku koostöö äärmiselt oluline, kuid ette võib tulla takistusi.

Enamiku ohvrite vägivaldakogemuse taga on peidus hirm ning selle iseloomulikuks tunnuseks on varjamine.¹⁰² Varjamine ja vaikimine on oluline osa vägivaldast.¹⁰³ Kahtlemata on vägivaldseja jaoks hea ja kasulik, kui kriminaalhooldusametnik ja kannatanu omavahel ei suhtle. Sellisel juhul on tal võimalik oma vägivaldseid käitumisharjumusi jätkata ilma, et keegi teada saaks. Vägivaldseja võib teha kõik endast oleneva, et kannatanu loobuks koostööst kriminaalhooldusametnikuga.

⁹⁹ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 12.

¹⁰⁰ L. Bancroft. Viidatud töö, lk 380.

¹⁰¹ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 12.

¹⁰² I. Proos. Sotsiaaltöö karmim pool on perevägivaldla tõkestamine. – Sotsiaaltöö 2014/6, lk 46.

¹⁰³ Kase 2004, lk 49.

Samuti võivad esile kerkida probleemid, kui kriminaalhooldusametnik ei otsi ise piisavalt võimalusi kannatanu abistamiseks. Virve Kassi poolt 2014. aastal läbi viidud vägivallaohvrite kogemuse uurimusest selgus, et tihti tunnevad perevägivalla ohvrid, et spetsialistid ei tee piisavalt nende abistamiseks. Näiteks toodi välja, et vägivallatsejale mõeldud kriminaalhooldaja ei võtnud ohvriga kordagi ühendust.¹⁰⁴

Probleemiks võib kujuneda ka asjaolu, et kriminaalhooldusametnik küll soovib kannatanuga koostööd teha, kuid ei oma piisavalt teadmisi perevägivalla olemusest. Ebaefektiivne abi aga ei suuda pakkuda tuge ohvrirollist väljumisel. Ebaefektiivse abi, ebakompetentsete ametnike ja vähesuutlike organisatsioonide tõttu varitseb oht, et naine kogeb sekundaarset ohvristumist. Abipakkujad ei mõista tihti ohvrit ja tema seotust vägivallatsejaga¹⁰⁵: ta ei soovi tingimata seda, et vägivallatseja vangi pannakse, ta soovib, et lõpeks vägivald.¹⁰⁶ Samuti ei tohiks ohvrit süüdistada juhtumus ning suhtuma vägivalda täie tõsidusega.¹⁰⁷ Kriminaalhooldusametnik peab tajuma, et vägivaldsest suhtest lahkumine ei ole kerge ning põhjuseks on erinevad asjaolud. Peamised lahkumist takistavad psühholoogilised tegurid on isoleeritus, tugivõrgustiku puudumine, ülimald enesehinnang, hirm üksijäämise ees, hirm jääda lastest ilma, süütunne partneri ja laste ees, lootus, et vägivallatseja muutub.¹⁰⁸ Seetõttu on oluline, et kriminaalhooldusametnikud oleksid koolitatud selliselt, et nad oleksid võimelised ohvriga suhtlema. Kui vägivalda kogenud ohver kohtub vägivallatsemaga kursis olevate ametnike inimlikku ja intelligentset reaktsiooni, siis ei toetata mitte ainult tema füüsilist puutumatust, vaid ollakse talle toeks ka vaimses mõttes, aidates tal tunnete tasandil ellu jääda.¹⁰⁹

Lisaks eeltoodule võib probleem seisneda ka selles, et ohvriga hakkab tegelema kriminaalmenetluse alustamisest alates ohvriabitöötaja, politsei teostab riskiperedesse kodukülastusi, samuti on kaasatud kohaliku omavalitsuse esindaja, kui perekonnas on lapsed. Kuna perevägivallajuhtumitega tegelevad eriametkonnad, ei pruugi kannatanu soovida enam kriminaalhooldusametniku tuge ja abi, kuna saab seda teistest organisatsioonidest piisavalt. Siinkohal ongi võimalus, et kriminaalhooldusametnik küll kontakteerub kannatanuga ja teavitab viimast tema õigustest kriminaalhoolduse teostamisel, kuid informatsiooni saamise eesmärgil võib kriminaalhooldusametnik suhelda ohvriabitöötajaga, politseiga või kohaliku

¹⁰⁴ V. Kass. Perevägivalla ohvrite kogemused abi otsimisel Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu 2014, lk 35.

¹⁰⁵ M. Lutenbacher, A.Cohen, J.Mitzel. Do We Really Help? Perspectives of Abused Women. Public Health Nursing 2003/20 (1), lk 56-64.

¹⁰⁶ Kase 2004, lk 53.

¹⁰⁷ V. Kass. Perevägivalla ohvrite kogemused abi otsimisel. – Sotsiaaltöö 2015/2, lk 69-70.

¹⁰⁸ Paarisuhtevägivald. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. *Sine loco, sine anno.* -

<http://www.naisteliin.ee/index.php?id=109> (05.03.2017).

¹⁰⁹ L. Bancroft. Viidatud töö, lk 359.

omavalitsusega. Kriminaalhoolduse standardites on välja toodud, et kannatanu kaasamise eesmärgil võivad kriminaalhooldusametnikud teha koostööd ohvriabi töötajaga. Koostöö võib seisneda nii kohtumistes kui ka igapäevases infovahetuse korraldamises ja juhtumiaruteludes.¹¹⁰

3.7. Sotsiaalprogrammid

Ühiskonna seisukoht on, et kurjategijad tuleb isoleerida ning karmilt karistada. Ollakse arvamusel, et neile tuleks tekitada samasugust valu ja piina nagu nemad on põhjustanud oma tegudega. Samas on ju teada, et vägivald sünnitab vägivalda. Karistus saab kantud ja kurjategija vabaneb vanglast. Vanglakaristuse kandmine ei too muutust inimese suhtumisse ja vaadettesse, vaid vastupidi – ta on veelgi vihasem ja agressiivsem. Seetõttu püütakse kogu Euroopas kinni peetavates esile kutsuda muutust nende arendamise ja oskuste õpetamise teel. Oskuste õpetamise ja arendamisega püütakse esile kutsuda muutust isiku käitumismustrites.¹¹¹

Kuritegeliku käitumise mõjutamiseks ning käitumismustrite muutmiseks kasutatakse nii vanglas kui ka kriminaalhoolduses nõustamist ja sotsiaalprogramme. Kogu plaanitav tegevus peab keskenduma konkreetse inimese kuritegevust põhjustavate tegurite maandamisele. Uuringute kohaselt aitab riskiteguritega tegeleda individuaalne nõustamine, kuid see on kõige aja- ja ressursimahukam. Seega on alternatiivse lahendusena eri tüüpi probleemide ja riskitegurite puhuks välja töötatud mitmed sotsiaalprogrammid. Sotsiaalprogrammid lähtuvad riskiteguritest: nendega arendatakse sotsiaalseid oskusi, lahendatakse sõltuvusprobleeme, mõjutatakse hoiakuid ning väärtushinnanguid ning püütakse vähendada vägivaldset käitumist. Neid viivad läbi vastava väljaõppe saanud sotsiaaltöötajad, psühholoogid, kriminaalhooldajad ning inspektor-kontaktisikud.¹¹²

Enamik vägivallatsejaga töötavaid programme soovib jõuda tulemuseni, kus vägivallatseja võtab vastutuse oma tegude eest. Eesmärgiks on vägivallatseja panna aru saama vägivallaaktidest, mis ta on toime pannud ning seeläbi suurendada tema teadlikkust, mis on vägivaldne käitumine. Samuti on kriminaalhoolduses kasutatavate programmide eesmärk tagada ohvri turvalisus.¹¹³

¹¹⁰ Kriminaalhoolduse standardid. Viidatud töö, lk 12.

¹¹¹ L. Kikas, A. Rannaveski-Poola. Kas mäng kurjategijatega...? – Sotsiaaltöö 2006/2, lk 51.

¹¹² K. Savitš, Ü. Luts, A. Vaks. Viidatud töö, lk 9.

¹¹³ K. Healey, C. Smith, C. O'Sullivan. Viidatud töö, lk 53.

Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020 kohaselt soovitakse tagada tõendus põhiste programmide pakkumist, mis rehabiliteeriks suurima võimaliku tõenäosusega ning arvestaks iga sihtrühma vajadusega. Käesoleval hetkel on vanglasüsteemis kasutusel erinevaid sotsiaalprogramme. Lähtudes programmi sihtrühmadest ning eesmärkidest võib perevägivallatsejate suhtes rakendada peamiselt Viha juhtimist, Eluviisitreeningut, Sotsiaalsete oskuste treeningut, Agressiivsuse asendamise treeningut ning Pere- ja Paarisuhte vägivalla vähendamine. Sotsiaalprogrammi määramisel tuleb lähtuda riskihindamise tulemustest.

Eluviisitreeningu sihtrühmaks on isikud, kellel esineb alkoholi ja/või narkootikumide kuritarvitamist ning kelle puhul on olemas seos sõltuvuse ja õigusvastase käitumise vahel.¹¹⁴ Perevägivallatsejate seas võib olla isikuid, kellel on probleem alkoholi või narkootikumide tarvitamisega, aga kui arvestada, et programmi eesmärk on muuta eelkõige isiku sõltuvuskäitumist, siis perevägivalla teo toime pannud isikute puhul on esmaseks prioriteediks siiski vägivaldsusega seotud käitumismustrite muutmises. Samas ei ole aga välistatud Eluviisitreeningus osalemine.

Sotsiaalsete oskuste treeningu sihtrühmaks on isikud, kelle riskid seonduvad eelkõige mõtlemise ja käitumise ning elustiiliga. Programmi jooksul käsitletakse mh teemasid nagu emotsioonidega toimetulek ning probleemide ja konfliktide lahendamine. Soovitakse arendada isiku oskust mõista teiste inimeste seisukohti ja oma tegevuse tagajärgi ja seeläbi õpetada suhtlemist teiste inimestega selliselt, et see ei kahjustaks teda ennast ega teisi.¹¹⁵

Viha juhtimise sihtrühmaks on impulsiiv-agressiivsed isikud, kes kaotavad suheldes sageli enesevalitsuse. Antud programmi määratakse eelkõige isikutele, kes on karistatud vägivallaga seotud kuritegude eest. Eesmärgiks on see, et inimene õpiks oma viha vaos hoidma. Täiendatakse isiku arusaama sellest, mis toimub inimesega vihastades – viha tekitavate olukordade ära tundmine.¹¹⁶

Agressiivsuse asendamise treeningu sihtrühmaks on õigusrikkujad, kelle puhul on esinenud korduvat vägivalla kasutamist. Antud programm on mõeldud eelkõige meessoost

¹¹⁴ Eluviisitreening. *Sine loco, sine anno.* - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/eluviisi-treening> (01.04.2017).

¹¹⁵ Sotsiaalsete oskuste arendamise programm. *Sine loco, sine anno.* - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/sotsiaalsete-oskuste-arendamise-programm> (01.04.2017).

¹¹⁶ Viha juhtimise programm. *Sine loco, sine anno.* - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/viha-juhtimise-programm> (01.04.2017).

täiskasvanutele. Programmi raames käsitletakse mh teemasid nagu kuulamis- ja suhtlemisoskused, vihavähendajad, läbirääkimine, enesehindamine, konflikti vältimine, empaatia, viha ohjamine ja vabandamine. Õpe toimub läbi rollimängude ja arutelu. Programmi raames toimub 18 grupikohtumist.¹¹⁷

Pere- ja paarisuhte vähendamise programmi sihtrühmaks on lähisuhtevägivalla eest süüdimõistetud isikud. Antud programmi hakati vanglasüsteemis rakendama alates 2016. aasta sügisest. Programm loodi spetsiaalselt Eesti jaoks.¹¹⁸ Programmi raames käsitletakse erinevaid teemasid nagu turvalisus, vastutus enda ja oma lähedaste turvalisuse eest, kuidas vägivaldne käitumine mõjutab paarisuhet, millised on inimliku, toetava ja hea suhte tunnused ning mis põhjustab ja mõjutab vägivaldset käitumist. Õppemeetoditena kasutatakse peamiselt vestlusi, kogemuste jagamist ning vahekohtumisel vaadatakse perevägivallaga seotud filmi. Programmi raames kohtutakse 13 korda.¹¹⁹ Antud sotsiaalprogrammi välja töötamine võib tähendada seda, et üha rohkem inimesi mõistetakse süüdi perevägivalla eest, kuid senini puudus tõhus ja spetsiaalselt neile suunatud programm, mis keskendus peamiselt perevägivalla soodusteguritele, põhjustele ja tagajärgedele.

Programmide läbiviimisel tuleb arvestada, et muutumine on väga raske ja ebamugav, kuna vägivallatseja jaoks on vägivaldne käitumine lihtsam kui vanast mudelist välja murdmine. Nad on kiidunud hüvedesse, mida pakub neile hirmutav ning kontrolliv käitumine. Edusamme võivad teha vägivallatsejad, kellel on ranged kriminaalhooldusametnikud, kes nõuavad neilt vastandumist vägivaldse käitumisega. Algtõuke muutumiseks annab pigem väline jõud kui isiklik motivatsioon.¹²⁰

Siiski on spetsialistid arvamusel, et valdav osa vägivallatsejaid ei ole võimelised kestvateks ja sügavateks muutusteks isegi väga kvaliteetse vägivallatsejatele mõeldud programmi abiga. Asi ei ole selles, et nad ei suudaks muutuda, vaid peamiselt on see seotud inimese tahtega.¹²¹

Nii on perevägivallatsejate jaoks olemas sotsiaalprogrammid, mida saab nende suhtes rakendada. Millises sotsiaalprogrammis isik osaleb, sõltub eelkõige tema riskiteguritest ja

¹¹⁷ Agressiivsuse asendamise treening. *Sine loco, sine anno.* - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/agressiivsuse-asendamise-treening> (01.04.2017).

¹¹⁸ Sügisel algab vanglates uus perevägivalla vastane programm. Tallinn: Justiitsministeerium 2016. - <http://www.just.ee/et/uudised/sugisel-algab-vanglates-uus-perevagivalla-vastane-programm> (01.04.2017).

¹¹⁹ Pere- ja paarisuhtevägivalla programm. *Sine loco, sine anno.* - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/pere-ja-paarisuhtevagivalla-programm> (01.04.2017).

¹²⁰ L. Bancroft. Viidatud töö, lk 405-406.

¹²¹ L. Bancroft. Viidatud töö, lk 406-431.

motivatsioonist. Oluline on, et inimene võtaks vastutuse oma tegude eest ning näitaks üles soovi muutumiseks. Kahtlemata lasub ametnikul väga raske ülesanne – ta peab suutma motiveerida isikut selliselt, et ta oleks valmis endaga tööd tegema ning muutma oma vägivaldseid käitumisharjumusi. Sotsiaalprogrammi edukus sõltub eelkõige isikust endast ja tema tahtest.

Vägivalla ennetamise strateegia¹²² kohaselt on eesmärgiks lisaks vägivallatseja programmi suunamisele ka tegelemine ohvriga ning tagada talle turvatunne. Nagu eelpool mainitud, on eesmärgiks tagada ohvri turvalisus. Seega oleks otstarbekas programmi raames suhelda ka kannatanuga ning anda talle võimalikult palju informatsiooni sotsiaalprogrammi läbiviimise kohta.

Lundy Bancroft on välja toonud, et kvaliteetse sotsiaalprogrammi eelduseks on asjaolu, et niipea, kui isik on hakanud osalema sotsiaalprogrammis, peaks selle läbiviija võtma kannatanuga ühendust. Vestluse käigus peaks läbiviija paluma kannatanul anda ülevaade vägivallatseja käitumisest ning mõnuainete tarbimisharjumustest. Läbiviija peaks andma kannatanule ülevaate programmi reeglitest ja teemadest ning hoiatama, et programm ei pruugi soovitud tulemusi anda. Kannatanule tuleks anda võimalikult täpset informatsiooni kohalkäimistest, hoiakutest.¹²³

Taoline informatsiooni vahetamine tagaks kindlasti kriminaalhooldaja ja kannatanu vahelise parema koostöö. Selle kaudu on kannatanul võimalik ära tunda riske ning nende ilmnemisel kasutusele võtta abinõud. Kui vägivallatseja on jätnud kannatanule mulje, et soovib muutuda, kuid programmis näitab üles vastupidist, siis saab kannatanu seda õigeaegselt teada. Sellisel juhul mõistab ta paremini, et kaaslane võib olla ebaseiras ning aja möödudes jätkata vägivaldseid käitumisharjumusi. Samuti on läbiviijal võimalik teada saada, kas isikul on soov muutuda ja kas ta teeb selleks ka kodustes tingimustes jõupingutusi ning kuidas õnnestub programmis omandatud oskuste ja teadmiste rakendamine igapäevaelus. Kriminaalhoolduse standardites on sätestatud, et kriminaalhooldaja teavitab kannatanut vägivallatseja arvele võtmisest, kuid sotsiaalprogrammidega seonduvat informatsiooni vahetamist ette ei ole nähtud ning sellest tulenevalt saab järeldada, et antud hetkel seda pigem ei rakendata, kuid kindlasti oleks sellest kasu nii programmi läbiviijale kui kannatanule.

¹²² Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn 2015. - https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf (29.03.2017).

¹²³ L. Bancroft. Viidatud töö, lk 433.

Lisaks on välja toodud, et programmid peaksid keskenduma ka lastega seotud küsimustele, kuna vanematevaheline vägivald mõjutab ka lapsi. Vägivallatsejatele mõeldud programmid võiksid hõlmata teemasid nagu sobilik vanemlik käitumine, vägivalla pealtnägemise mõju lastele, vanemlikku autoriteeti õõnestavad käitumisviisid. Programmi läbiviija võiks suhelda vägivallatseja endiste ja praeguste partneritega, kellega tal on lapsi ning uurida tema vanemliku käitumise kohta. Samuti võiks ta koostööd teha lastega töötavate spetsialistidega.¹²⁴

¹²⁴ L. Bancroft, J.G. Silverman. Viidatud töö, lk 318-319.

4. Võrgustikutöö kriminaalhoolduses

4.1. Võrgustikutöö olemus

„Võrgustikutööd võib defineerida kui inimestevahelist, organisatsioonidevahelist ning inimeste ja organisatsioonidevahelist koostööd, mille käigus omavahel kokku puututakse, suheldakse ning vajadusel sekkutakse inimeste ja/või organisatsioonide ellu ja tegevusse, et aidata neid kriisiperioodidel. Võrgustikutöös on kõik tegevused omavahel reaalses praktikas väga põimunud, st samaaegselt tegeletakse võrgustikus nii juhtumite lahendamise ja sotsiaalse võrgustiku kaasamisega kui ka ametlike ametnikevõrgustike arendamisega, sh uute teenuste käivitamisega, projektitööga ja teenuste kvaliteedi tagamise küsimustega, samuti spetsialistide koolitamisega ja kogukonna korraldustööga, et tagada piirkondade tasakaalustatud toimimine.“¹²⁵

Kriminaalhooldusametnikul ei ole võimalik kliente toetada, kui ta ei tegele üheaegselt nii inimeste endi kui ka nende keskkonnaga. See on üks juhtumipõhise võrgustikutöö peamisi printsiipe. Juhtumit korraldades peab kriminaalhooldusametnik suhtlema üksikisikute, perekondadega ning püüda kaasata juhtumite lahendamisse piirkonnas erinevaid organisatsioone. Juhtumipõhise võrgustikutöö puhul tuleb arvestada isiku ja tema keskkonna vastastikust mõju. Isiku probleemide ja lahendusvõimaluste otsimisse tuleb kaasata võrgustikuliikmeid, kus igal liikmel on vastastikune mõju isikule ja teda ümbritsevale keskkonnale. Võrgustikutöö tähendab spetsialistide koostööd kliendi sotsiaalse võrgustikuga ning ametnikevõrgustikega. Selleks, et juhtumikorraldus oleks tulemuslik, tuleb kaasata erinevaid võrgustikupooli. Komplekssete vajadustega isikutele, kelle vajadused ja/või probleemid hõlmavad mitmeid eluvaldkondi, on vajalike abimeetmete osutamine mitmete erinevate valdkondade vastutusalas, mis omakorda nõuab erinevate valdkondade efektiivset toimimist ja koostööd eri organisatsioonide vahel.¹²⁶

Kriminaalhooldusametnikud teevad koostööd peamiselt riigiasutuste ning kohalike omavalitsustega. Kohalik omavalitsus on kohustatud pakkuma asjakohaseid teenuseid ka õigusrikkujatele. Seda tuleb teha samadel alustel ja korras nagu teistegi sihtgruppide puhul, nt eluasemega seotud probleemid. Lisaks tehakse koostööd Töötukassaga, kui õigusrikkujal esinevad probleemid seoses töötusega. Kriminaalhooldusametniku ülesanne on õigusrikkujat

¹²⁵ M. Medar jt. Juhised juhtumipõhise võrgustikutöö meetodi rakendamiseks. EV Sotsiaalministeerium/TÜ Pärnu Kolledž 2012, lk 7. – http://heakool.ee/wp-content/uploads/2015/11/CM_-JUHISED.pdf (04.04.2017).

¹²⁶ M. Medar jt. Viidatud töö, lk 4.

motiveerida nende teenuste kasutamisel. Koostöö võib toimuda ka MTÜ-dega, arvestades ühiseid huvisid, vajadusi ja ressursse.¹²⁷

Perevägivallaga tegelevad ametkonnad peavad oluliseks võrgustiku tähtsust ja koostööd võrgustiku siseselt. See tähendab, et kõik spetsialistid, kelle tööülesanded eeldavad perevägivallajuhtumitega tegelemist, potentsiaalsete ohvrite ja vägivallatsejate märkamist, suhtlevad omavahel ning vahetavad järjepidevalt informatsiooni. Infovahetuse üheks eesmärgiks on, et kõik ohvritega kokkupuutuvad spetsialistid, sotsiaaltöötajad, koolide ja lasteaedade õpetajad, piirkonnakonstaablid, kriminaalhooldusametnikud jt suudaksid peredega seotud vägivallariske õigel ajal märgata ja hinnata. See loob aga võimalused ohvritele turvalisema keskkonna loomiseks ning tingib parema järelevalve vägivallatsejate üle.¹²⁸

Istanbuli konventsiooni üheks eesmärgiks on mh organisatsioonide ja õiguskaitseorganite tõhus koostöö naistevastase ja perevägivalla kaotamiseks.

4.2. Koostöömudel MAPP

Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020 punktis 72 on välja toodud, et kõrge riskiga kriminaalhooldusaluste retsidiivsuse tõhusamaks vähendamiseks tuleb koostada õigusrikkuja kohtlemise, ametkondliku koostöö ja infovahetuse mudel. Asutustevaheline informatsiooni vahetamine peaks tagama uue kuriteo riskifaktorite varasema, efektiivsema ja objektiivsema tuvastamise, mis võimaldab olukorra kontrollimiseks õigeaegselt sekkuda.¹²⁹

Eelpool nimetatud eesmärgi täitmiseks on loodud kõrge riskiga õigusrikkujate jaoks koostöömudel MAPP.¹³⁰ Nimi MAPP tuleneb Inglismaal rakendatava sarnase koostöövormi nimest (*Multy Agency Public Protection Arrangements*). MAPP on mehhanism, läbi mille saavad asutused täita oma põhikirjalisi kohustusi ja kaitsta avalikkust koordineeritud viisil. Ametiasutused säilitavad täielikult oma seadusjärgsed kohustused.¹³¹

¹²⁷ M. van Kalmthout, J. Roberts, S. Vinding (koost). Viidatud töö, lk 114.

¹²⁸ I. Proos. Viidatud töö, lk 47.

¹²⁹ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Viidatud töö, lk 21.

¹³⁰ K. Savitš, Ü. Luts, A. Vaks. Viidatud töö, lk 10.

¹³¹ MAPP Guidance 2012. Ministry of Justice 2016, lk 1. -

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/582380/mappa-guidance-2016.pdf (24.03.2017).

Suure riskiga õigusrikkujateks peetakse selle mudeli mõistes isikuid, kes on süüdi mõistetud seksuaal- või perevägivallakuriteo eest, samuti inimesi, kelle puhul on suur tõenäosus, et nad sooritavad uue vägivallateo või neid, kelle puhul on põhjendatud kahtlus, et intensiivsem koostöö on vajalik näiteks inimese sotsiaalse olukorra, käitumismustrite või muude asjaolude tõttu.¹³² Olgu rõhutatud, et perevägivallatsejad kuuluvad MAPPA sihtrühma.

MAPPA peamiseks eesmärgiks on tõsta ühiskonnas turvalisust koordineeritud informatsiooni jagamise ja ametkondade koostöö arendamise kaudu. Asutuste ja spetsialistide pidev infovahetus peaks tagama uue kuriteo riskitegurite varasema tuvastamise ja asjaolude objektiivsema hindamise, mis omakorda võimaldab tõhusamalt ja kiiremini sekkuda.¹³³ Perevägivallatsejate puhul soovitakse seega vähendada nende kuritegelikku käitumist, kaitsta avalikkust ning hoida ära kannatanule tekitatav kahju.

MAPPA koostööraamistikku on kaasatud eelkõige vangla, kriminaalhooldus, politsei, omavalitsuse sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad ning ohvriabi organisatsioonid. Vajaduse korral võib kaasata ka teisi koostööpartnereid, nt psühhiaatreid, Töötukassa spetsialiste.¹³⁴ Teiste koostööpartnerite kaasamine on üks tõhusa avalikkuse kaitse tunnuseid, kuna probleemide nagu tööhõive ja koolitus, eluase, vaimne tervis lahendamine, aitaks vähendada uue kuriteo riski. Koostöö tagab, et kõik asjaomased asutused teavad, mida teised teevad ehk sellega ennetatakse olukorda, kus puuduvad teadmised teise asutuse otsustest.¹³⁵

MAPPA koostöö tähendab kriminaalhoolduse ja politsei pidevat infovahetust kiiret reageerimist nõudvate asjaolude korral (eelkõige kriminaalhooldusalustele kohtu poolt määratud kontrollnõuete ja kohustuste rikkumise puhul) ning ümarlauakohtumised. Ümarlaua kohtumised korraldab vähemalt iga nelja kuu tagant kriminaalhooldusametnik, kes hindab igast juhtumist lähtuvalt, milliseid spetsialiste on vajalik kaasata. Kohtumistel arutatakse konkreetseid juhtumeid ja kooskõlastatakse ametkondade edasine tegevus.¹³⁶ Kaasatud asutused on kohustatud avaldama kõiki asjakohaseid andmeid, millele neil on juurdepääs.¹³⁷ Kohtumised protokollitakse, protokollid säilitatakse ning kohtumiste kokkuvõtted

¹³² K. Schönberg. MAPPA loob koostööks paremad võimalused. – Sotsiaaltöö 2016/3, lk 28.

¹³³ K. Schönberg. Viidatud töö, lk 28.

¹³⁴ K. Schönberg. Viidatud töö, lk 28.

¹³⁵ MAPPA Guidance. Viidatud töö, lk 22.

¹³⁶ K. Savitš, Ü. Luts, A. Vaks. Viidatud töö, lk 10.

¹³⁷ MAPPA Guidance. Viidatud töö, lk 126.

kajastatakse hooldusaluse elektroonilises toimikus.¹³⁸ MAPPA protokollid on kättesaadavad ainult asutustele, kes osalevad kohtumistel.¹³⁹

Kahtlemata on MAPPA loomine olulise tähtsusega. Kuna koostöövõrgustikku on kaasatud erinevad asutused, tunnevad kõik osapooled vastutust kannatanu turvalisuse tagamise osas. Ümarlauakohtumistel on kriminaalhooldusametnikul võimalik anda osapooltele ülevaade perevägivallatseja riskiteguritest ning planeeritud tegevustest. Politseiametnikud tegelevad eelkõige kontrollnõuete ja kohustuste täitmise kontrollimisega, annavad informatsiooni väljakutsete ja kaebuste osas ning sotsiaaltöötajad/lastekaitsetöötajad annavad informatsiooni perevägivallatsejatega koos elavatest täiskasvanutest ja lastest ning planeeritud meetmetest.

4.3. Koostöömudel MARAC

MARAC (*Multi Agency Risk Assessment Conference*) on juhtumikorralduse mudel, kus tuvastatakse kõrge riskiga ohvrid et seeläbi kindlustada nende kaitse asutuste ja spetsialistide koostöös ning vähendada lähisuhtevägivalda ja selle raskeid tagajärgi. Eestile sobiv juhtumikorralduse mudel arendatakse välja Ühendkuningriigis väljatöötatud MARAC mudeli eeskujul. Käesoleval hetkel toimub mudeli katsetamine. MARAC raames tuvastatakse ohvri riskid, koostatakse sekkumisplaan ning korraldatakse võrgustiku kohtumisi. Projekti sihtrühmaks on lähisuhtevägivalla all kannatavad isikud ning riskis olevate peredega vahetult kokku puutuvad spetsialistid, sh kohaliku omavalitsuse sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad, politseiametnikud, ohvriabitöötajad, naiste tugikeskuse töötajad, tervishoiutöötajad ja teised spetsialistid kes omavad puutumust lähisuhtevägivalla all kannatavate perede probleemidega. Seega saab järeldada, et kui vägivallatseja on määratud kriminaalhooldusele, tuleks koostöövõrgustikku kaasata ka kriminaalhooldusametnik. Juhtumikorralduse mudeli abil soovitakse abistada lähisuhtevägivalla all kannatavaid peresid ning muuhulgas vähendada õigusrikkumisi. Juhtumi hindamine, probleemide väljaselgitamine ning lahenduste otsimine toimub asjaosaliste spetsialistide koostöös ja jagatud vastutusel. Võrgustik kohtub üldjuhul kolme kuni nelja nädala tagant, et hinnata sekkumise tulemuslikkust, ohvri ja tema pere olukorda ning vajadusel korrigeeritakse tegevusi.

¹³⁸ K. Schönberg. Viidatud töö, lk 28.

¹³⁹ MAPPA Guidance. Viidatud töö, lk 126.

Kohtumisele on kaasatud ka ohver. Kui sekkumine on edukalt ellu viidud, s.t ohvri kaitse ja turvalisus on tagatud ning eeldatavasti ei ole enam ohtu vägivallaks, lõpetatakse sekkumine.¹⁴⁰

MAPPA ja MARAC'i erinevus seisneb peamiselt selles, et MAPPA erinevalt MARAC'ist on seadusjärgne kogum.¹⁴¹ Kui MAPPA's keskendutakse kurjategija isikule, tema riskiteguritele ja kohustuste täitmisele, siis MARAC'i raames planeeritakse tegevused seoses kannatanuga. Kui isik on süüdi mõistetud perevägivallateos, on ta automaatselt määratud MAPPA nimekirja ning kuulub sinna kuni katseaja lõpuni. Samas aga võib öelda, et MAPPA ja MARAC täiendavad üksteist. Kui nt MAPPA raames selgitatakse välja vägivallatseja riskitegurid, siis MARAC'i raames saab nendest riskiteguritest lähtuvalt võtta kasutusele meetmed ohvri kaitsmiseks ja turvalisuse tagamiseks ning pannakse paika, milliseid tegevusi võiks ohver teha, et tagada enda turvalisus. Üldiselt on mõlemasse võrgustikku kaasatud samad ametiasutused.

MARAC'is osalemine on kriminaalhooldusametniku jaoks vägivallatsejaga tegelemisel olulise tähtsusega. Kui kannatanu ei ole huvitatud eraldi koostööst, siis MARAC'i kohtumistel on kriminaalhooldusametnikul võimalik saada igakülgset informatsiooni kannatanuga seoses. Samuti näeb kannatanu seeläbi, et ametnik soovib osaleda tema turvalisuse tagamisel. Kui vägivallatsejat pole kriminaalkorras süüdi mõistetud, siis kriminaalhooldusametnik üldjuhul MARAC'i osapooleks ei ole.

¹⁴⁰ T. Raudsepp. Lähisuhtevägivalla all kannatavate noorte ja perede kindlakstegemine ning nende probleemide lahendamine võrgustikutöö meetodil. *Sine loco, sine anno.* - <http://vana.sotsiaalkindlustusamet.ee/lahisuhtevagivalla-all-kannatavate-noorte-ja-perede-kindlakstegemine-ning-nende-probleemide-lahendamine-vorgustikutoo-meetodil/> (04.04.2017).

¹⁴¹ Mappa Guidance. Viidatud töö, lk 115.

5. Perevägivald teo sooritanud Põlva maakonna kriminaalhooldusaluste küsitlus ja selle tulemused

5.1. Uurimuse eesmärk, meetodika ja valim

Antud magistritöö raames viidi läbi uuring perevägivald teo sooritanud kriminaalhooldusaluste seas, eesmärgiga välja selgitada nende hinnanguid kriminaalhoolduse eesmärkidele, korraldusele, tõhususele ja rakendamisele. Samuti sooviti välja selgitada, kuidas suhtuvad kriminaalhooldusalused perevägivalda.

Uuring viidi läbi 01.03.2017-06.04.2017 perevägivald teo eest süüdi mõistetud kriminaalhooldusaluste seas. Uuringu läbiviimiseks saadi kooskõlastus Justiitsministeeriumist. Uuringu sotsioloogilise meetodina kasutati ankeetküsitlust. Anketeerimine korraldati vahetult – kriminaalhooldusalused vastasid paber kandjal kriminaalhooldusosakonnas registreerimise käigus. Tegemist on piiratud valimiga, kuna küsitluse respondentideks said olla üksnes Põlva maakonna kriminaalhooldusalused, kes olid antud perioodil kriminaalhoolduses arvel karistatuna perevägivald teo toimepanemise eest. Antud perioodil viibis Põlva maakonnas perevägivald teo eest arvel 11 hooldusalust, kellest kõik tagastasid ankeedi. Ankeedile vastanutest olid 9 mehed (81,8%) ja 2 naised (18,2%). Meeste keskmiseks vanuseks oli 44 eluaastat, neist noorim vastaja on 24-aastane ning vanim 63-aastane. Naiste keskmiseks vanuseks on 37 eluaastat – üks vastajatest on 29-aastane ning teine 45-aastane. Kuigi kirjanduses on rõhutatud, et vägivald teod pannakse peamiselt toime 20ndates-30ndates aastates meeste poolt¹⁴², nähtub antud uuringust, et vägivalda võivad kasutada igas vanuses (ja mõlemast soost) inimesed.

Küsimustik koosnes 30-st küsimusest, esitati nii kinniseid, poolkinniseid kui ka lahtiseid küsimusi. Ankeedi vorm ja vastuste kokkuvõte on esitatud käesoleva töö lisa 1.

5.2. Uuringu tulemuste analüüs ja järeldused

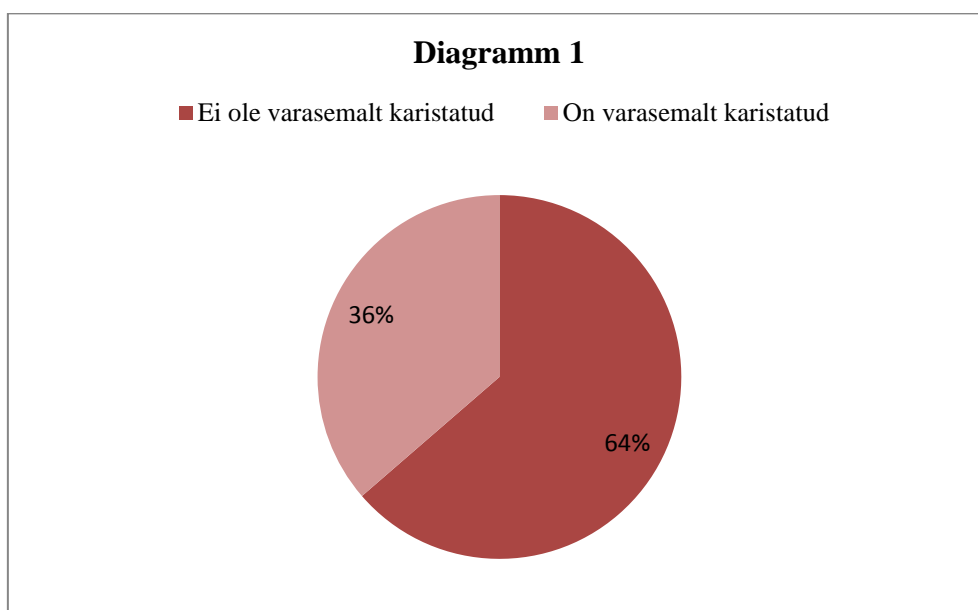
Esimese sisulise küsimusega uuriti, kas isik viibib kriminaalhooldusel käitumiskontrolliga või sooritab üldkasulikku tööd. 3-le hooldusalusele on määratud üldkasulik töö (27,27%) ning 8-le tingimisi vangistus käitumiskontrolliga (72,73%). Seega ei ole üldkasulik töö rakendatav üksnes lihtsamate kuritegude puhul, vaid ka perevägivald teo sooritanute puhul kasutatakse seda

¹⁴² Kase 2004, lk 39.

karistusmeedet. Üldkasuliku töö perioodiks oli määratud keskmiselt 18 kuud ning käitumiskontrolli pikkuseks 2 aastat ja 2 kuud. Antud erisuse võib põhjustada asjaolu, et karistusseadustikust tulenevalt saab ÜKT sooritamise tähtaeg olla maksimaalselt 2 aastat, kuid käitumiskontrolli pikkus võib olla kuni 3 aastat. ÜKT sooritajatest oli maksimaalne tähtaeg määratud 2-le, käitumiskontrolli puhul 4-le inimesele. Kõige lühem määratud katseaeg nii ÜKT kui käitumiskontrolli puhul on 1 aasta. See tähendab, et rohkem kui pooltele vägivallatsetele on mõistetud maksimaalne katseaaja pikkus. Kuna rõhutatakse, et vägivallatsete muutmine on aeganõudev protsess, siis on taoline lähenemine mõistlik. Mida pikem on isikule määratud katseaeg, seda järjepidevamalt on võimalik tema vägivaldsete käitumisharjumustega tegeleda. Pikk katseaeg võimaldab kavandada erinevaid pikaajalisi sekkumismeetmeid riskide maandamiseks, nt sotsiaalprogrammi läbimine.

Järgnevas sooviti välja selgitada, kas vastanute seas on isikuid, kes on varasemalt kriminaalkorras karistatud pereliikme vastu suunatud kuriteo toimepanemise eest. (vt Diagramm 1).

Diagramm 1. Kas Teid on varasemalt kriminaalkorras karistatud pereliikme vastu suunatud kuriteo toimepanemise eest?

Nagu esitatud diagrammilt nähtub, on 36% vastanutest varasemalt karistatud pereliikmete vastu suunatud kuriteo toimepanemise eest ning üle poolte vastajate ehk 64% puhul on tegemist esmakordse karistamisega perevägivalla eest. Tähelepanuväärne on asjaolu, et

kohtunik on pidanud vajalikuks esmakordsete juhtumite puhul allutada isik kriminaalhooldusele, mitte jätta karistus iseseisvale täitmisele.

Järgmisena paluti respondentidel vastata küsimusele, kas neid on varasemalt allutatud kriminaalhooldusele ning paluti täpsustada, millise kuriteo toimepanemise eest. 9 vastajat on varasemalt olnud kriminaalhoolduses arvel, neist 3 isikut on varasemalt karistatud perevägivalla kuriteo toimepanemise eest. 1 vastajatest oli karistatud perevägivalla teo eest, kuid pole varasemalt olnud allutatud kriminaalhooldusele. Vastustest nähtub, et hooldusaluseid on karistatud erinevate kuritegude eest ning mõned vastajad on varasemalt kriminaalkorras karistatud korduvalt (vt Tabel 1).

Tabel 1. Millise kuriteo toimepanemise eest on Teid varasemalt allutatud kriminaalhooldusele?

Varasem karistus	Vastajate arv	%
vägivald pereliikme vastu	3	37,5
joobes juhtimine	2	25
varavastane kuritegu	4	50
vägivald muu isiku suhtes	4	50
avaliku korra rikkumine	1	12,5

Vastanutel paluti vabatekstilahtris välja tuua kuriteod, mille eest on neid varasemalt karistatud ning karistusena allutatud kriminaalhooldusele. Suur osa vastajatest oli varasemalt korduvalt karistatud. Vastustest nähtub, et kõige rohkem on varasemalt toime pandud varavastaseid (50%) ning isikuvastaseid kuritegusid (50%). Varavastastest kuritegudest toodi välja kelmused, vargused ning omavoliline sissetungimine. Isikuvastasest kuritegudest kehaline väärkohtlemine. Kui töö esimeses peatükis sai välja toodud vägivaldset käitumist soodustavad tegurid, milledest üks oli majanduslik olukord, siis võib järeldada, et vastajate seas esineb isikuid, kellel esinevad majanduslikud probleemid. Töötus, rahapuudus, halvad elamistingimused ning võlakoormus võivad vallandada vägivalla. Varasem vägivalla kasutamine võib viidata vägivaldse käitumise aktsepteerimisele. Hoolealustel võib olla kujunenud arusaam, et vägivaldse käitumise abil on võimalik saavutada oma tahtmist ning saab näidata oma üleolekut. Samuti võib neid inimesi iseloomustada suhtlemisraskused, mis tähendab, et esinevad raskused oma tunnete, mõtete, soovide väljendamisel ning seetõttu kasutatakse füüsilist vägivalda. Varasem karistus joobes juhtimise eest võib viidata sõltuvusainete probleemile. Kuigi alkoholi ei peeta kuritegeliku käitumise põhjustajaks, vaid

soodusteguriks, võib alkoholi tarvitamine vallandada vägivalda. Sõltuvusained vabastavad tihtipeale agressiivsuse.

Järgnevalt paluti vastajatel välja tuua, millist abi nad vajaksid enim, et parandada suhteid lähedastega (vt Tabel 2).

Tabel 2. Millist abi vajate enim, et parandada suhteid lähedastega?

Abimeede	Vastajate arv	%
ei vaja abi	6	54,6
alkoholi tarvitamise vastast ravi	3	27,3
Nõustamist	2	18,2
psüühiliste probleemidega tegelemist	1	9,1

Antud juhul oli tegemist lahtise küsimusega, kus vastajatel oli võimalik tuua välja abimeetmeid, mida nad oluliseks peavad. Nagu tabelist nähtub, leiavad üle poolte vägivallatsetest (54,55%), et nad ei vaja abi suhete parandamiseks lähedastega. Ühest küljest võib abi mitte vajamist põhjendada sellega, et ei mõisteta oma rolli konfliktide ja vägivalda tekkimisel. Pigem nähakse viga teistes, mitte endas. Ollakse seisukohal, et nemad on õigesti käitunud ning pigem vajavad abi teised kui tema ise. Teisest aspektist vaadatuna võib taolist vastust põhjendada asjaolu, et isik ei ole teadlik oma kuritegelikku käitumist põhjustavatest ja soodustavatest teguritest ning seetõttu ei oska abi soovida. 3 inimest on vastanud, et kõige rohkem vajaksid nad abi alkoholi tarvitamisest loobumiseks. Abi võiks seisneda eelkõige ravis. Need inimesed näevad probleemi alkoholi tarvitamises ning on seisukohal, et alkoholi tarvitamise tõttu esinevad peresisesed konfliktid. Kriminaalhoolduses on küll olemas sotsiaalprogrammid, mis tegelevad sõltuvusainetest tulenevate riskide maandamisega, kuid alkoholi tarvitamise vastast ravi saavad pakkuda eelkõige meditsiinasutused. Siin võiks seisneda kriminaalhooldusametniku roll motiveerimisel ja julgustamisel, et hooldusalune pöörduks vastavate spetsialistide poole alkoholi tarvitamisest loobumiseks. Motiveerimiseks võib kriminaalhooldusametnik lasta hooldusalusel nt välja tuua kõik positiivsed küljed, mis kaasneksid karske eluviisiga. Samuti võib kriminaalhooldusametnik anda hoolealusele vajalikke ja sobivaid kontakte. 2 vastajat leiavad, et vajaksid nõustamist suhete parandamiseks, kuid pole täpsustanud, mis valdkonnas ja millist laadi nõustamist nad vajaksid. 1 vastaja märgib, et tema puhul on probleemiks psüühilised probleemid, kuid on täpsustanud, et ta on juba pöördunud psühhiaatri poole ja lasknud endale välja kirjutada antidepressandid.

Järgmise küsimusega paluti vastajatel anda hinnang, kuidas on nende suhted lähedastega kriminaalhooldusperioodil muutunud. (vt Tabel 3).

Tabel 3. Kas katseaja jooksul on Teie suhted lähedastega...

Hinnang	Vastajate arv	%
a) ...paranenud?	9	81,8
b) ...jäänud samaks?	2	18,2
c) ...halvenenud?	0	0

Väga suur osa vastajatest (81,82%) leiavad, et nende suhted lähedastega on katseajal paranenud. 18,18% leiavad, et suhted on jäänud samaks. Järgneva küsimusega paluti oma vastust põhjendada. 2 inimest, kes leidsid, et suhted on paranenud, jätsid oma hinnangu põhjendamata. 1 vastajatest on suhete paranemise põhjusena välja toonud asjaolu, et elavad ohvriga eraldi ning seetõttu enam konflikte ei esine. 1 vastaja on leidnud, et suhted on head ja toetavad. 5 hooldusalust on arvamusel, et suhted on paranenud, sest ei tarvitata enam alkoholi või on muudetud oma alkoholi tarbimisharjumusi. Üks vastajatest on täpsustanud, et on koos ohvriga loobunud alkoholi tarvitamisest. Hoolealustest, kes leidsid, et suhted ei ole muutunud, jättis 1 vastaja põhjendamata. Teine vastaja tõi suhete mittemuutumise põhjuseks asjaolu, et ohvri alkoholi tarvitamine pärsib tema elu. Suuresti põhjendatakse suhete parandamist alkoholi tarbimisharjumuste muutmisega.

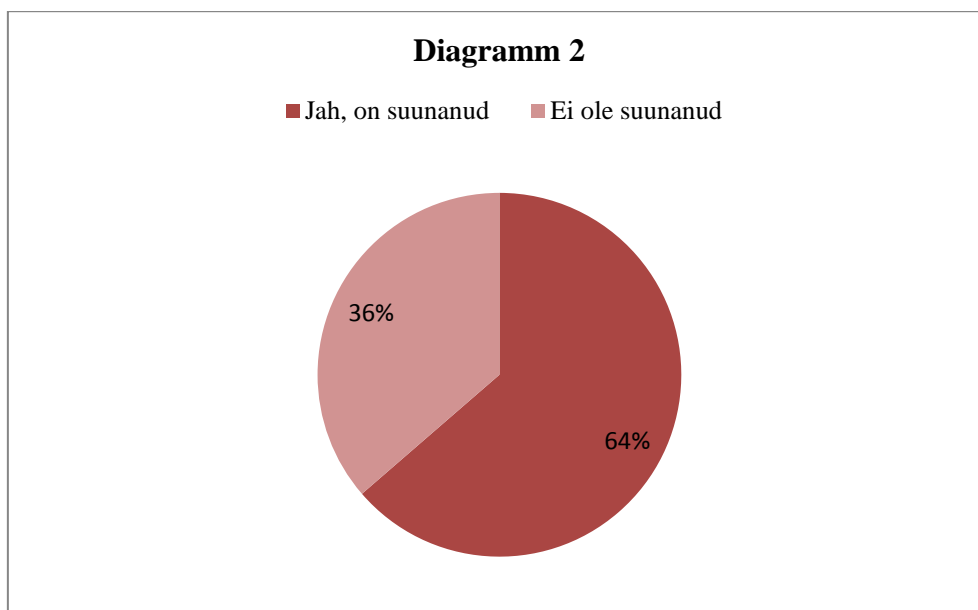
Käesolevas töös on korduvalt rõhutatud, et sõltuvusainete tarvitamine ei põhjusta vägivaldset käitumist, vaid soodustab seda. Samas aga, kui inimene tarvitab vähem alkoholi, on ta võimeline paremini oma käitumist kontrollima. Lundy Bancroft on selgitanud, et ainuüksi oma sõltuvusprobleemiga tegelemisest ei piisa, vaid samaaegselt tuleb tegeleda ka oma vägivaldsusega.¹⁴³ Seejuures on siiski sõltuvusainete tarvitamine üks olulisi faktoreid vägivallatseja ohtlikkuse hindamisel. Kahes vastuses toodi välja kannatanu alkoholiprobleem, s.t, et vägivallatseja põhjendab enda vägivaldset käitumist asjaoluga, et ohver tarvitab alkoholi ja see põhjustab omavahelisi arusaamatusi. Ohvrit võib tõepoolest iseloomustada alkoholi või muude ainete kuritarvitamine. „Vägivaldsest käitumisest tingitud lootusetus ja meelega võivad viia alkoholi liigtarbimisele.“¹⁴⁴

¹⁴³ L. Bancroft. Viidatud töö, lk 47.

¹⁴⁴ Kase 2004, lk 56.

Vägivallatsejatelt küsiti ka seda, kas kriminaalhooldusametnik on neid suunanud ka mõne erialaspetsialisti vastuvõtule ning paluti täpsustada, millise spetsialisti juurde. Kui kriminaalhooldusametnik erialaspetsialisti vastuvõtule pole suunanud, siis paluti anda hinnang, kas nad vajaksid mõne erialaspetsialisti sekkumist, et tegeleda oma probleemidega. (vt Diagramm 2).

Diagramm 2. Kas kriminaalhooldusametnik on Teid suunanud mõne erialaspetsialisti (psühholoog, psühhiaater jt) vastuvõtule?

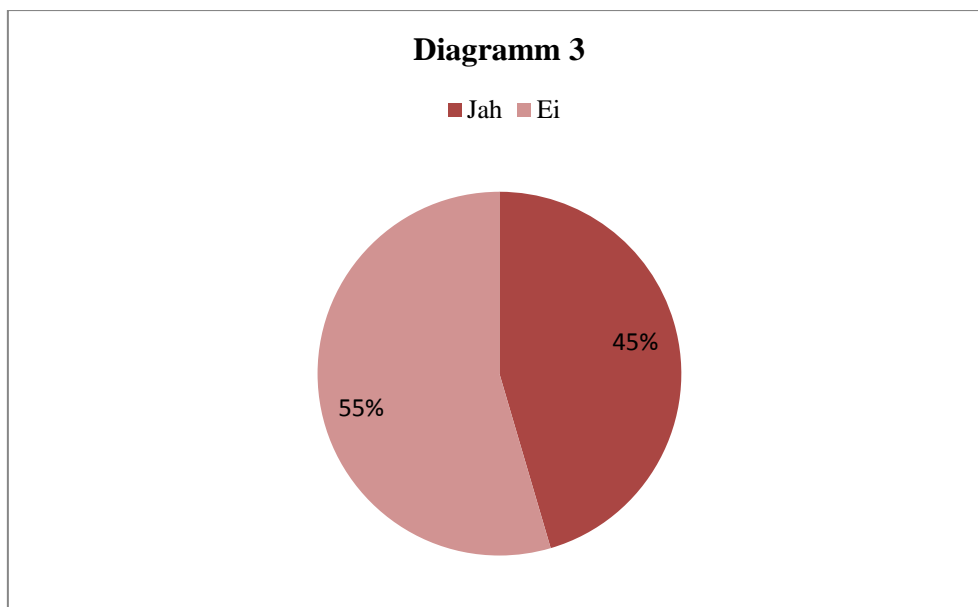

64% vastajatest tõid välja, et kriminaalhooldusametnik on neid suunanud erialaspetsialisti vastuvõtule ning 36% vastasid, et neid ei ole erialaspetsialisti vastuvõtule suunatud. 85,71% vastajatest oli suunatud kriminaalhooldusametniku poolt psühhiaatri vastuvõtule. Psühhiaatri juurde suunamise põhjusena toodi välja alkoholi tarvitamine. Vastustest võib järeldada, et hooldusaluste alkoholiprobleem on niivõrd tõsine, et kriminaalhoolduses pakutavad sekkumismeetmed pole piisavad, et sellega tegeleda. Ametnikud on arvamusel, et psühhiaater suudab vägivallatsejale tagada tõhusamad meetmed alkoholi tarvitamise piiramiseks või tarvitamisest loobumiseks, seda eriti juhul, kui tegemist on sõltlasega. Samas ei saa järeldada, et ametnikud poleks huvitatud hooldusaluse alkoholiprobleemiga tegelemisest, vastupidi, kasutusele on võetud täiendavad meetmed, et tagada hoolealusele parimad võimalused abi saamiseks. Kriminaalhooldusametniku roll võiks olla isiku motiveerimine ravi alustamiseks, jätkamiseks ja järgimiseks, samuti suunamine ja nõustamine läbi vestluste ning positiivsete muutuste puhul kiitmine. 1 vastaja tõi välja, et kriminaalhooldusametnik on suunanud ta

sotsiaalprogrammi „Vihajuhtimine“. 4 hooldusalust vastasid, et kriminaalhooldusametnik ei ole neid erialaspetsialisti vastuvõtule suunanud. Kaks vastajatest leidsid, et nad ei vaja ühegi erialaspetsialisti sekkumist ning kaks on jätnud täpsustavale küsimusele vastamata. Samas üks vastajatest on eelpool ühes vastuses välja toonud, et käib psühhiaatri juures ning võtab antidepressante. Sellest võib järeldada, et isik on pöördunud ilma ametniku soovituseta/suunamiseta spetsialisti poole.

Kuna perevägivaldajad on üldiselt multiprobleemsed isikud, siis uuriti järgnevalt, kas kriminaalhooldusametnik suudab aidata kõikide probleemide lahendamisel. (vt Diagramm 3).

Diagramm 3. Kas kriminaalhooldusametnik suudab Teid aidata kõikide Teie probleemide lahendamisel?

Vastused jagunevad põhimõtteliselt pooleks: 55% vastajatest leiab, et kriminaalhooldusametnik suudab kõikide nende probleemidega tegeleda ning 45% on veendumusel, et vajavad ka teiste organisatsioonide abi. Järgneva küsimusega paluti hooldusalustel eitava vastuse korral täpsustada, milliste organisatsioonide abi nad lisaks kriminaalhooldusele vajavad ning milles võiks see abi seisneda (vt Tabel 4).

Tabel 4. Kui vastasite eelmisele küsimusele eitavalt, siis palun täpsustage, milliste organisatsioonide abi Te vajaksite ning milles see abi võiks seisneda.

Organisatsioon	Vastajate arv	%
a) Kohalik omavalitsus	3	50
b) Töötukassa	4	66,7%
c) Muu	3	50

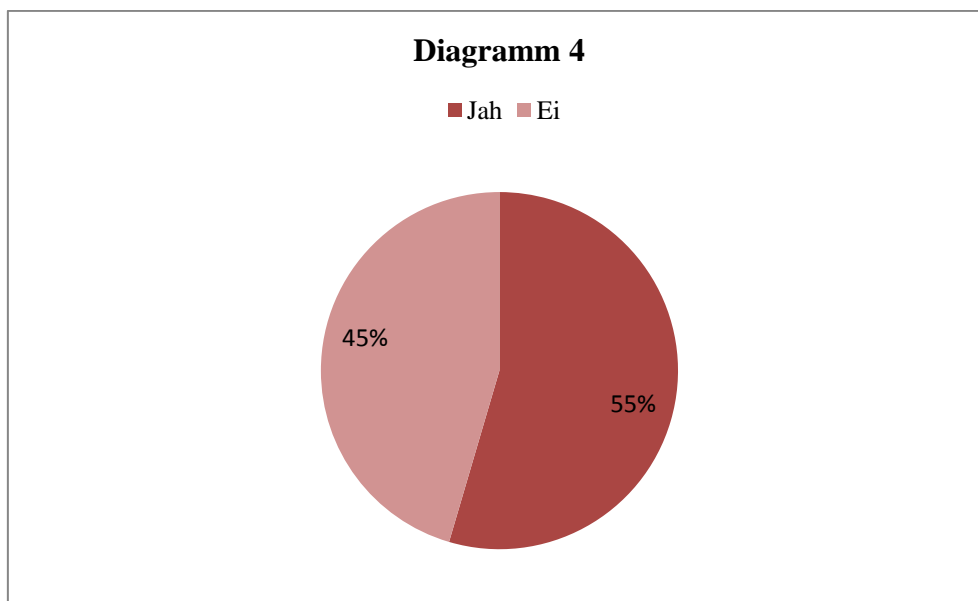
Oli vastajaid, kes leidsid, et vajavad mitme organisatsiooni abi oma probleemide lahendamiseks. Pooled vastajatest leidsid, et vajavad kohaliku omavalitsuse abi. Abi võiks seisneda peamiselt eluaseme probleemide lahendamises. Eluaseme probleem on aga pigem selline, milles kriminaalhooldusametnik aidata ei saa. Ta saab küll otsida hooldusalusele pakkumisi eluasemete kohta, kuid tihti puuduvad hooldusalustel rahalised vahendid. Samas on eluase kriminaalhoolduse nõuete täitmise puhul väga oluline. Üks kontrollnõuetest on kohustus elada kohtu poolt määratud elukohas, kui aga isikul elukoht puudub, on vajalik sellega esmajärjekorras tegeleda. Kui isikul puudub kindel elukoht, siis kriminaalhooldusametnikul on oluliselt raskendatud tema üle järelevalve teostamine, sest ta ei tea, kus hooldusalune peamiselt viibib. Lisaks on üks vastaja arvamusel, et kohalik omavalitsus saaks teda aidata ravi puhul. Pole täpsustatud, millisel viisil, kuid võib järeldada, et rahaliste vahendite abil. Nt on osad omavalitsused pakkunud alkoholi tarvitajale võimaluse, et makstakse kinni alkoholi tarvitamise vastane süst. Üle poolte vastajatest (66,67%) leiavad, et vajavad Töötukassa abi. Töötukassa abi võiks seisneda töökoha otsingute abistamisel ja nõustamisel. Kahtlemata saab Töötukassa oluliselt rohkem ja paremini tööpuuduse korral abi pakkuda kui kriminaalhooldus. Kui isikul esinevad töötamise ja majandusliku toimetulekuga seonduvad probleemid, oleks mõistlik ta suunata Töötukassasse. See võiks olla hoolduskavas üks planeeritud tegevus. Kriminaalhooldusametnik küll saab otsida internetist, ajalehtedest jms hooldusalusele erinevaid tööpakkumisi, kuid töö autor on veendumusel, et Töötukassa poolt pakutav abi on siiski efektiivsem. Näiteks on Töötukassal võimalus pakkuda erinevaid koolitusi, et parandada isiku oskusi ja teadmisi. Maapiirkondades elavatel isikutel on keerulisem tööd leida, kuna puuduvad töökohad. Selleks on Töötukassa poolt välja pakutud mobiilsustoetus. Lisaks pakutakse erinevaid nõustamisteenuseid, nt võlanõustamine, karjäärinõustamine jms. Samuti nähtub Töötukassa kodulehel, et pakutakse nõustamist ka sõltuvusprobleemide puhul. Kokkuvõtlikult on Töötukassal erinevaid nõustamisteenuseid, hüvitisi ja toetusi, et aidata isikul leida töökoht. Üks vastajatest on leidnud, et Töötukassa saab teda abistada töövõimetusega kaasnevate probleemide korral. Alates 1. juulist 2016 hindab Töötukassa isiku töövõimet ja maksab töövõimetustoetust. Ka vähenenud töövõime

korral on Töötukassas võimalik kasutada erinevaid nõustamisteenuseid, rahalisi toetusi, võimalik on soetada abivahendeid, mis on vajalikud tööl käimiseks. 3 vastajat on leidnud, et vajavad psühhiaatri abi. Seega võib järeldada, et inimestel esineb kas psüühilisi või sõltuvusainetega seotud probleeme. Kuna alkoholismi peetakse haiguseks, peaks seda ravima arst. Psühhiaatri abiga on võimalik välja selgitada sõltuvusaste ning sellest tulenevalt planeeritakse isiku jaoks sobivaim raviviis.¹⁴⁵ On selge, et kriminaalhooldusametniku näol ei ole tegemist arstiga. Psühhiaater on saanud vastava väljaõppe, et tegeleda alkoholisõltuvuse põhjuste ja tagajärgedega. Kui tegemist ei ole sõltlasega, on võimalik kriminaalhoolduses kasutada isiku suhtes sotsiaalprogramme, vestlusi ja analüüsimeetodeid, kuid kui selgub, et isik on sõltlane, tuleks ta suunata psühhiaatri vastuvõtule. Kriminaalhooldusametnik saab siinjuures abistada tarbimisharjumuste kaardistamisega, alkoholi tarvitamise põhjuste välja selgitamisega ning seeläbi motiveerida isikut oma alkoholiprobleemiga tegelema. Samuti saab jälgida, kas isik peab psühhiaatri poolt määratud ravist kinni. Antud vastustest võib järeldada, et võrgustikutöö katseaja kulgemisel on äärmiselt oluline. Kriminaalhoolduse teostamiseks tuleks kaasata erinevaid spetsialiste ja asutusi, et tegeleda vägivallatsete probleemidega efektiivselt ja igakülgset. Igal asutusel on siin täita oma roll. Muidugi ei saa vähetähtsaks pidada isiku enda tahet ja motivatsiooni probleemide lahendamisel. Selleks, et asutused ja spetsialistid saaksid vägivallatset aidata, peab ta oma probleeme teadvustama ja olema valmis nende lahendamisega tegelema.

Tihti võib olla olukordi, kus vägivallatsejal puuduvad teadmised, kelle poole ta peaks pöörduma ning millised asutused ja spetsialistid teda probleemide korral aidata saavad. Selleks küsiti järgnevalt, kas kriminaalhooldusametnikud on andnud vägivallatsejale piisavalt suuniseid ja kontakte (vt Diagramm 4).

¹⁴⁵ H. Sova. Mis on alkoholsõltuvus ja millal on vältimatult vaja pöörduda arsti juurde. *Sine loco, sine anno.* - <http://www.akliinik.ee/artiklid.html> (07.04.2017).

Diagramm 4. Kas kriminaalhooldusametnik on Teile andnud piisavalt suuniseid/kontakte, kuhu pöörduda?

55% vastanutest kinnitas, et kriminaalhooldusametnik on neile andnud piisavalt suuniseid, kuhu oma probleemide lahendamiseks pöörduda. Vastajatel paluti täpsustada, milliseid kontakte ja suuniseid on kriminaalhooldusametnik neile andnud. Enamikule vastajatest (66,6%) on kriminaalhooldusametnik andnud psühhiaatri kontaktid. Ühele vägivallatsejale on antud Töötukassa kontaktid ning üks vastaja on välja toonud, et kriminaalhooldusametnik on talle andnud vajalikud telefoninumbrid. 45% vastajatest tõid välja, et kriminaalhooldusametnik ei ole andnud neile kontakte/suuniseid. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et nende isikute puhul on kriminaalhoolduses kasutusel piisavalt meetmeid ning kriminaalhooldusametnik ei näe vajadust teiste spetsialistide poole pöördumiseks. Vajadus võib selguda kriminaalhooldusperioodi jooksul. Samuti võib olla olukord, kus vägivallatseja suudab ja oskab ise vajalikud kontaktid leida ning seetõttu pole palunud kriminaalhooldusametnikult selles osas abi.

Eelnevast on selgunud, et vägivallatsejatel on väga palju erinevaid probleeme, mis soodustavad kuritegelikku käitumist. Peamised probleemvaldkonnad selguvad käitumiskontrolli puhul riskihindamise ning üldkasuliku töö sooritajate puhul vestluse tulemusel. Standardites on rõhutatud, et riskihindamise tulemused ehk riskitegurid tuleks hooldusalusele teatavaks teha. Seetõttu küsiti vägivallatsejatelt järgnevalt, kas nad on hakanud mõistma kuritegelikku käitumist soodustavaid tegureid ning paluti nimetada mõni enda riskitegur.

Kõik vastajatest on leidnud, et nad on hakanud paremini mõistma oma kuritegelikku käitumist soodustavaid tegureid. Soodusteguritest toodi välja erinevaid valdkondi (vt Tabel 5).

Tabel 5. Palun nimetage mõni enda riskitegur.

Riskitegur	Vastajate arv	%
Sõltuvusainete tarvitamine	10	90,9
Töötus	2	18,2
Seltskond	1	9,1
Pere kaotamine	1	9,1
Psüühikahäired	1	9,1

Tegemist oli lahtise küsimusega, kus vastajal oli võimalik välja tuua oma kuritegeliku käitumise riskitegureid. Enamik vastajaid (90,9%) on välja toonud, et nende puhul soodustab kuritegelikku käitumist alkohol. Seega saab järeldada, et suur osa vägivallatsetest tarvitavad alkoholi. Muidugi võidakse vabandada oma kuritegelikku käitumist alkoholi tarvitamisega, kuid nagu varasemalt on töös öeldud, siis sõltuvusainete tarvitamisega tuleb ohtlikkuse hindamisel arvestada. Alkoholi ja narkootikumide tarvitamine on üks alateema ka riskihindamise puhul. 2 vastajat tõi riskitegurina välja töökoha puudumise. Vastajate seas oli inimesi, kelle puhul on riskiteguriks seltskonna negatiivsed mõjud, pere kaotamine ning psüühikahäired. „Töötus ja alkoholi tarvitamine on kõige levinumad kriminogeensed vajadused.“¹⁴⁶ Vastustest nähtub, et hooldusalused ei nimetanud riskitegureid, mis seonduvad mõtlemise ja käitumisega, hoiakutega, eluaseme ning haridusega. See tähendab, et nad ei teadvusta riske seoses nende valdkondadega või peavad neid tegureid vähetähtsaks. Siinkohal oleks vägivallatsetele oluline selgitada, et tegelikkuses mõjutavad kõik need valdkonnad kuritegelikku käitumist. Ainuüksi alkoholi ja töötuse probleemiga tegelemine ei kaota vägivaldset käitumist. Oluline on ära märkida, et kuigi üldkasuliku töö sooritajatele riskihindamist ei koostata, tõi nad ikkagi välja kuritegelikku käitumist soodustavaid tegureid. Sellest võib järeldada, et neil on ülevaade vähemalt osadest riskiteguritest.

Kui riskihindamine on koostatud ning ülevaade riskidest olemas, tuleb koostada sekkumisplaan ehk hoolduskava. Tegevused ja eesmärgid tuleks paika panna koos hoolealustega. Üldkasuliku töö sooritajate puhul hoolduskava ei koostata, kuid valitakse töötamiseks sobiv koht ning pannakse paika ajakava. Hoolduskava koostamisel, üldkasuliku

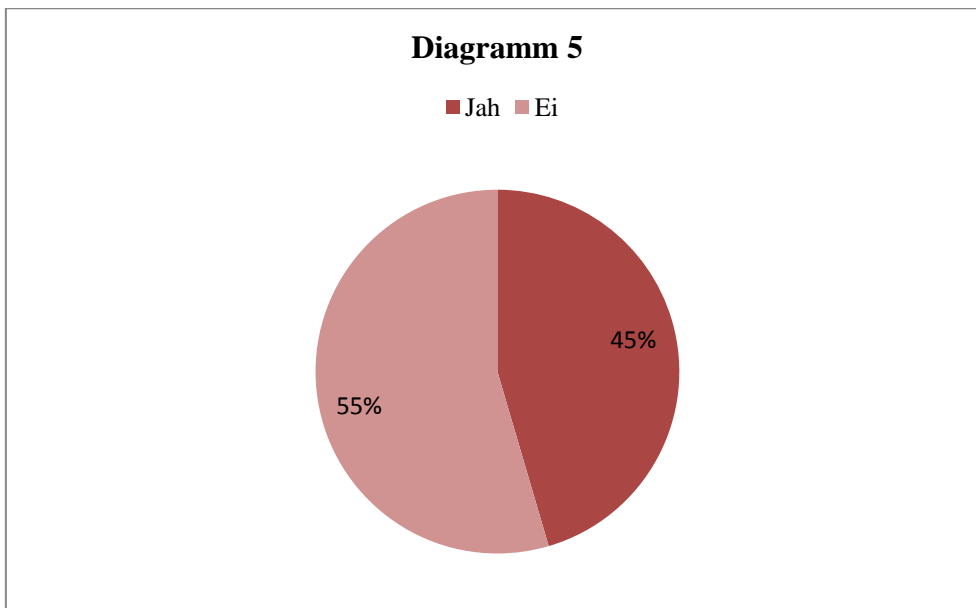
¹⁴⁶ M. Grünberg. Viidatud töö, lk 15.

töö korraldamisel ja katseaja planeerimisel tuleks arvestada vägivaltatseja elukorralduse, vajaduste ning võimalustega.

Järgnevalt küsiti vägivaltatsejalt, kas tegevuste planeerimisel on arvestatud tema elukorralduse, vajaduste ning võimalustega. Kõik vastanutest leidsid, et eelpool nimetatud teguritega on katseaja planeerimisel arvestatud. Põhjenduste lahtris tõid kõik hooldusalused välja, et eelkõige arvestatakse aja planeerimisel nende võimalusi ja vajadusi. Aja planeerimisel arvestatakse bussiaegadega ning psühhiaatri poole pöördumise aegadega. Samuti on arvestatud asjaoluga, et hooldusalune käib tööl. Kahtlemata on taoline lähenemine äärmiselt oluline. Selleks, et vägivaltatseja saaks täita korrektselt registreerimiskohustust, tuleb selgitada välja tema võimalused ja vajadused ning võimalikud probleemkohad, et katseaeg kulgeks edukalt. Samas on aga selge, et nõudmisi tuleb täita, seetõttu ei tohiks lasta järjepidevalt erinevate vabaduste tõttu neid eirata. Kahtlemata võib ette tulla erinevaid asjaolusid, miks kokkulepitud ajal registreerimisele ei saa tulla. Tööga arvestamine on samuti väga oluline. Peaks korraldama kohtumised selliselt, et see ei segaks hooldusalusel töökohustuste täitmist. Kui hooldusalune peab registreerimise või teiste sekkumiste tõttu töölt puuduma, võib see probleeme tekitada tööandjaga. Probleemid tööandjaga võivad viia lõpuks töökoha kaotamiseni ning seetõttu tekib automaatselt juurde üks riskivaldkond. Kriminaalhoolduse eesmärkideks on siiski riskide maandamine, mitte nende tekitamine.

Varasemalt on töös rõhutatud, et esmalt peaks tegelema isiku vägivaldse käitumisega ning alles seejärel muude riskiteguritega. Seetõttu küsiti vägivaltatsejatelt, kas lisaks vägivaldsusele tegeletakse kriminaalhoolduses ka teiste probleemidega (vt Diagramm 5).

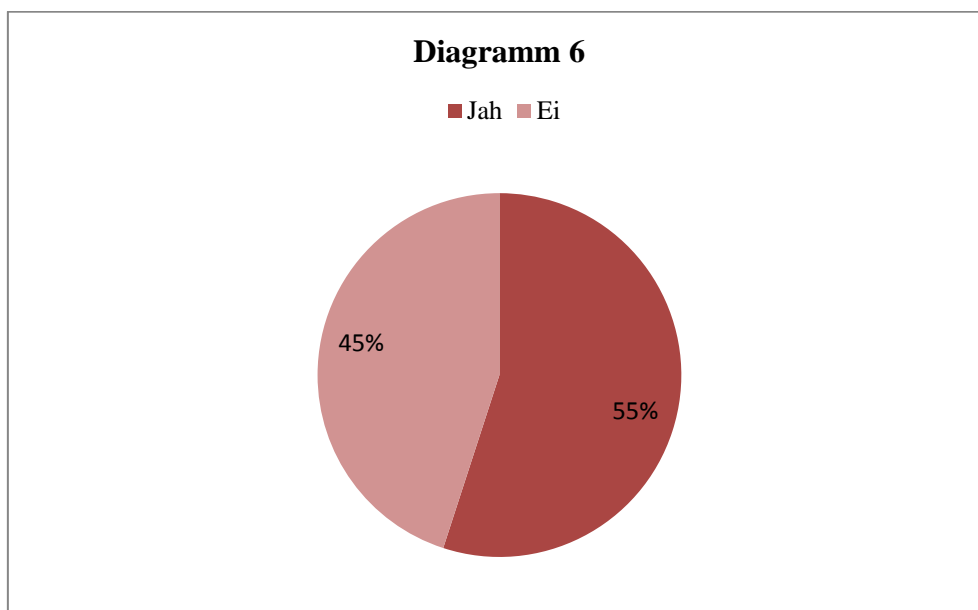
Diagramm 5. Kas lisaks teie vägivaldsusele, tegeletakse kriminaalhoolduse käigus ka teiste Teie probleemidega?

Põhimõtteliselt jagunevad vastused pooleks: 45 % vastanutest leiab, et lisaks vägivaldsusele tegeletakse muude probleemidega ning 55 % on arvamisel, et tegeletakse ainult vägivaldse käitumisega. Seejärel paluti täpsustada, milliste probleemidega, ning eitava vastuse korral täpsustada, kas sooviksid, et seda tehakse. Kõik eitava vastuse andnud hooldusalused on seisukohal, et nad ei soovi muude probleemidega tegelemist. Need isikud ilmselt mõistavad, et esmatähtis on vägivaldsete käitumisharjumuste muutmine. Jaatava vastuse andnud isikud on selgitatud, et lisaks vägivaldsusele tegeletakse ka alkoholiprobleemiga, töötusega, majandusliku toimetulekuga, suhtlemisoskuste arendamise ja lähedastega suhete parandamisega. Autor on arvamisel, et nende probleemide lahendamine on samuti oluline, kuna kõik need tegurid soodustavad vägivaldset käitumist. Alkoholiprobleemiga tegelemine on tähtis juba seetõttu, et tihti võib alkoholi tarvitamine takistada kontrollnõuete ja kohustuste täitmist. Alkoholi tarvitamine võib takistada registreerimiskohustuse täitmist või muid katseajal planeeritud tegevuste läbiviimist. Kui vägivallatseja on pidevalt alkoholi tarvitanud, on kriminaalhooldusametnikul keeruline temaga tõhusalt töötada. Samuti võib alkoholi tarvitamise tõttu olla raskendatud töökoha leidmine. Suhtlemisoskuste arendamise kaudu väheneb samuti vägivaldse käitumise risk. Kriminaalhooldusalust on võimalik õpetada oma tundeid, hoiakuid ja seisukohti väljendama sõnaliselt, ilma füüsilist vägivalda kasutamata. Samuti saab arendada tema kuulamis- ja teistega arvestamise oskust.

Vägivallatseja käitumisharjumuste muutmiseks on korrektsioonisüsteemis välja töötatud erinevaid sotsiaalprogramme. Kriminaalhooldusalustel paluti vastata küsimusele, kas nad on osalenud mõnes neist (vt Diagramm 6).

Diagramm 6. Kas olete osalenud/osalete mõnes sotsiaalprogrammis?

Esitatud diagrammilt nähtub, et 55% vastajatest osaleb või on osalenud sotsiaalprogrammis ning 45% pole osalenud. Sotsiaalprogrammis osalejatest on ühele määratud üldkasulik töö, teised üldkasuliku töö sooritajad sotsiaalprogrammis pole osalenud. Üheks põhjuseks võib olla asjaolu, et üldkasuliku töö sooritajaid on väga raske motiveerida osalemaks sotsiaalprogrammis. Peamiselt keskendutakse töö sooritamisele ning katseaja nõuete ja kohustuste täitmisele kui oma käitumismustrite muutmisele. Ilmselt võib järeldada, et nendele vastanutele pole määratud sotsiaalprogrammi läbimise kohustust. Eitava vastuse andnud isikutel paluti põhjendada, miks nad pole programmis osalenud. Kõik vastanutest on selgitanud, et ei soovi programmis osaleda. Kuigi üldkasuliku töö puhul seadusandja on ellu viinud muudatuse, et 30 tundi on võimalik üldkasuliku töö tundidest maha arvestada sotsiaalprogrammi läbimisel, siis vastajate seas ei tundu see olevat piisav motivaator. Käitumiskontrolliga arvel olevate isikute puhul võib olla põhjuseks, et kriminaalhooldusametnik pole pidanud vajalikuks sotsiaalprogrammi läbimist või pole isikul lihtsalt soovi osaleda. Kui isik pole rikkunud nõudeid või kohustusi, pole võimalik teda kohustuslikus korras programmi suunata. Hooldusalustel paluti välja tuua, millises sotsiaalprogrammis ta on osalenud/osalet (vt Tabel 6).

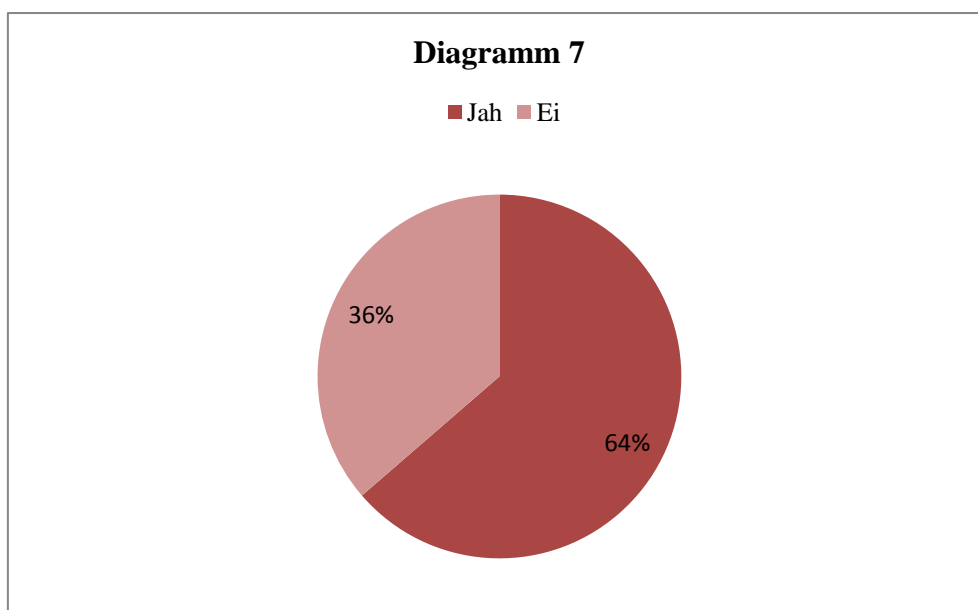
Tabel 6. Palun täpsustage, millises sotsiaalprogrammis Te olete osalenud/osalet.

Sotsiaalprogramm	Vastajate arv	%
Viha juhtimine	3	50
Eluviisitreening	3	50

Eelneva küsimuse juures selgus, et 45% vastajatest ei ole osalenud sotsiaalprogrammis. Kuuel inimesel, kes sotsiaalprogrammis on osalenud, paluti täpsustada, millises sotsiaalprogrammis ta osalenud on. 50% vastanutest on läbinud sotsiaalprogrammi Viha juhtimine ning 50% Eluviisitreeningu. Viha juhtimise programmis tegeletakse peamiselt suhete ja elustiiliga, mõtlemise ja käitumisega ning hoiakutega seonduvate riskiteemadega. Seetõttu on Viha juhtimise programm vägivallatsejatele sobiv. Eluviisitreening keskendub peamiselt sõltuvusainete tarvitamisele, hoiakutega, mõtlemise ja käitumise ning suhete ja elustiiliga kaasnevate riskidega. Kuna vastustest eelnevatele küsimustele on selgunud, et alkoholi tarvitamine on vägivallatsejate puhul probleemiks, siis võib järeldada, et Eluviisitreening on samuti sobilik sotsiaalprogramm vägivallatsejale. Vastustest nähtub, et ükski vägivallatseja pole osalenud pere- ja paarisuhte vägivalla vähendamise programmis. Ilmselt võib selle põhjuseks olla asjaolu, et antud programmi hakati rakendama alles 2016. aastal. Tegemist on küllaltki uue programmiga ning seetõttu ei pruugi kõikidel ametnikel olla vastavat pädevust, et seda läbi viia. Ilmselt hakatakse seda programmi lähitulevikus võrreldes hetkeseisuga aina rohkem rakendama.

Järgnevalt paluti vägivallatsejatel välja tuua, kas nad on kriminaalhoolduse käigus omandatud oskusi ja teadmisi rakendanud igapäevaelus (vt Diagramm 7).

Diagramm 7. Kas olete kriminaalhoolduse/sotsiaalprogrammi käigus omandatud teadmisi/oskusi rakendanud igapäevaelus?

64% vastanutest on rakendanud oskusi igapäevaelus, 36% ei ole seda teinud. Seejärel paluti vastajatel täpsustada, mis põhjustel nad ei ole neid rakendanud. Mitterakendamise põhjusena tõid kõik välja, et ei oska omandatud oskusi ja teadmisi elulistes situatsioonides kasutada. 4 eitava vastuse andnud vägivallatsejast pole osalenud sotsiaalprogrammis, üks isikutest on osalenud Vihajuhtimise programmis. Sotsiaalprogrammis tegeletakse erinevate oskuste arendamisega, mängitakse rollimänge ning tuuakse elulisi näiteid. Seetõttu võib sotsiaalprogrammis omandatud oskuste rakendamine igapäevaelulistes situatsioonides paremini õnnestuda. Kriminaalhooldusametniku roll võiks olla isiku julgustamine oskuste ja teadmiste kasutamiseks suhetes pereliikmetega ja teiste kaaskodanikega – pärast programmi läbimist on oluline teatud aja möödudes programmis õpitu kordamine ja rakendamist takistavate asjaolude väljaselgitamine ning lahenduste leidmine. Jaatava vastuse andnud isikutel paluti tuua näiteid, millistes situatsioonides on omandatud oskusi/teadmisi rakendatud. Vastused olid järgnevad:

- Ei osta õlut koju, üksi ei joo;
- Püüan vähem juua;
- Ei tarvita alkoholi ja hoian emotsioonid kontrolli all;
- Aegajalt olen vaadanud sotsiaalprogrammis tehtud märkmeid;
- Tulen toime sotsiaalse survega, ei võta sõpradega alkoholi, olen motiveeritud tööd tegema;
- Püüan mitte ärritada ja välja teha asjadest, mis mind häirivad ja hoidun enda nägemise järgi halvast seltskonnast;
- Suhtlemisel endise elukaaslasega.

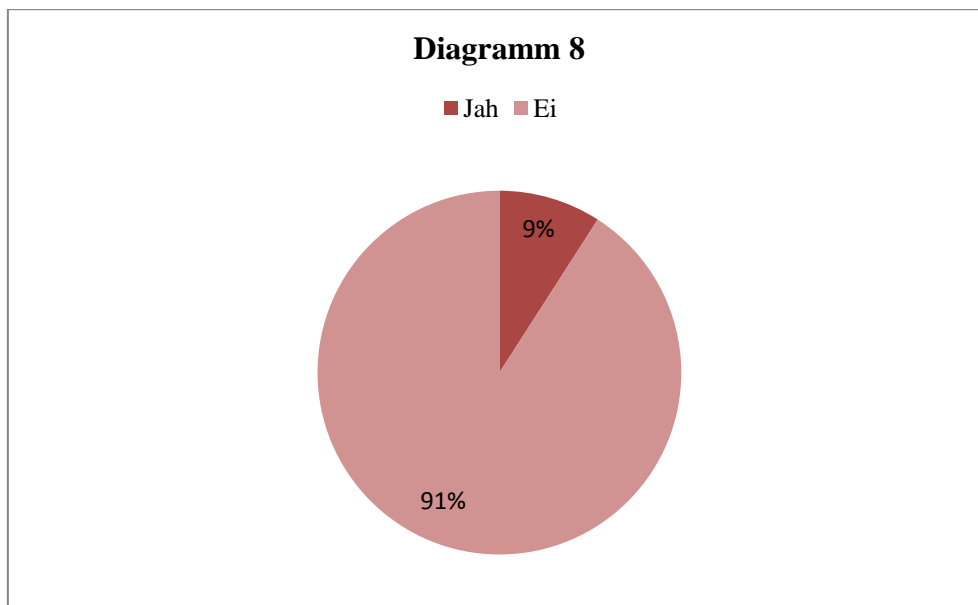
Suures osas on teadmiste/oskuste rakendamine igapäevaelus seotud alkoholi tarvitamisega, emotsioonide kontrollimisega. Samuti osatakse sõpruskonna survega paremini toime tulla ning suhtlemisel lähedastega arvestatakse uute oskuste ja teadmistega. Seega on omandatud oskused erinevatest valdkondadest – alkoholi tarvitamine, mõtlemine ja käitumine, suhted ja elustiil. Kahtlemata on taolised oskused vajalikud, et hoida ära uute vägivallaaktide toimepanekut.

Kui eelnevad küsimused olid seotud peamiselt vägivallatsejaga, siis järgnevas sooviti välja selgitada kriminaalhooldusametnike hoiakuid. Vägivallatsejatel paluti vastata, kas nende arvamuse kohaselt peab kriminaalhooldusametnik perevägivalda väga tõsiseks kuriteoks ning kas kriminaalhooldusametnik taunib nende kuritegelikku käitumist.

Kõik vastanutest leidsid, et kriminaalhooldusametnik peab perevägivalda väga tõsiseks kuriteoks. Seega on kriminaalhooldusametnikud hästi mõistnud perevägivalda olemust, liike, põhjuseid ja tagajärgi. On oluline, et hooldusalused seda tajuksid. Töös on varasemalt välja toodud, et tihti võivad kriminaalhooldusametniku suhtumine ja hoiakud mõjuda vägivallatsejale paremini kui mõni muu sekkumine. 72,73% vastanutest tunnevad, et kriminaalhooldusametnik taunib nende kuritegelikku käitumist ning 27,27 % on arvamusel, et kriminaalhooldusametnik ei tauni nende kuritegelikku käitumist. Autor on veendumusel, et ükski kriminaalhooldusametnik ei kiida heaks kuritegelikku käitumist, kuid suhtlemisel hooldusalustega ei ole ehk suudetud seda alati piisavalt välja näidata või pole kriminaalhooldusalused seda tajunud.

Ankeedis paluti vastajatel välja tuua, kas on mõni teema/probleemvaldkond, millele sooviksid nad senisest enam keskenduda (vt Diagramm 8).

Diagramm 8. Kas on mõni teema/probleemvaldkond, millele sooviksite kriminaalhoolduse käigus senisest rohkem keskenduda?

Enamik vastajatest (91%) leidsid, et pole valdkonda, millele nad sooviksid senisest rohkem keskenduda. See näitab, et kriminaalhoolduse käigus on võimalik väga paljude erinevate probleemsete valdkondadega tegeleda. Kriminaalhooldusametnikud on suutnud olulisemad valdkonnad välja selgitada ning võimaluste ja vajaduste piires nendega tegeleda. Üks vastanutest on välja toonud, et sooviks senisest rohkem tegeleda alkoholiprobleemiga.

Põhjuseid võib olla mitmeid, nt pole alkoholi tarvitamine isiku esmaseks probleemiks või on ta suutnud oma tegelikke tarbimisharjumusi ametniku eest varjata. Samas on alati võimalik kriminaalhooldusametnikule selgitada oma soove ja vajadusi.

Järgmiseks sooviti välja selgitada, milline on vägivallatsete hinnang kriminaalhoolduse eesmärkidele (vt Tabel 6).

Tabel 6. Kas nõustute väitega, et Teie arvates on kriminaalhoolduse eesmärk...(absoluutarvudes)

Eesmärk	Hinnang ning vastajate arv			
	Täiesti nõus	Pigem olen nõus	Pigem ei ole nõus	Üldse ei ole nõus
a) ...järelevalve teostamine?	7	4	0	0
b) ...kurjategija suunamine õiguskauale tee?	6	5	0	0
c) ...kurjategija karistamine?	4	3	3	1
d)...muu (täpsustage)	0	1	0	0

Antud vastustest võib järeldada, et hooldusalused mõistavad kriminaalhoolduse eesmärke laiemas tähenduses, s.t et ühest küljest teostatakse tema üle järelevalvet, kuid teisest küljest soovitakse teda suunata õiguskauale tee läbi erinevate sekkumiste. On väga oluline, et nad ei näeks kriminaalhoolduses ainult järelevalvet, vaid ka võimalust enese muutmiseks. Kõige rohkem esines erinevusi hinnangutes selle kohta, kas kriminaalhoolduse eesmärk on kurjategija karistamine. 4 vastajatest on arvamusel, et kriminaalhoolduse näol ei ole tegemist kurjategija karistamisega ning 7 inimest leiavad, et tegemist on karistusega. Seisukoht, et kriminaalhoolduse näol ei ole tegemist karistamisega seletub ilmselt lootusega, et kriminaalhoolduse kaudu on võimalik ennast muuta. Selle vastusevariandi valinutel ei pruugi esineda probleeme kontrollnõuete ja kohustuste täitmisega ning nad hindavad asjaolu, et nad saavad karistuse kandmise ajal viibida oma tavapärasel keskkonnas. Vastupidisel seisukohal olid ilmselt tunnetavad rohkem kitsendusi, mis kriminaalhooldusega kaasnevad ning seetõttu tajuvad kriminaalhoolduse karistuslikku iseloomu. Kahtlemata on tegemist kurjategijale määratud karistusega, olgu see siis ÜKT või käitumiskontroll. Isik on kriminaalhooldusele suunatud süüdimõistva kohtuotsuse alusel. Taolised hinnangud võib põhjustada asjaolu, et kriminaalhooldusega kaasnevad küll teatud kitsendused, kuid see pole nii karm karistus kui vangistus. Samuti võivad mõned vastajad näha kriminaalhoolduse puhul paljusid positiivseid asjaolusid ning ei tunneta seda karistusena, vaid võimalusena end

parandada. Üks vastajatest on välja toonud, et kriminaalhoolduse eesmärgiks on aidata inimest probleemide lahendamisel. See sisuliselt tähendab suunamist õiguskuulekale teele läbi erinevate meetmete.

Järgnevalt esitati hooldusalustele väiteid seoses perevägivallaga ning paluti anda hinnang, kuidas nad etteantud väidetes suhtuvad (vt Tabel 7).

Tabel 7. Kas nõustute alljärgnevate väidetega?

Väide	Hinnang ning vastajate arv			
	Täiesti nõus	Pigem olen nõus	Pigem ei ole nõus	Üldse ei ole nõus
a) Perevägivallatsejaid tuleks kohelda kriminaalhoolduses karmimalt kui teist liiki kuriteo toime pannud isikuid	0	1	6	4
b) Kriminaalhooldusperioodil on võimalik muuta oma vägivaldseid käitumisharjumusi	5	4	2	0
c) Perevägivald on ühiskonnas levinud probleem	2	7	1	1
d) Vanemate vaheline vägivald mõjutab ka lapsi	7	4	0	0
e) Perevägivald on peamiselt tingitud kannatanu provotseerivast ja ebaseadlikust käitumisest	2	8	1	0
f) Inimesed, kes on lapsepõlves kogenud perevägivalda, kasutavad suure tõenäosusega ka ise tulevikus vägivaldseid meetodeid konfliktide lahendamisel	1	8	2	0
g) Sõna „vägivald“ all peaks silmas pidama üksnes füüsilist väärkohtlemist	3	1	5	2

Nagu tabelist nähtub, on vägivallatsejate hinnangud väga erinevad. Üldiselt ei ole perevägivallatsejad nõus väitega, et neid peaks kriminaalhoolduse raames kohtlema karmimalt. Ilmselt on põhjuseks asjaolu, et sellisel juhul koheldaks neid karmimalt kui teisi. Kui hinnangud ei oleks seotud nende endiga, siis oleksid võinud vastused olla teistsugused. Muutumine ja kontroll ei ole kellegi jaoks mugav. Hooldusalused on veendumusel, et perevägivallatseja ei erine teist liiki kuriteo sooritanud isikutest ning seetõttu peab kohtlema neid võrdväärselt teistega. 9 vastajat leidsid, et kriminaalhooldusperioodil on võimalik muuta oma vägivaldseid käitumisharjumusi. See on väga oluline, et hooldusalused tajusid taolise muutuse võimalikkust, sest seeläbi võivad nad olla rohkem valmis endaga tööd tegema. Samuti võivad olla kriminaalhooldusametnikud neile sisendanud, et vägivaldset käitumist on

võimalik ära hoida. 2 inimest on leidnud, et pigem pole nõus oma käitumisharjumusi muutma. Need võivad olla inimesed, kes pole ise piisavalt motiveeritud. Nad pole valmis enese muutmise tegelema, sest see on keeruline ja ebamugav. Suur osa hooldusalustest leiavad, et perevägivald on ühiskonnas levinud probleem. Perevägivald probleemi teadvustamist soodustavad paljud tegurid. Kui varasemalt oli perevägivald pigem perekonna eraasi, siis aina rohkem on hakatud sellest rääkima avalikult. Perevägivaldajuhtumitest räägitakse meedias, korraldatakse erinevaid kampaaniaid, avaldatakse statistikat jms. Samuti võivad vägivalda peres kasutada hooldusaluse sõbrad, tuttavad, naabrid või lähedased. Perevägivald levikust ja statistikast ülevaate on võinud anda ka kriminaalhooldusametnik. Kuna tihti kasvavad vägivaldsetes perekondades lapsed, siis paluti anda hinnang, kas vanematevaheline vägivald võib mõjutada lapsi ning kas isikud, kes on lapsepõlves kogenud vägivalda, võivad ka ise vägivaldselt käituda. Kõik vastanutest leidsid, et vanematevaheline vägivald mõjutab lapsi. 9 vastajat olid veendumusel, et lapsepõlves kogetud vägivald võib põhjustada tulevikus vägivaldset käitumist. 2 inimest leidsid, et lapsepõlves kogetud vägivald pigem ei mõjuta isiku käitumist tulevikus. Seega, kui vastajate perekonnas kasvavad lapsed, siis tegelikkuses nad mõistavad, et nende käitumine mõjutab mitte ainult kannatanut, vaid ka vägivalda pealt näinud järglasi. Pole teada, kas hooldusaluste seas oli isikuid, kes ise on kasvanud vägivaldsetes perekonnas, kuid autor on arvamusel, et vastustest lähtuvalt võib neid olla. Kui hooldusalused mõistavad hästi vägivalda mõju järeltulijatele, siis järgnevas paluti hinnata, kas vägivaldne käitumine võib olla põhjustatud kannatanu tegevusest. Vastused olid üsna ootuspärased. Peaaegu kõik vägivallatsejad leidsid, et perevägivald on tingitud peamiselt kannatanu provotseerivast ja ebameeldivast käitumisest. See on vägivallatsejale väga omane tunnus, et probleemide ilmnemisel süüdistatakse teisi.¹⁴⁷ Seega pole nad teadvustanud vägivaldse käitumise põhjuseid ja soodustegureid. Taoline hoiak võib kriminaalhooldusametniku töö teha väga raskeks, sest esmalt peab ta suutma hooldusalust veenda, et perevägivald põhjustatud tulenevad muudest asjaoludest ning eelkõige tema ise on vastutav oma vägivaldse käitumise eest. Senikaua, kuni isik ei võta vastutust oma tegude eest, ei ole ta ka võimeline muutuma. Kõige rohkem leidis erinevusi vastustes, kus paluti anda hinnang, kas vägivald all peaks mõistma üksnes füüsilist väärkohtlemist. 7 vastajat leidsid, et vägivald ei tähenda ainult füüsilist vägivalda. Sellest tulenevat võib järeldada, et üle poolte vägivallatsejatest saavad aru, et vägivald hõlmab ka muid liike. Teadvustatakse, et perevägivald võib seisneda vaimses või seksuaalses väärkohtlemises. Samas aga 4 inimest on veendumusel, et vägivald seisneb üksnes füüsilises väärkohtlemises. Üheks põhjuseks võib olla asjaolu, et suur osa vaimse vägivalda liikidest ei ole Eesti õiguses karistatavad. Kindlasti tuleks vägivallatsejale

¹⁴⁷ Kase 2004, lk 42.

kriminaalhoolduse raames tutvustada erinevaid perevägivaldavorme. Tuleks selgitada, et vägivald võib esineda väga erineval moel ja viisil. Kui vaadelda, kas vastustes esineb erinevusi varasemalt perevägivaldalla teos karistatute ja esmakordselt karistatute vahel, siis hinnangutes märkimisväärseid erisusi välja tuua ei saa.

Järgnevalt uuriti, kas vägivaldlatsejad on rahul kriminaalhoolduse korraldusega ning paluti põhjendada oma vastust. Kõik vastajad on rahul, kuid 3 neist tõid välja ka asjaolud, millega nad rahul ei ole.

Rahulolu põhjendatakse järgnevate asjaoludega:

- On tulnud vastu, kui ei ole saanud ilmuda töö tõttu registreerimisele;
- Kriminaalhooldus mõjub korralekutsuvalt;
- Saab rääkida oma probleemidest, kriminaalhooldusametnik saab probleemist aru ning kiidab, kui midagi hästi tehakse;
- Ollakse rahul, kuna kriminaalhooldusametnikuga sujub koostöö hästi;
- Arvestatakse võimaluste ja vajadustega;
- Arvestatakse aja ja probleemidega;
- See on aidanud.

Asjaolud, millega põhjendatakse rahulolematust:

- On mõistetud oma tegude tagajärgi;
- Tihe registreerimiskohustuse täitmine;
- Sõit on kulukas.

Kriminaalhooldusalused hindavad kriminaalhooldusametnike vastutulelikku ja mõistvat suhtumist. Samuti hinnatakse, et arvestatakse nende vajaduste, võimaluste ja probleemidega. Negatiivsed asjaolud ei sõltu kriminaalhooldusametnikust. Registreerimiskohustuse täitmine on vastavalt kohtlemismudelile paika pandud ning seda saab muuta pigem erandlikel asjaoludel. Üks vastajatest on välja toonud, et tänu kriminaalhooldusele on mõistnud ta oma tegude tagajärgi ning näeb seda pigem negatiivsena. Kahtlemata on vägivaldalla tagajärjed rasked ning sellega on põhjustatud kannatanutele palju ebameeldivusi. Kui vägivaldlatseja hakkab mõistma tagajärgi, võib tema enesetunne seetõttu halveneda. Seda võib pidada positiivseks, kuna ta kahetseb tehtut ja aitab tal liikuda enda parandamise suunas.

Viimaseks paluti hooldusalustel välja tuua, millised on tema jaoks kriminaalhoolduse positiivsed ja negatiivsed küljed.

Positiivsete külgedena toodi välja:

- Suunatakse vajalike teenuste juurde ning suunatakse seaduskuulekale teele;
- Suudetakse enese valitsemisega paremini toime tulla ning käitatakse rahulikumalt;
- Kriminaalhooldusametnik suunab, õpetab ja seletab asju lahti;
- Korrale kutsuv ehk distsiplineeriv;
- Kriminaalhoolduse tõttu ollakse kohusetundlikum;
- Saadakse vajalikku nõu ning seetõttu on tekkinud soov elada edaspidi seaduskuulekalt;
- On aidanud enesest aru saada, teha lõpparve alkoholiga ning parandanud toimetulekut elus.

Negatiivsete külgedena toodi välja:

- Aja- ja rahakulu registreerimiskohustuse täitmiseks;
- Tüütu kohustus.

Nagu ka eelmise küsimuse juures, jääb silma, et hooldusalused hindavad kõrgelt ametnike professionaalset suhtumist ja abistavaid hoiakuid. Kuigi varasematest küsimustest nähtus, et kõigi hooldusaluste hinnangul suhtuvad kriminaalhooldusametnikud tõsiselt perevägivaldategudesse, siis suudavad nad kriminaalhooldusaluste suhtes olla toetavad ning abistavad. Samuti peetakse kriminaalhooldust distsiplineerivaks ning seetõttu püütakse elada seaduskuulekalt. Negatiivseks peetakse suurt ajakulu, mis kaasneb registreerimiskohustuse täitmisega.

Kokkuvõte

Tänaseks on jõutud arusaamale, et perevägivald on paratamatult ühiskonna lahutamatuks osaks. Läbi viidud uuringust selgus, et ka vägivallatsejad ise tajuvad perevägivalda probleemi ühiskonnas; mõistetakse perevägivalda liike ning selle mõju. Vägivaldas võivad kodus kasutada nii mehed kui ka naised, lapsed kui ka täiskasvanud. Vägivallaliike on erinevaid – füüsiline, vaimne, seksuaalne ja majanduslik vägivald. Perevägivald on tõsine sotsiaalne probleem, kuna tihti võib see olla varjatud ja korduv. Seetõttu on otsustatud riiklikul tasandil perevägivaldaga tõsisemalt tegeleda, vajalikuks peetakse vägivalda ennetamist ja tõkestamist. Selleks on kasutusele võetud erinevaid seadusandlikke meetmeid.

Eestile on ette heidetud, et meil puudub senini perevägivaldaseadus, kuid 1. jaanuarist 2015 on karistusseadustikus esmakordselt eraldi mõistena välja toodud perevägivald. See tähendab, et tekkis vajadus eristada perevägivalda kui spetsiifilist vägivallavormi. Sellega soovitakse ühiskonnas anda selge signaal, et perevägivald vajab karmimat kohtlemist. Samas on aga paljud vägivallaliigid nagu majanduslik vägivald, isolatsioon, solvamine jms käesoleval hetkel reguleerimata, s.t need ei ole karistatavad. Istanbuli konventsiooniga liitudes võttis Eesti endale kohustuse tagada vajalikud muudatused, et tegeleda efektiivselt ja tõhusalt perevägivalda ennetamise ja tõkestamisega.

Käesoleval hetkel on perevägivaldasejatele võimalik mõista eriliigilisi karistusi – tingimisi vangistus, tingimisi vangistus käitumiskontrollile allutamise, üldkasulik töö, rahaline karistus või vangistus. Kuna eesmärgiks on vägivallatseja käitumisharjumuste muutmine, siis seda eesmärki aitavad antud töö autori hinnangul karistusliikidest kõige paremini täita tingimisi vangistus käitumiskontrollile allutamise ja üldkasulik töö. Vägivallatseja allutatakse kriminaalhooldusametniku järelevalve alla ning ühtlasi tegeletakse tema kriminogeensete riskide maandamisega, eesmärgiga toetada teda uute kuritegude toimepanemisest hoidumisel.

Magistritöös keskenduti küsimusele, kas perevägivaldasejaid koheldakse kriminaalhoolduse käigus teisiti, kui muud liiki kuriteo toime pannud isikuid. Käitumiskontrolli raames koostatakse hooldusalustele riskihindamine, mille tulemustest lähtuvalt selgitatakse välja kohtlemistase. Perevägivaldasejate puhul kehtib siin erisus – esimese aasta jooksul rakendub neile automaatselt kõrge kohtlemistase. Sellest tulenevalt saab järeldada, et perevägivaldasejate puhul peetakse karmimat sekkumist oluliseks. Perevägivaldasejad peavad

täitma tihedamini registreerimiskohustust, neile tagatakse vajalikud sekkumismeetodid ning keskendutakse käitumismustrite ja hoiakute muutmisele. Üldkasuliku töö ja menetluse raames määratud üldkasuliku töö puhul vägivallatsejatele riskihindamist ja hoolduskava ei koostata. Kriminaalhooldusametniku ülesandeks on peamiselt üldkasuliku töö koordineerimine ja järelevalve teostamine. Üldkasuliku töö perioodil rakendub vägivallatsejate puhul automaatselt madal kohtlemistase. Prioriteediks on järelevalve ja jälgimine, mitte vägivallatseja muutumine. Antud erisus jääb käesoleva töö autori jaoks arusaamatuks ning seda võib pidada problemaatiliseks. Kui üldine seisukoht on, et perevägivallatsejaid tuleb kohelda karmimalt, siis üldkasuliku töö puhul jääb vastupidine mulje, seda eriti asjaolu valguses, et üldkasulik töö on tavaliselt viimane võimalus enne vanglat. Seega tuleks vastu võtta muudatused ning jõuda ühisele seisukohale, et lisaks järelevalvele on vajalik vägivallatseja muutmine, kuna seeläbi on võimalik vähendada korduvkuritegevust ning tagada ühiskonna turvalisus. Autori hinnangul oleks otstarbekas üldkasuliku töö sooritajatele samuti koostada riskihindamine ning hoolduskava.

Magistritöö raames sooviti leida vastust ka küsimusele, milline on perevägivalla ohvri roll kriminaalhoolduse teostamisel ehk kas kriminaalhooldus hõlmab endas kannatanu abistamist ja kaitsmist. Käesoleval hetkel on kriminaalhooldusametnik kohustatud ohvriga kontakteeruma ning andma talle teada kriminaalhoolduse algusest ning võimalusest aidata kaasa kriminaalhoolduse teostamisele. Suhtlemist kannatanuga peetakse oluliseks, kuna seeläbi oleks võimalik kriminaalhooldusametnikul saada informatsiooni vägivallatseja käitumise kohta ning kriminaalhooldusametnik tunneks vastutust ohvri turvalisuse pärast. Samuti on rõhutatud, et sotsiaalprogrammide läbiviimise ajal peaks aktiivselt suhtlema ohvriga. Käesoleval hetkel seda pigem ei rakendata. Kannatanu kaasamisega võivad esile kerkida erinevad probleemid – ametnik ei otsi piisavalt võimalusi või ei oma teadmisi perevägivalla olemusest, kannatanu ei soovi koostööd teha. Kui kannatanu ei soovi koostööd teha, saab kriminaalhooldusametnik teha koostööd teiste ohvriga tegelevate organisatsioonidega.

Istanbuli konventsioonis on üheks eesmärgiks töötada välja programme, mille abil õpetada vägivallatseja vägivallast loobuma. Kuritegeliku käitumise mõjutamiseks on korrektsioonüsteemis kasutusel sotsiaalprogrammid ning läbiviidud uuringust selgus, et vägivallatsejate suhtes rakendatakse erinevaid sotsiaalprogramme. Sotsiaalprogrammide määramisel lähtutakse hooldusaluse riskiteguritest. Programmid on küll üks võimalus inimese kuritegelikku käitumist põhjustavate tegurite maandamiseks, kuid käesoleva töö autor on

seisukohal, et programmide tähtsust ei tohiks üle hinnata. Suuresti sõltub sotsiaalprogrammi edukus siiski inimese tahtest ja motivatsioonist, mitte sellest, kui kvaliteetne on sotsiaalprogramm. Samuti selgus läbiviidud uuringust, et programmis omandatakse küll oskusi ja teadmisi, kuid elulistes situatsioonides esineb probleeme nende rakendamisel.

Lisaks eeltoodule on Istanbuli konventsioonis peetud oluliseks organisatsioonide ja õiguskaitseorganite tõhusat koostööd perevägivalla kaotamiseks. Nimetatud eesmärgi täitmiseks on loodud koostöömudel MAPPA, mille sihtrühma kuuluvad muuhulgas ka perevägivallatsejad ning MAPPA koostöökohtumisi korraldab kriminaalhooldusametnik. Koostööraamistikku on kaasatud erinevad organisatsioonid – vangla, kriminaalhooldus, politsei, kohalik omavalitsus, ohvriabi, psühhiaatrid. MAPPA eesmärgiks on tõsta ühiskonna turvalisust koordineeritud info jagamise ja ametkondade koostöö arendamise kaudu. Seeläbi soovitakse kaitsta avalikkust, vähendada vägivallatseja kuritegelikku käitumist ning hoida ära kannatanule tekitatav kahju. Lisaks on loodud juhtumikorralduse mudel MARAC. Erinevalt MAPPA-st kuuluvad MARAC'i sihtrühma lähisuhtevägivalla all kannatavad isikud. Kriminaalhooldusametnik kaasatakse MARAC'i kohtumistele ainult sellisel juhul, kui vägivallatseja on kriminaalhoolduses arvele võetud. MARAC'i kaudu on kriminaalhooldusametnikul võimalik kannatanuga paremini koostööd teha.

Läbiviidud uuringust selgus, et perevägivallatsejaid on mõlemast soost ning neile on karistusena mõistetud nii üldkasulikku tööd kui ka käitumiskontrolli. Seega tuleks vägivallatsejaid kohelda mõlema karistusliigi raames võrdselt. Suur osa vägivallatsejatest on varasemalt karistatud erinevate kuritegude toimepanemise eest. Sellest tulenevalt saab öelda, et neil esineb erinevaid sotsiaalseid probleeme, mis põhjustavad kuritegelikku käitumist. Sotsiaalsete probleemidena kerkisid esile peamiselt sõltuvusainete tarvitamine ja töötus. Selleks, et nende probleemidega tegeleda, on vajalik lisaks kriminaalhooldusametnikule kaasata teisi spetsialiste. Alkoholiprobleemiga tegelemiseks on kriminaalhooldusametnikud pidanud vajalikuks kaasata psühhiaatreid. Ilmselt on põhjuseks asjaolu, et vägivallatsejate alkoholiprobleem on niivõrd tõsine, et kriminaalhoolduses pakutavad sekkumismeetmed ei ole piisavad, et tagada igakülgne ja efektiivne abi. Lisaks psühhiaatrile kaasatakse organisatsioonidest peamiselt Töötukassat ning kohalikku omavalitsust. Seega ei ole kriminaalhooldusametnikul võimalik lahendada kõiki vägivaldset käitumist soodustavaid probleeme. Ka kriminaalhooldusalused tunnetavad, et vajavad erinevate organisatsioonide abi. Töötukassa abi vajatakse eelkõige töötusega seotud probleemide korral ning kohaliku omavalitsuse abi eluasemega seonduvate probleemide korral. Kriminaalhooldusametniku roll

on vägivalatseja suunamine vajalike teenuste juurde. Positiivseks võib pidada asjaolu, et vägivalatsejad ei näe kriminaalhoolduses ainult järelevalvet ja karistust, vaid on veendumusel, et katseaja jooksul on võimalik muuta enda vägivaldseid käitumisharjumusi. Samuti omavad nad ülevaadet oma riskiteguritest. See on väga oluline, sest sellisel juhul on võimalik inimesega efektiivselt töötada. Selleks, et inimesega efektiivselt töötada, on vajalik arvestada tema vajaduste, võimaluste ja elukorraldusega. Kriminaalhooldusalused on veendumusel, et katseaja planeerimisel on eeltoodud asjaoludega arvestatud. Hinnatakse kriminaalhooldusametnike professionaalset suhtumist, kriminaalhoolduse distsiplineerivat ning rehabiliteerivat olemust. Kriminaalhoolduse negatiivsus seisneb vastajate arvamuse kohaselt mitte selles, et peab enese muutmise tegelema, mis on kahtlemata eamugav, vaid pigem asjaolu, et registreerimiskohustuse täitmine on kulukas ning aeganõudev.

Kokkuvõtvalt ei saa töö alguses esitatud hüpoteesi kinnitada. Perevägivalatsejaid koheldakse käitumiskontrolli raames karmimalt kui teist liiki kuriteo toime pannud isikuid v.a üldkasulik töö. Küll aga ei sõltu kriminaalhoolduse tõhusus perevägivala tõkestamisel ja ennetamisel niivõrd karmimast ja erisugusest kohtlemisest, kuivõrd teistest asjaoludest. Määravama tähtsusega on isiku enda motivatsioon ja tahe vägivaldsete käitumisharjumuste muutmiseks, erinevate ametkondade mitmekülgne ja tõhus koostöö riskide maandamisel ning kriminaalhooldusametnike hoiakud ja suhtumine perevägivalatsejatesse.

PROBATION AS A CORRECTIONAL METHOD FOR DOMESTIC VIOLENCE ASSAILANTS IN THE EXAMPLE OF ESTONIA

Summary

Today we have reached an understanding that domestic violence is inevitably an integral part of the society. The study conducted revealed the assailants themselves also perceive the problem of domestic violence in the society; the types and impact of it are well understood. Violence might be used at home by men and women, children and adults. Different types of violence exist - physical, mental, sexual and economic. Domestic violence is a serious social problem, because often it can be hidden and recurring. Therefore, it has been decided to deal with domestic violence more seriously at the national level, the prevention and impeding of the violence is considered necessary. In this case various legislative measures have been introduced.

It has been reproached to Estonia, that until this day we do not have an act of domestic violence, but from the 1 January, 2015, the separate concept of domestic violence is mentioned in the Penal Code for the first time. This means that a need to distinguish domestic violence as a specific type of violence arose. It aims to give a clear signal to society that domestic violence needs to be treated more severely. However, many types of violence such as economic violence, isolation, insulting, etc. are unregulated at present, i.e. they are not punishable. By joining the Istanbul Convention, Estonia took itself a commitment to provide necessary changes in order to address effectively and efficiently prevention and impending of domestic violence.

Currently it is possible to penalize assailants with different sentences - probation jail time, probation jail time with placing under supervision of conduct, community work, financial penalties or imprisonment. As the intention is to change the behavioral habits of the assailant, then the author of this work estimates that the best way to reach these intentions are probation jail time and community work. The assailant is put under the supervision of a probation officer and conjointly lowering their criminogenic risks are being dealt with, with a view to support him from not committing new crimes.

The Master's Thesis is focused on the question whether domestic violence assailants are treated differently during probation than persons who have committed a different kind of crime. Within the supervision an assessment of risk will be compiled and the results of it will help to appoint a level of management. For domestic violence assailants a singularity occurs here - during the first year, a high level of management will automatically apply. According to this, it can be concluded that a more severe intervention at the case of domestic assailants is considered important. Domestic violence assailants must complete the registration obligation more often, they are provided with necessary intervention methods and the focus is on their behavioral habits and changing of attitudes. Assessment of risk and maintenance plan is not prepared in the case of community service work and community service work appointed during proceedings. The probation officer's task is primarily the coordination and supervision of community service. During the period of community service work, a lower level of management is applied to the assailants automatically. Priority is the supervision and monitoring, not the change of the offender. The given specificity remains incomprehensible for the author of this thesis and it may be considered to be problematic. If the general opinion is that the assailants should be treated more strictly, then the case of community service work leaves the opposite opinion, especially in the light of the fact that the community service work is usually the last option before prison. Therefore, changes should be accepted and a common understanding reached that in addition to supervision, the change of the assailant is necessary, because through this it is possible to reduce recurrent of crimes and ensure the society's security. The author estimates that it would be expedient to also compile an assessment of risk and care plan for the executors of community service work.

The purpose of the Master's Thesis was also to find an answer to the question: which is the role of the domestic violence victim in performing the probation supervision, in other words, does the probation supervision also includes the assistance and protection of the victim. At the present moment, the probation officer is required to contact with the victim and let them know about the start of the probation supervision and about the chance to contribute to the execution of the probation supervision. Communication with the victim is considered important, because hence this it would be possible for the probation officer to gain information about the behavior of the assailant and the probation officer would feel responsible about the victim's safety. It is also stressed that while the carrying out of the social programs it would be recommended to communicate with the victim. At present, this is rather not applied anymore. The involvement of the victim may arise various problems - officer will not look for enough opportunities or does not have enough knowledge about the nature of

domestic violence, the victim does not wish to cooperate. If the victim does not wish to cooperate, the probation officer can work with other organizations dealing with the victim.

One of the aims of the Istanbul Convention is to work out programs, which teach the assailant to give up violence. To influence the criminal behavior there are social programs used in the correction system and the conducted study revealed that different social programs are implemented with the assailants. Determining of the social programs is based on the risk factors of the probationer. The programs are one possibility to reduce the factors causing the criminal behavior, but the author of the current thesis has an opinion that the importance of the programs should not be overstated. However, the success of the social program depends greatly of the will and motivation of the person, not on how high-quality is the social program. Also, the conducted study also revealed that different skills and knowledge are gained in the program, but problems occur when they are implemented in lifelike situations.

Besides the previous, intensive cooperation between organizations and enforcement agencies to eliminate domestic violence is considered important in the Istanbul Convention. A cooperation model MAPPa is created to meet this objective, the target group of it are also domestic violence assailants and the cooperation meetings of MAPPa are carried out by a probation officer. Different organizations are involved in the framework of the cooperation - the prison, probation, police, local government, victim support, psychiatrists. MAPPa aims to increase the security of the society by giving out coordinated information and developing cooperation of different authorities. Protection of the public, reducing criminal behavior of the assailant and preventing damage to the victim is sought through this. In addition is created the case management model MARAC. Unlike MAPPa, the target group of MARAC are people suffering from intimate partner violence. A probation officer is included in the MARAC's appointments only in such a case, if the assailant is in probation. The probation officer has a better chance to cooperate with the victim through MARAC.

The study showed that domestic violence assailants are from both gender and the punishments implemented on them are community service work and also supervision of conduct. Therefore, assailants should be treated equally within the both types of punishment. A large number of assailants have been previously punished for committing different crimes. Consequently, it is possible to conclude that they have various social issues, which cause the criminal behavior. The main social issues were using addictive drugs and unemployment. In order to deal with these problems, it is necessary to involve other specialists together with the

probation officer. For dealing with alcohol problems, probation officers have considered necessary to involve also psychiatrists. This is probably due to the fact, that the alcohol problems of the assailants are so severe, that the intervention methods offered in probation are not enough to provide comprehensive and effective assistance. In addition to a psychiatrist, from the organizations mainly Unemployment Insurance Fund and the local government will be included. Therefore, the probation officer is not able to resolve all the problems contributing to violent behavior. The probationers also feel they need the help of different organizations. The help of the Unemployment Insurance Fund is needed mostly problems concerning with unemployment and the local government's help with housing problems. The role of the probation officer is to guide the assailant towards deficient services. The fact that assailants do not see the probation as only a supervision and a punishment, but are convinced that they can change their violent behavior during the probation can be considered positive. In addition, they have an overview of their risk factors. This is very important, because in this case it is possible to work with the person effectively. In order to work effectively with the person, it is necessary to take their needs, opportunities and way of life into account. Probationers are convinced that the previous circumstances are taken into account in the planning of the probationary period. Probation officers are assessed for a professional attitude, disciplinary and rehabilitating nature of the probation supervision. The negativity of the probation supervision by the opinion of responders stands not in working with changing yourself, which undoubtedly is uncomfortable, but in the fact that performing the obligation of registration is costly and time consuming.

In summary, the hypothesis proposed at the beginning of the thesis work can not be confirmed. During the probation supervision, domestic violence assailants are treated more strictly than persons, who have convicted a different type of crime, except for community service work. However, the effectiveness of probation does not so much depend of more severe and different treatment in the case of prevention and probation of domestic violence, but of other circumstances. The person's own motivation and willingness to change violent behavioral habits, versatile and effective cooperation in reducing risks between various authorities, the attitudes of probation officers and attitude towards domestic violence assailants is the most determining.

Kasutatud kirjanduse loetelu

1. Agressiivsuse asendamise treening. *Sine loco, sine anno.* – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/agressiivsuse-asendamise-treening>. 01.04.2017.
2. A. Ahven, jt (koost). Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn: Justiitsministeerium 2016. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf. 20.02.2017.
3. L. Bancroft. Miks ta seda teeb? Kuidas mõtleavad vihased ja kontrollivad mehed. Tartu 2006.
4. L. Bancroft, J. G. Silverman. Vägivallatseja lapsevanemana: millist mõju avaldab lähisuhtevägivald perekonna toimimisele. Tartu 2007.
5. Eluviisitreening. *Sine loco, sine anno.* – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/eluviisitreening>. 01.04.2017.
6. Facts about Domestic Violence and Economic Abuse. National Coalition Against Domestic Violence. *Sine loco, sine anno.* – <https://ncadv.org/files/Domestic%20Violence%20and%20Economic%20Abuse%20NCADV.pdf>. 22.04.2017.
7. M. Grünberg. Kriminogeensete riskide hindamine: vanglateenistuse õpik. Tallinn: Justiitsministeerium 2013.
8. K. Healey, C. Smith, C. O'Sullivan. Batterer Intervention: Program Approaches and Criminal Justice Strategies. National Institute of Justice 1998. – <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/168638.pdf>. 11.04.2017
9. M. Kalmthout, J. Roberts, S.Vinding (koost). Probation and Probation Services in the EU accession countries. Wolf Legal Publishers 2003.
10. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. *Sine loco, sine anno.* – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf. 05.02.2017.
11. H. Kase. Vaikijate hääled: raamat soolisest vägivallast: räägivad ohvrid, nõustavad eksperdid, analüüsivad teadlased. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2001.
12. H. Kase. Lähisuhtevägivald. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2004.
13. V. Kass. Perevägivalla ohvrite kogemused abi otsimisel Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu 2014.
14. V.Kass. Perevägivalla ohvrite kogemused abi otsimisel. – Sotsiaaltöö 2015/2.

15. L. Kikas, A. Rannaveski-Poola. Kas mäng kurjategijatega...? – Sotsiaaltöö 2006/2.
16. I. Koikson. Üldkasulik töö ja ootused koostööpartneritele. – Sotsiaaltöö 2016/3.
17. R. Kreem (koost). Sotsiaaltöö teooria ja praktika. Lähtealuseid isikliku, perekondliku ja ühiskondliku elu tugevdamiseks. Tartu: ESKL 1995.
18. M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks. Tallinn: Justiitsministeerium 2011. – http://ft.ee/admin/upload/files/perevagivalda_juhis_kovidele_veebi.pdf. 10.04.2017.
19. M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn 2011. – https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/19_perevagivalda_levikut_soodustavad_riskid_ja_perevagivalda_ulatus.pdf. 22.03.2017.
20. M. Lutenbacher, A. Cohen, J. Mitzel. Do We Really Help? Perspectives of Abused Women. – Public Health Nursing 2003/20(1).
21. MAPPA Guidance 2012. Ministry of Justice 2016. – https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/582380/mappa-guidance-2016.pdf. 24.03.2017.
22. M. Medar jt. Juhised juhtumipõhise võrgustikutöö meetodi rakendamiseks. EV Sotsiaalministeerium/TÜ Pärnu Kolledž 2012. – http://heakool.ee/wp-content/uploads/2015/11/CM_-JUHISED.pdf. 04.04.2017.
23. T. Niilberg, I. Ivari. Abielu Eesti moodi. Maalehe Raamat 2000.
24. Paarisuhtevägivald. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. *Sine loco, sine anno*. <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=109>. 05.03.2017.
25. Pere- ja paarisuhtevägivalda programm. *Sine loco, sine anno*. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/pere-ja-paarisuhtevagivalda-programm>. 01.04.2017.
26. I. Pettai, R. Narits, S. Kaugia. Perevägivalda juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal. – Juridica 2015/IX.
27. I. Pettai, S. Kaugia, R. Narits. Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. – Riigikogu Toimetised 2015/31.
28. P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
29. D. A. Pierce. Seksuaalne vägivald paarisuhtes. Vägivallaennetuse teabekeskus MTÜ. Tartu 2015
30. I. Proos. Sotsiaaltöö karmim pool on perevägivalda tõkestamine. – Sotsiaaltöö 2014/6.

31. T. Raudsepp. Lähisuhtevägivalla all kannatavate noorte ja perede kindlakstegemine ning nende probleemide lahendamine võrgustikutöö meetodil. *Sine loco, sine anno.* – <http://vana.sotsiaalkindlustusamet.ee/lahisuhtevagivalla-all-kannatavate-noorte-ja-perede-kindlakstegemine-ning-nende-probleemide-lahendamine-vorgustikutoo-meetodil/>. 04.04.2017.
32. J. Salla, B. Tammiste, E. Laur. Kuritegevus Eestis 2008. Tallinn: Justiitsministeerium 2009. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/10._kuritegevus_eestis_2008.pdf. 10.04.2017.
33. J. Salla, L. Surva. Perevägivalla juhtumite menetluspraktika: 2010. Tallinn: Justiitsministeerium 2011. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalla_juhtumite_menetluspraktika_2010._justiitsministeerium._2011_0.pdf. 25.03.2017.
34. J. Salla, L. Surva. Perevägivallatsejate retsidiivsus. Tallinn: Justiitsministeerium 2012. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivallatsejate_retsidiivsus._justiitsministeerium._2012.pdf. 01.04.2017.
35. K. Savitš, Ü. Luts, A. Vaks. Töö vangi ja kriminaalhooldusalusega. – *Sotsiaaltöö* 2016/3.
36. K. Schönberg. MAPPA loob koostööks paremad võimalused. – *Sotsiaaltöö* 2016/3.
37. K. Soo, E. Reitelmann, T. Laan. Sooline vägivald ja perevägivald: käsiraamat põhikooli õpetajale. Tallinn: ENÜ sihtasutus 2012. – http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf. 11.04.2017.
38. J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007.
39. Sotsiaalsete oskuste arendamise programm. *Sine loco, sine anno.* – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/sotsiaalsete-oskuste-arendamise-programm>. 01.04.2017.
40. H. Sova. Mis on alkoholsõltuvus ja millal on vältimatult vaja pöörduda arsti juurde. *Sine loco, sine anno.* – <http://www.akliinik.ee/artiklid.html>. 07.04.2017.
41. Sügisel algab vanglates uus perevägivalla vastane programm. Tallinn: Justiitsministeerium 2016. – <http://www.just.ee/et/uudised/sugisel-algab-vanglates-uus-perevagivalla-vastane-programm>. 01.04.2017.

42. M. E. Tuulik. Justiitsminister allkirjastas Istanbuli konventsiooni. Justiitsministeerium. *Sine loco, sine anno.* – <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-allkirjastas-istanbuli-konventsiooni> 04.04.2017.
43. Viha juhtimise programm. *Sine loco, sine anno.* – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/viha-juhtimise-programm>. 01.04.2017.
44. Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn 2015. – https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf. – 29.03.2017.
45. L. E. Walker. Battered woman syndrome (3rd edition). New York: Springer Publishing Company 2009.
46. World Health Organization. Understanding and addressind violence against women. WHO 2012. – http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77432/1/WHO_RHR_12.36_end.pdf. 05.04.2017.

Kasutatud normatiivaktide loetelu

47. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence 11.05.2011 (CETS No. 210). – <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>. 01.04.2017.
48. Declaration on the Elimination of Violence against Women. United Nations General Assembly 20.12.1993. – <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>. 24.04.2017.
49. European Convention on Human Rights 04.11.1950. – http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf. 07.04.2017.
50. Karistusseadustik. – RT I, 31.12.2016, 14.
51. Kriminaalhooldusseadus. – RT I, 31.12.2016, 23.
52. Kriminaalhoolduse standardid. Heaks kiidetud 31.12.2014 vanglate direktorite poolt. Jõhvi 2014. – <http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumendid/kriminaalhooldusestandardid.pdf>. 22.02.2017.
53. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 31.12.2016, 46.
54. Üldkasuliku töö ettevalmistamise, täitmise ja järelevalve kord. – RT I, 30.12.2016, 9

Kasutatud kohtupraktika loetelu

55. EIKo 09.06.2009, 33401/02, Opuz vs Türki.

56. RKKKm 3-1-1-20-16.

57. RKKKm 3-1-1-99-06.

58. RKKKm 3-1-1-80-04.

Lisa 1. Uuringu küsimustik koos vastuste kokkuvõttega

Küsitlus perevägivalda kuriteos süüdi mõistetud kriminaalhooldusaluste seas

Hea vastaja!

Perevägivald tõsise probleemina on Eestis jätkuvalt aktuaalne. Üheks meetodiks vägivallatsete distsiplineerimiseks on kriminaalhooldus.

Käesoleva küsitluse eesmärgiks on välja selgitada perevägivalda kuriteo toime pannud hooldusaluste suhtumist/hinnanguid kriminaalhoolduse eesmärkidele, korraldusele, tõhususele ja rakendamisele. Samuti soovitakse välja selgitada, kuidas suhtuvad kriminaalhooldusalused perevägivalda.

Küsimustikule vastates palun valige etteantud vastusevariantidest Teile sobivaim ning tõmmake valitud vastusevariandile ring ümber. Osade küsimuste juures on palutud anda kas selgitus või põhjendus vabas sõnastuses. Vastused kirjutage punktiirile.

Kuna antud uuringu eesmärgiks on koguda võimalikult täpset ja tõest teavet, siis on väga oluline, et vastaksite küsimustele, lähtudes enda tegelikest seisukohtadest. Teie vastuseid käsitletakse anonüümsetena (oma nime ei ole vaja ankeedile lisada) ning küsitluse koondtulemust kasutatakse ainult konkreetse magistritöö kirjutamisel.

Teid abi eest tänades,

K. Kährik

RESPONDETIDE ÜLDARV: 11 inimest.

1. Teie sugu:

Sugu	Vastajate arv	%
a) Mees	9	81,8
b) Naine	2	18,2
Kokku	11	100

2. Vanus: _____ aastat

Vanus	Vastajate arv	%
...-20.a	0	0
21-30	2	18,2
31-40	3	27,3
41-50	4	36,4
51-60	1	9,1
61+	1	9,1
Kokku	11	100

3. Teile on määratud:

Kriminaalhoolduse liik	Vastajate arv	%
a) käitumiskontroll	8	72,7
b) ÜKT	3	27,3
Kokku	11	100

4. Kui pikk on Teile määratud katseaeg?

Katseaja pikkus	Vastajate arv	%
1 aasta	3	27,3
2 aastat	4	36,4
3 aastat	4	36,4
Kokku	11	100

5. Kas Teid on varasemalt kriminaalkorras karistatud pereliikme vastu suunatud kuriteo toimepanemise eest?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	4	36,4
b) Ei	7	63,6
Kokku	11	100

6. Kas Teid on varasemalt allutatud kriminaalhooldusele?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	9	81,8
b) Ei	2	18,2
Kokku	11	100

7. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis täpsustage palun, millise kuriteo toimepanemise eest?

Vastused:

- Lähisuhtevägivald;
- Kasutan elukaaslase suhtes vägivalda;
- Vägivald naise vastu;
- Kaklus;
- Joobes juhtimine, vargus ja vägivald;
- Vägivalla ja avaliku korra vastased teod;

- 1 kord joores juhtimine;
- Vägivald, kelmus, vargus;
- Varavastane, omaniku tahte vastaselt viibimine.

8. Millist abi vajate enim, et parandada suhteid lähedastega?

Vastused:

- Nõustamist;
- Ei vaja abi;
- Ei vaja, saan ise hakkama;
- Alkoholist vastast ravi ja nõustamist;
- Käisin psühhiaatri juures ja lasin antidepressante välja kirjutada;
- Ei vaja;
- Alkoholist loobumise abi;
- Ei näe välist abi;
- Alkoholist loobumine;
- Abi ei vaja;
- Ei vaja.

9. Kas katseaja jooksul on Teie suhted lähedastega....

Vastus	Vastajate arv	%
a) ...paranenud	9	81,8
b) ...jäänud samaks	2	18,2
c) ...halvenenud	0	0
Kokku	11	100

Palun põhjendage oma vastust.

Põhjendused:

- Paranenud sellepärast, et ei tarbi alkoholi;
- Ei sõltu alkoholist;
- Elukaaslased elavad karsket eluviisi;
- Sellepärast, et ei tarbi enam alkoholi;
- Pole olnud konflikte, ekselukaaslasega suhtlen minimaalselt;
- Ema alkoholi tarvitamine pärsib minu elu;
- Suhted on head ja toetavad;
- Alkoholi ei võta on suhted head.

10. Kas kriminaalhooldusametnik on Teid suunanud mõne erialaspetsialisti (psühholoog, psühhiaater jt) vastuvõtule?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	7	63,6
b) Ei	4	36,4
Kokku	11	100

11. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis millise spetsialisti juurde ja mis põhjustel? Kui vastasite eitavalt, siis palun andke hinnang, kas vajaksite mõne erialaspetsialisti sekkumist, et tegeleda oma probleemidega ning millistega?

Vastused:

- Ei vaja;
- Ei usu, et vajan;
- Viha juhtimise programm;
- Psühhiaatri juurde alkoholiprobleemi pärast;
- Psühhiaatri visiidil regulaarselt (1xkuus);
- Psühhiaater, et alkoholi piirata;
- Psühhiaatri juurde. Põhjus – alkohol;
- Psühhiaatri juurde alkoholi tarvitamise vastase ravi saamiseks;
- Psühhiaatri, alkoholi tarvitamisest loobumiseks jms.

12. Kas kriminaalhooldusametnik suudab Teid aidata kõikide Teie probleemide lahendamisel?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	5	45,4
b) Ei	6	54,6
Kokku	11	100

13. Kui vastasite eelmisele küsimusele eitavalt, siis palun täpsustage, milliste organisatsioonide abi Te vajaksite ning milles see abi võiks seisneda.

Organisatsioon	Vastajate arv	%
a) KOV	3	50
b) Töötukassa	4	66,8
c) Muu	3	50

KOV selgitused:

- Ravi ja eluase;
- Eluaseme probleemid;
- Elamispinna saamine.

Töötukassa selgitused:

- Nõustamist ja tööpakkumisi;
- Töövõimetus 80% raske puue;
- Tööotsingul;
- Töötus.

Muu selgitused:

- Psühhiaater ja ravi jätkamine;
- Ei tea, võib-olla arst;
- Psühhiaater.

14. Kas kriminaalhooldusametnik on Teile andnud piisavalt suuniseid/kontakte, kuhu pöörduda?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	6	54,6
b) Ei	5	45,4
Kokku	11	100

a. Jah, nt:

- Psühhiaater;
- Psühhiaatrite andmed;
- Psühhiaater;
- Töötukassa;
- Tel.nr;
- Psühhiaater.

15. Kas olete hakanud paremini mõistma kuritegelikku käitumist soodustavaid tegureid?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	11	100
b) Ei	0	0
Kokku	11	100

a. Jah (Palun nimetage mõni enda riskitegur):

- Alkohol;
- Alkohol, psüühikahäired;
- Alkohol;
- Alkohol ja tegevusetus;
- Alkohol;
- Alkohol;
- Alkohol, seltskond;
- Töötü ja joomine;
- Minu puhul põhjuseks alkohol;
- Alkohol;
- Pere kaotamine.

16. Kas tegevuste planeerimisel on arvestatud Teie elukorralduse, vajaduste ning võimalustega? Põhjendage oma vastust.

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	11	100
b) Ei	0	0
Kokku	11	100

a. Jah, nt:

- Aja planeerimisel;
- Kohtumised;
- Bussiajad ja kokkulepped;
- Aja ja võimalustega arvestamine;
- Psühhiaatri poole pöördumise aeg;
- Arvestas minu tööajaga;
- Töoga on arvestatud, sotsiaalprogramm;

- Aja ja võimaluste planeerimisel;
- Aja planeerimisel;
- Helistan ja ütlen, et täna ei saa tulla;
- Aja planeerimisel.

17. Kas lisaks teie vägivaldsusele, tegeletakse kriminaalhoolduse käigus ka teiste Teie probleemidega?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	5	45,4
b) Ei	6	54,6
Kokku	11	100

18. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis palun täpsustage millistega ning kui vastasite eitavalt, kas sooviksite, et seda tehakse?

Jaatavad vastused:

- Alkohol;
- Suhete parandamine abikaasaga;
- Nõustamine ja suunamine abi saamiseks (alkohol ja töötus);
- Alkoholi probleemiga, rahaga toimetulek;
- Töökoht, sõpruskond, suhtlemine ekselukaaslasega.

Eitavad vastused:

- Ei taha;
- Ei soovi (4 vastust).

19. Kas olete osalenud/osalet mõnes sotsiaalprogrammis?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	6	54,6
b) Ei	5	45,4
Kokku	11	100

20. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis palun täpsustage, millises sotsiaalprogrammis? Kui vastasite eitavalt, siis täpsustage, mis põhjustel Te ei ole osalenud?

Jaatavad vastused:

- Eluviisitreening (3 vastust);
- Vihajuhtimine (3 vastust).

Eitavad vastused:

- Ei soovi (3 vastust);
- Ei taha;
- Ei taha ning pole pakutud.

21. Kas olete kriminaalhoolduse/sotsiaalprogrammi käigus õpitud teadmisi/oskusi rakendanud igapäevaelus?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	7	63,6
b) Ei	4	36,4
Kokku	11	100

22. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis palun tooge näiteid, millistes situatsioonides. Kui ei, siis mis põhjustel pole rakendanud?

Jaatavad vastused:

- Ei tarvita alkoholi ja hoian emotsioonid kontrolli all;
- Tulen toime sotsiaalse survega, ei võta sõpradega alkoholi. Olen motiveeritud tööd tegema;
- Aegajalt märkmeid vaadanud sotsiaalprogrammist;
- Suhtlemises endise elukaaslasega;
- Püüan mitte ärritada ja välja teha asjadest, mis mind häirivad ja hoidun enda nägemise järgi halvast seltskonnast;
- Püüan vähem juua;
- Ei osta õlut koju. Üksi ei joo.

Eitavad vastused:

- Ei oska (4 vastust).

23. Kas tunnete, et kriminaalhooldusametnik peab perversivaldada väga tõsiseks kuriteoks?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	11	100
b) Ei	0	0
Kokku	11	100

24. Kas olete tundnud, et kriminaalhooldusametnik taunib Teie kuritegelikku käitumist?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	8	72,7
b) Ei	3	27,3
Kokku	11	100

25. Kas on mõni teema/probleem valdkond, millele sooviksite kriminaalhoolduse käigus senisest rohkem keskenduda? Kui vastasite jaatavalt, siis palun täpsustage, millisele probleemile/valdkonnale.

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	1	9,1
b) Ei	10	90,9
Kokku	11	100

a. Jah, nt:

- Alkohol.

26. Kas nõustute väitega, et Teie arvates on kriminaalhoolduse eesmärk...

Eesmärk	Hinnang ning vastajate arv			
	Täiesti nõus	Pigem olen nõus	Pigem ei ole nõus	Üldse ei ole nõus
a) ...järelvalve teostamine?	7	4	0	0
b) ...kurjategija suunamine õiguskulekale teele?	6	5	0	0
c) ...kurjategija karistamine?	4	3	3	1
d)...muu (täpsustage)	0	1	0	0

27. Kas nõustute alljärgnevate väidetega?

Väide	Hinnang ning vastajate arv			
	Täiesti nõus	Pigem olen nõus	Pigem ei ole nõus	Üldse ei ole nõus
a) Perevägivald tuleks kohelda kriminaalhoolduses karmimalt kui teist liiki kuriteo toime pannud isikuid	0	1	6	4
b) Kriminaalhooldusperioodil on võimalik muuta oma vägivaldseid käitumisharjumusi	5	4	2	0
c) Perevägivald on ühiskonnas levinud probleem	2	7	1	1
d) Vanemate vaheline vägivald mõjutab ka lapsi	7	4	0	0
e) Perevägivald on peamiselt tingitud kannatanu provotseerivast ja ebameeldivast käitumisest	2	8	1	0
f) Inimesed, kes on lapsepõlves kogenud perevägivalda, kasutavad suure tõenäosusega ka ise tulevikus vägivaldseid meetodeid konfliktide lahendamisel	1	8	2	0
g) Sõna „vägivald“ all peaks silmas pidama üksnes füüsilist väärkohtlemist	3	1	5	2

28. Kas olete rahul kriminaalhoolduse korraldusega (kohtumiste sagedus, kodukülastused, vestlused ametnikuga)? Põhjendage oma vastust.

a. Jah, sest:

- Saab rääkida oma probleemidest, saab minu probleemist aru, kiidab kui midagi hästi teen;
- Arvestatakse ka minu ajaga ja probleemidega;
- Arvestatud minu võimaluste ja vajadustega;
- Et kriminaalhooldus mõjub korrale kutsuvalt;
- On tulnud vastu mulle, kui ei ole saanud ilmuda töö tõttu;
- Sobib;
- Arvestatakse minu ajaga;
- See on mind aidanud;
- Arvestatakse minu võimaluste ja vajadustega;
- Olen rahul, kuna minul sujub nendega väga hästi.

b. Ei, sest:

- Iga nädal peab kohal käima, aga raha ei ole;
- Olen saanud tehtud veast;
- Töökoha töögraafikust tingitult keeruline sage registreerimiskohustuse täitmine. Sõit on kulukas.

29. Millised on Teie jaoks kriminaalhoolduse...

a) ...positiivsed küljed?

- Korrale kutsuv;
- See on aidanud mul enesest aru saada. See on aidanud teha lõpparve alkoholiga. On paranenud minu toimetulek elus;
- Püüan hoiduda uutest jamadest
- Distsiplineerib, õpetab, seletab asju lahti, suunab;
- Olen saanud tarka nõu. On tekkinud edaspidi elada seaduskuulekalt;
- Olen kohusetundlikum;
- Distsiplineeriv;
- Suunatakse vajalike teenuste juurde, seaduskuulekusele suunamine;
- Enese valitsemine, käitunud rahulik.

b) ...negatiivsed küljed?

- Peab käima kohal, aga vahepeal pole raha käimiseks, võtab aega;
- Ei ole;
- Pole
- Ajakulu registreerimiskohustuse täitmiseks;
- Tüütu kohustus.

30. Kui soovite veel midagi lisada, siis tehke seda palun siin.

Vastused puudusid.

Aitäh!

Lihthtsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kairit Kährik

(sünnikuupäev: 28.10.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthtsentsi) enda loodud teose
KRIMINAALHOOLDUS PEREVÄGIVALLATSEJATE KORREKTSIOONIMEETODINA
EESTI NÄITEL,

mille juhendaja on *dr iur* Silvia Kaugia

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihthtsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2017